Søllerødbogen 2011

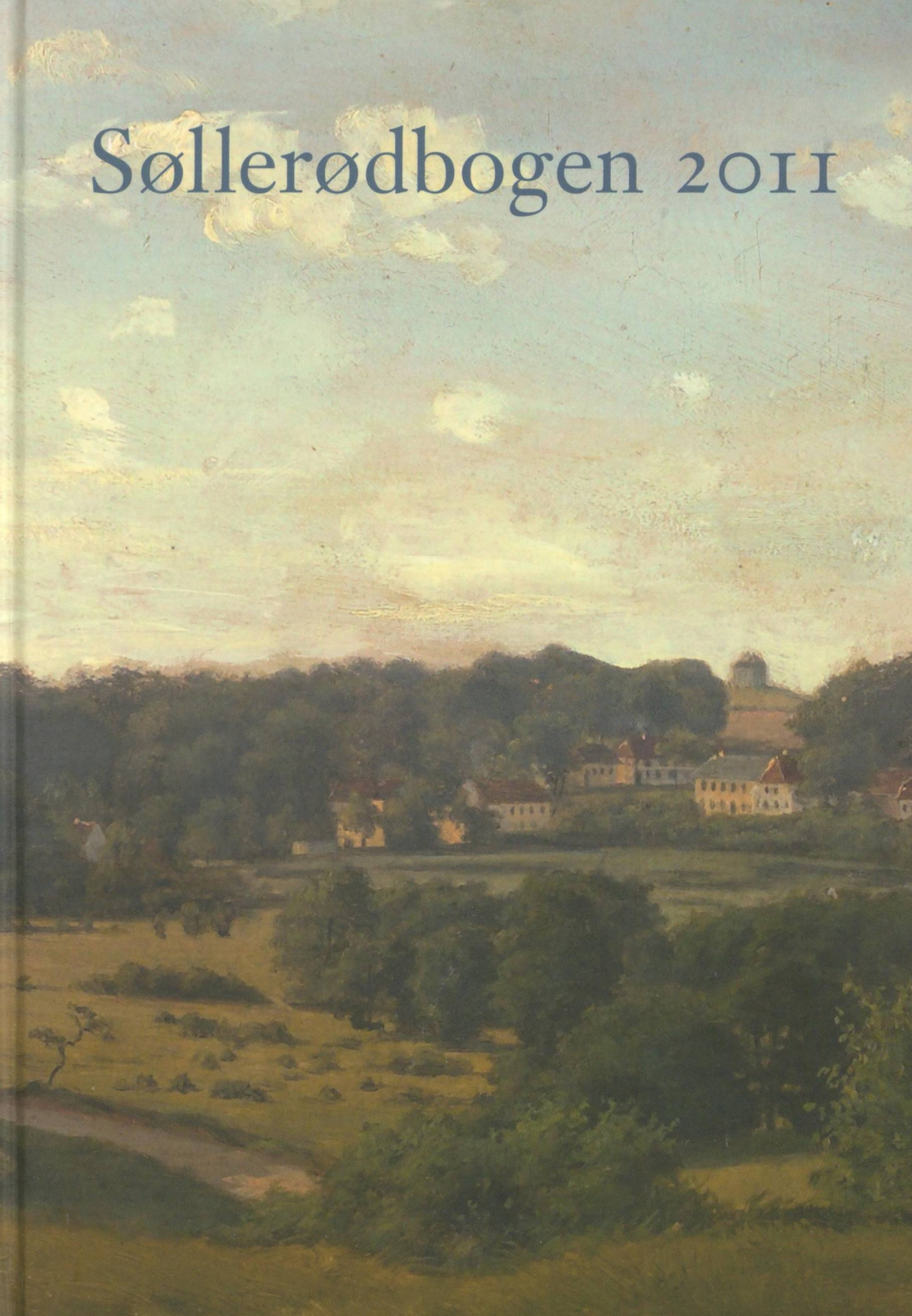

Søllerødbogen 2011

Søllerødbogen 2011

udgivet af
Historisk-topografisk Selskab for
Søllerødegnen
i samarbejde med Rudersdal Museer

Søllerødbogen 2011 er sat med Janson Text.
Papiret er MultiArt Silk 115g

Tekstbehandlet af redaktionen
Opsætning og Layout udført af Peter R. Lassen - Idon Tryk i samarbejde med
Niels Peter Stilling, Rudersdal Museer.
Trykt & produktion hos Idon Tryk A/S.
Oplag: 1.500 eksemplarer.

Redaktion:
Niels Peter Stilling
i samarbejde med Morten Trommer og Jens Johansen

Omslag:
Udsigt over Rådvad fra nordvest. Udsnit af maleri af ubekendt kunstner, ca. 1840. Rudersdal Museer. Maleriet er malet fra den lille bakke syd for Mølleåen, hvor bomuldsvæveriet Godthåb blev opført 1848-49. I forgrunden anes Svenskevejen. Mellem vejen og åen ses den såkaldte "Krudtmølleeng", hvis navn refererer til Rådvads funktion som krudtværk fra 1672 til omkring 1750. Bagved Rådvads bygninger ses gennem en udhugget sigtelinie i skoven Eremitageslottet. Maleriet hænger på Mothsgården i Søllerød.

ISBN: 978-87-87113-89-9
ISSN: 0085-6339

Manuskripter, der ønskes optaget i årbogen, eller som kunne indgå i Selskabets øvrige publikationsvirksomhed, bedes sendt til Selskabets sekretariat ved redaktøren, museumsinspektør Niels Peter Stilling, Rudersdal Museer, Mothsgården, Søllerødvej 25, 2840 Holte. telefon 45 80 20 46. - E-mail nps@rudersdal.dk

Eftertryk er ikke tilladt. Tilladelse indhentes gennem redaktionen.

INDHOLD

Bomuldsvæveriet Godthåb
af Anders Bank Lodahl 7

Da socialdemokratiet kom til Søllerød
af Jørgen Berg, Jens Bruhn, Kaj Elkrog, Birgitte Hanmborg, Birthe Hyldstrup og Jørgen Schunck 31

Mordet i Øverød
af Niels Strandsbjerg 71

Arkitekten Palle Suenson – og skabelsen af Søllerød Naturpark
af Ernst Goldschmidt 97

Kirkespil gennem 40 år
af Arne Ipsen 109

Lokalaviserne – Det stod i avisen 1925
af Morten Trommer 127

Beretninger fra Museum, Vedbækfund, Arkiv og Selskab

Rudersdal Museer – Mothsgårdenb, årsberetning 2010
af Niels Peter Stilling 155

Vedbækfundene, årsberetning 2010
af Anne Birgitte Gurlev 175

Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune, årsberetning 2010
af Martin Dahl 187

Historisk-Topografisk Selskab for Søllerødegnen 2010
af Anita Mikkelsen 197

Selskabets Regnskab 2010
af Henrik Støtt 209

Selskabets Bestyrelse 2010 214

Bomuldsværveriet Godthåb

En fabrik langt ude i skoven

af Anders Bank Lodahl

I årene 1848 til 1890 lå der på nordsiden af Mølleåen mellem Stampen og Rådvad et bomuldsværveri. I dag skjuler træerne alle spor efter det lille fabriks-samfund i skoven, men værveriet Godthåbs historie tegner et sigende billede af en håndværksbaseret industri på tærsklen til det industrielle gennembrud i Danmark.

Anders Bank Lodahl er registrator på Rudersdal Museer og cand.mag i historie og latin. En af de allerførste opgaver for museet efter ansættelsen i 2009 bragte forfatteren i forbindelse med en meget stor samling fra slægten Müller. Foruden historien om en villa i Vedbæk, fandtes der adskilligt om familiens fabrik i Jægersborg Hegn. Forfatteren har tidligere beskæftiget sig med tidlig industri, særligt i Vestjylland.

Adolph Wilhelm Müller

Bomuldsværveriet Godthåb blev anlagt i 1848 ved Rådvad på et engstykke ved Svenskevej nord for Mølleåen. Bygherren var Adolph Wilhelm Müller (1807-1873). Hans far var ritmester i Sjællandske Rytterregiment og født i Mecklenburg. Ifølge familietraditionen var han et "uægte barn" af en mecklenburgsk adelsmand og en tjenestepige. A. W. Müller selv blev født i Næstved i 1807, hvor hans far og mor levede sammen uden at være gift. Moderen havde tidligere været gift med en anden officer. Først i 1812 blev forældrene gift og parrets fire børn - blandt dem den fem-årige Adolph - blev dermed legitimerede. Pudsigt nok var forsvarets pensionssager for både moderens tidligere mand og A. W. Müllers far fjernet fra Rigsarkivet i 1944, da en efterkommer ville undersøge slægtens historie. Et kuldsejlet ægteskab og et samliv på "polsk" blandt danske officerer var åbenbart ikke noget, man ønskede at bevare mindet om.

Borgerskab i København

30 år gammel opnåede A. W. Müller i 1837 borgerskab i København som medlem af silke- ulden- og lærredskræmmerlauget. Idet han bestod en interessenteksamen og godtgjorde at have købt for 1.000 rigsdaler danskproducerede varer til sin nyåbnede forretning på Store Købma-

gergade 18.[1] Han benævnes som ansat ved det borgerlige artilleri, og det var da også en major, som var vidne på, at han havde aflagt den fornødne eksamen.[2] I 1833 var A. W. Müller blevet gift med Charlotte Hedewig Fasting. Hans militære tilknytning viser sig i, at hun var datter løjtnant Jens Fasting. Hun døde allerede i 1840, efter at have født to drenge. I 1842 giftede A. W. Müller sig med Cathrine Frederikke Berg. Med dette ægteskab afsluttede hun en ellers lovende karrierer som sanger, hvor hun blandt andet havde sunget titelrollen i syngespillet "Regimentets datter" i 1840.[3] Hun var 12 år yngre end sin mand og skænkede ham syv børn, fem drenge og to piger.

Müllers forretning i København

Bomulds-fabrikanten

A. W. Müllers forretning på Store Købmagergade 18 opnåede en sådan succes, at han i industrimanden O. J. Rawerts beskrivelse af de danske industrielle forhold fra 1850 nævnes blandt de tre mest betydelige fabrikanter af bomuldsstof i København. Bomuldsstoffet blev vævet enten hos forskellige laugsmestre i København eller på straffeanstalten på Christianshavn. Tugt- Rasp- og Forbedringshuset på Christianshavn havde 50 væve, hvor de indsatte vævede bomuldsstof. Produktet var dog oftest af ringe kvalitet, fordi de indsatte sjældent opnåede den fornødne ekspertise endsige havde interesse for arbejdet.[4]

Fabrik i Dyrehaven

Müller ønskede at samle sin fabrikation af bomuldsvarerne, og i 1846 fik

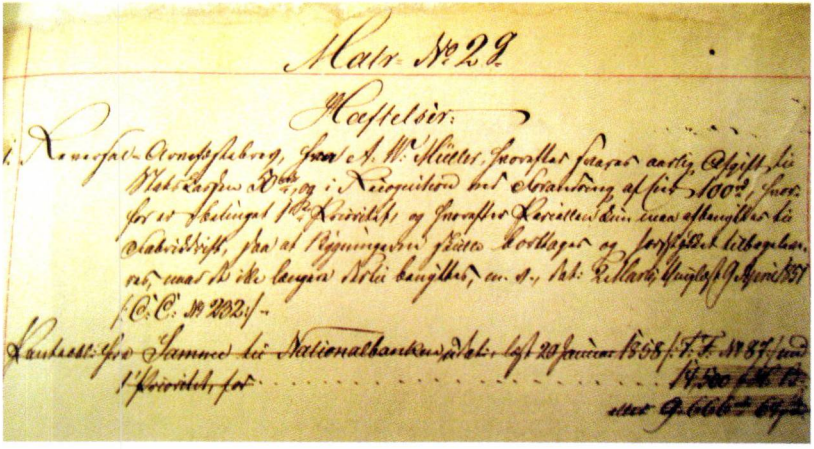
Matr. № 29.

Hæftelser:

Fra Tingbogens "Realregister": De i 1851 tinglyste hæftelser for A.W. Müllers jordstykke i Jægerborg Hegn. "*Reversal- arvefæstebrug fra A. W. Müller, hvorefter svares aarlig afgift til majestæten 50 rgd og i recognition ved forandring ... 100 rgd, hvorfor er betinget 1. prioritet, og hvorefter parcellen kun må afbenyttes til fabriksdrift, så at bygningerne skulle borttages og jordstykket tilbageleveres, når den ikke længere hertil benyttes*". (Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm)

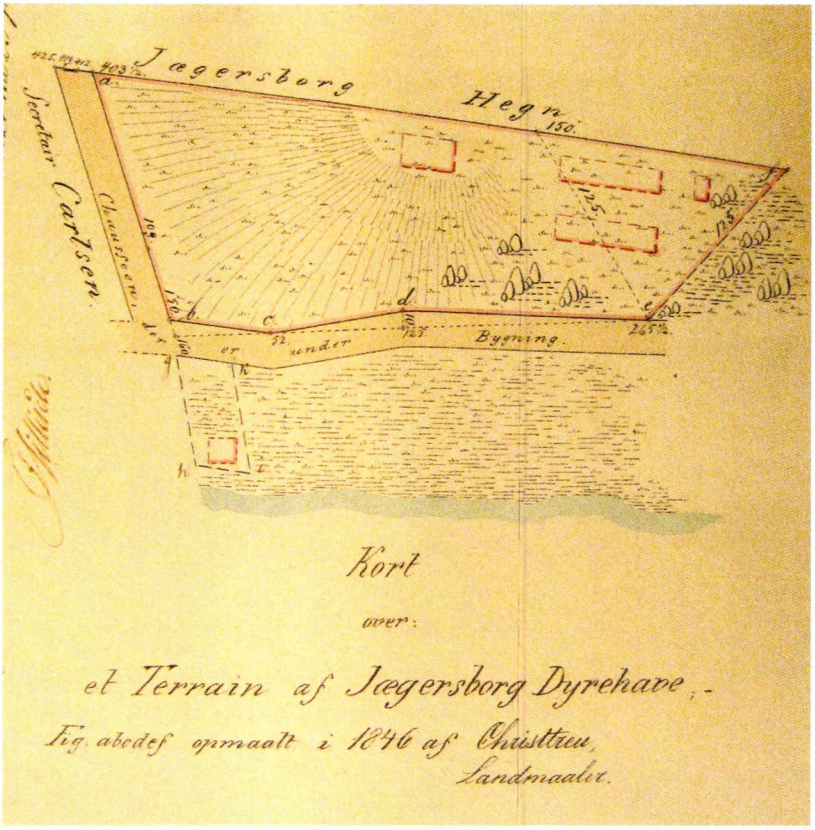

Kort over det område som A. W. Müller fik som arvefæste ved kgl. resolution af 1845. Nederst er Mølleåen indtegnet og den brune vej betegnet "under bygning" er Svenskevejen. (Rigsarkivet)

Væveriets kongelige resolution 1846

han ved kongelig resolution lov til at oprette et bomuldsvæveri i Jægersborg Hegn. Området var ligesom resten af Dyrehaven ejet af kongen, Christian d. 8. Müller fik 2 ½ tønderland mellem Stampen og Rådvad i arvefæste med løfte om at kunne købe jorden, hvis projektet gik godt.[5] Arvefæsteordningen stammer fra fæstevæsnets afvikling i landbruget i forbindelse med landboreformerne. I 1700-tallets sidste trediedel blev det mere og mere almindeligt, at bønderne kunne få tinglyst deres jord som arvefæste. De skulle svare en årlig pengerente, men efter at have betalt en ejerskifteafgift, en såkaldt rekognition, kunne de frit overlade jorden til slægtninge eller andre. Samtidig var det oftest muligt at pantsætte jorden som sikkerhed for lån. Müller svarede også en årlig afgift på 50 rdl. og en rekognition på 100 rdl.. Så langt så godt, men de kongelige løfter om, at Müller ad åre kunne købe jorden, led skibbrud med Christian d. 8.s død i 1848 og Danmarks overgang til folkestyre i

1849 under Frederik d. 7. I tingbogsoplysningerne om jordstykket fra 1851 finder vi intet om, at Müller kan købe grunden. Her er det benævnet som et reversal-arvefæste. Betingelserne var, at "*parcellen kun må afbenyttes til fabriksdrift, så at bygningerne skulle borttages og jordstykket tilbageleveres, når den ikke længere hertil benyttes*", som det formuleres i tingbogen.[6] Hvis foretagendet stoppede, skulle området altså gå tilbage til kronen og atter inddrages i skoven.[7] Hermed var Müllers projekt sat i en uholdbar situation, for ingen ville være interesseret i at låne penge med sikkerhed i en grund, som, hvis fabrikken blev nedlagt, ville overgå til staten.

Fabrikken bygges 1848-49

De mindre heldige omstændigheder fik dog ikke Müller til at opgive projektet. I 1848-1849 blev fabrikken bygget og fik navnet "Godthåb". Han har dog muligvis nedjusteret sin satsning ved kun at bygge én fabriksbygning i stedet for to. På kortet, som blev udarbejdet i forbindelse med den kongelige resolution i 1846, inden byggeriet begyndte, er der angivet to fabriksbygninger, men det endte med en enkelt fabriksbygning og hovedbygningen til fabriksledelsen.[8]

Fabrik uden maskiner

Produktionen på bomuldsvæveriet skete udelukkende ved håndkraft, og fabrikken var egentlig kun en systematisering af den vævning, som Müller ellers havde fået udført hos de mindre vævere i København eller

Udsigt fra Godthåbs have mod sydøst. Skorstenen og bygning i baggrunden er Stampen, som Svenskevejen bugter sig henimod, ca. 1880. (HA)

fra de hjem, hvor væveriet blev udført som husflid. Man kan godt undre sig over, at Müller i midten af 1800-tallet valgte håndarbejde frem for maskinkraft. På det tidspunkt var dampkraften slået igennem i Danmark, men var dog endnu en så ny ting, at man kun langsomt omstillede sig til damp som drivkraft inden for den danske væveriindustri. I England havde man siden begyndelsen af 1800-tallet brugt damp i tekstilindustrien, og så godt som hele den britiske tekstilproduktion blev i midten af 1800-tallet udført med maskinkraft. Udviklingen gik ikke nær så hurtigt i Danmark, selv om der allerede i 1838 blev etableret et dampdrevet bomuldsvæveri i København. Historien bag dette dampvæveri er ganske illustrativ for bomuldsfabrikanternes vilkår i Danmark i overgangstiden mellem håndværk og mekaniseret industri. Brødrene Salomonsen oprettede i 1819 et bomuldsvæveri i København, men da de håbede at kunne spare de høje københavnske lønninger, flyttede de produktionen til Viborg i 1830. Det gik imidlertid ikke, og derfor flyttede de tilbage til København i 1838. For at kompensere for de høje lønninger i hovedstaden indrettede de nu fabrikken med 14 maskinvæve drevet af en dampmaskine på seks hestekræfter. De ufaglærte arbejdere ved maskinerne skulle kun have 2/3 af den løn, en udlært væver oppebar. Alligevel brugte man fortsat 150 håndvævere fra landdistrikterne til at supplere den industrielle maskinproduktion. Først i 1848 tog man skridtet fuldt ud og anlagde en fabrik i Nyhavn, som beskæftigede 150 arbejdere på 60 maskinvæve. Men så udviklede Salomonsens virksomhed sig også til at blive Danmarks største bomuldsvæveri.[9]

Håndarbejde eller industri

Overgangen fra håndværk til industri krævede store investeringer i maskiner og meget dyr vedligeholdelse. Undersøgelser af Odenses tekstilindustri 1850-1870 viser, at hvis investeringerne skulle forrentes, skulle produktiviteten pr. arbejder hæves til det dobbelte. Det lod sig dog sagtens gøre inden for klædeindustrien. En fabrik med dampvæve kunne i midten af 1800-tallet med under 100 arbejdere producere det samme som 200-300 håndvævere.[10]

Gammeldags produktion

I denne overgangstid mellem håndværk og industri valgte A. W. Müller imidlertid håndværket, hvor han slap for de store og usikre investeringer. Til gengæld måtte han slås med en produktion, som var meget lønintensiv og, skulle det vise sig, på sigt ikke konkurrencedygtig. Helt samme prioritering skete på Retraite i Skodsborg, hvor Johan Palle Johnsen i 1849 oprettede en klædefabrik med to væve og tre vævere, foruden ham selv og hans hustru. Johnsen lod dog sin fabrik følge med tiden, og i 1896 beskæftigede Skodsborg Klædefabrik omkring 100 mand og havde 36 vævemaskiner.[11]

Fabrikken i Skoven

Müllers fabriksanlæg lå nordøst for den chaussévej, som i dag hedder Svenskevejen mellem Rådvad og Stampen. Syd for Svenskevejen strækker Krudtmølleengen sig fladt ned mod Mølleåen, og nord på stiger terrænet til et højere liggende plateau. Her blev fabrikken placeret med to stejle forbindelsesveje fra Svenskevejen. Den nuværende sti ved navn "Stampevej" danner formentlig områdets vestgrænse, mens det umiddelbart er noget sværere at bestemmer den østlige afgrænsning, hvor bygningerne lå. Grunden har dog næppe gået meget længere mod øst end den nuværende sti "Engvej".

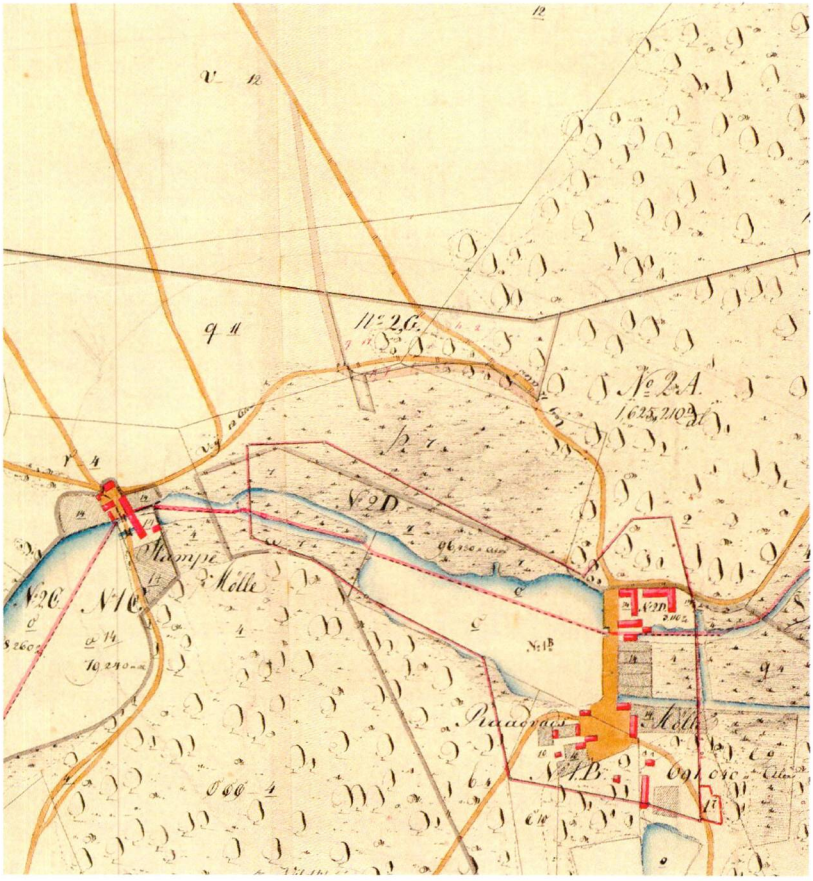

På dette matrikelkort fra 1855 ses A. W. Müllers fabriksgrund nordligst med nummeret 2G midt mellem Stampen og Rådvad. (Matrikelarkivet)

Kortmaterialet

Fabriksgrunden fik tildelt matrikelnummer 2g af Jægersborg Hegn. De to bedste kort over grunden med bygninger er: Dels et lille kort, som blev udarbejdet i 1846 i forbindelse med, at Müller fik overdraget området som arvefæste. [12] Dels Generalstabens kort over Københavns omegn I blad VI (1853-1857).[13] Kortet fra 1846 er udfærdiget, inden fabrikken blev bygget og er snarere en plan for byggeriet end en gengivelse af, hvordan bygningerne faktisk stod. Som tidligere nævnt viser det to fabriksbygninger, hvor kun den ene faktisk blev bygget. Desuden er hovedbygningen placeret noget længere mod vest end på det senere kort. Generalstabens kort fra 1850'erne giver en bedre ide om, hvordan Godthåb så ud. Fabrikslængen ligger parallelt med Svenskevejen midt på grunden, mens hovedbygning ligger i den østlige ende sammen med stalden og de mindre bygninger.

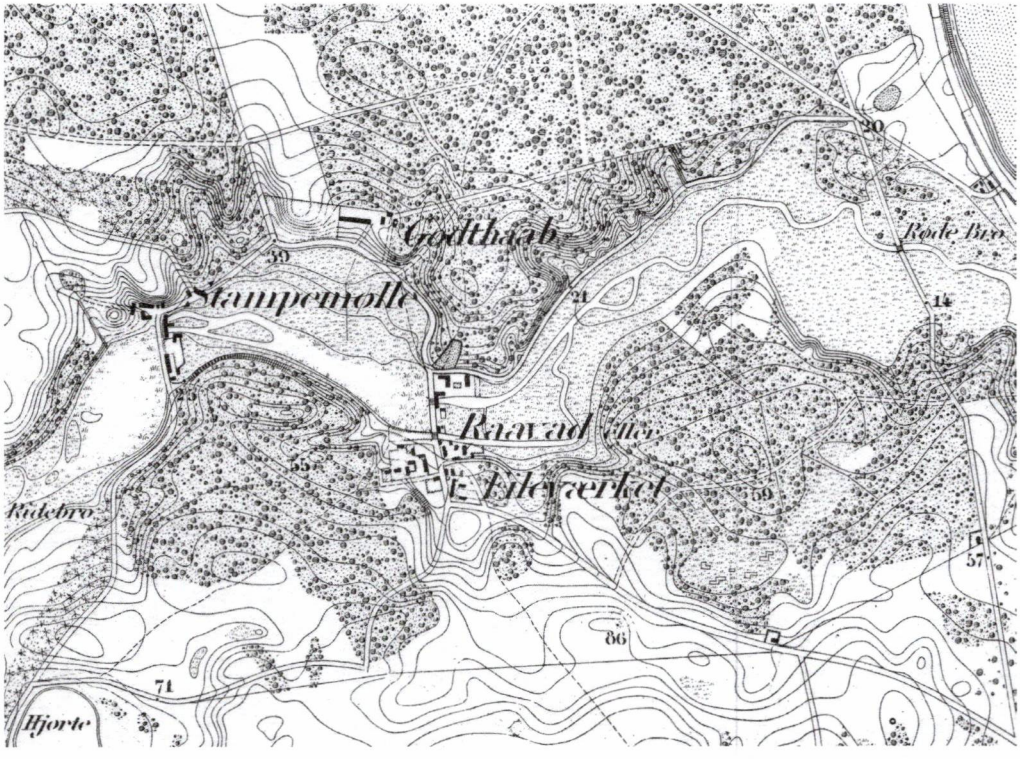

Generalstabens kort over København og omegn fra perioden 1853-57 viser som det eneste kort hvordan fabriksbygningerne var placeret på Godthåb. Den langstrakte fabriksbygning med arbejderboligerne t.v. og Müllers hovedbygning med bagvedliggende stald t.h. (HA)

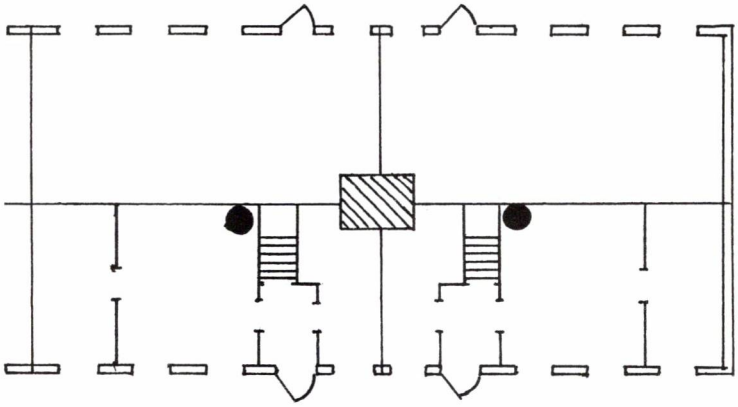

Rekonstruktionstegning fra 1979 af indretningen af boligerne i fabrikslængen.
Kun de to nordlige lejligheder er arkæologisk dokumenteret. I midten skorstenen markeret med skråskravering. Skordstenen betjente alle fire lejligheder. Nærmest skorstenen er køkkenet formentlig med et komfur tæt op ad skorstenen. Fra den lille entré fører en trappe op til et rum på første sal. I den kombinerede stue og arbejdsrum markerer den sorte prik kakkelovnen, som på en eller anden vis stod i forbindelsen med den centralt placerede skorsten. Til lejligheden hørte endeligt et smalt soverum. (Udgravningsrapport: Udgravning og undersøgelse af fabrikken "Godthåb", Nationalmuseet)

Fabrikken

Ud fra brandtaksationen fra 1858 kan man få et indblik i bygningernes indretning. Fabriksbygningen var en grundmuret bygning med tegltag; 120 alen lang og 15 alen bred, d.v.s. 75 m lang og 9,5 m bred. Den lange bygning var indrettet med 16 små lejligheder, hvor 16 vævere kunne arbejde og bo sammen med deres familier. Hver lejlighed havde to værelser, et køkken og en forstue. I køkkenet var der aftræk til en af bygningens fire skorstene. Lejlighederne var placeret omkring skorstenene, således at hver skorsten kunne give aftræk til fire lejligheder. Køkkenet var husets mindste rum, det målte knapt 4 x 2 m. På den anden side af forstuen var der et større værelse med en brændeovn. Værelset var godt fire meter på hvert led, men så skulle der også være plads til væven. Bag dette værelse var der et mindre værelse på omkring 4 x 2 m. Desuden var der et lille rum på loftet. Lokum fandtes i en særskilt bygning.[14] Alt i alt var lejlighederne på godt 40 m2. Det var ikke meget plads, når væveren både skulle arbejde og bo sammen med sin ofte store familie. Men i det mindste var der sørget for både opvarmning og sanitære forhold, og desuden var der masser af sol og frisk luft på Godthåb, som lå midt i et naturområde. Så selv om lejlighederne på Godthåb ikke var større end dem i lejekasernerne i Københavns brokvarterer, så har forholdene på Godthåb været væsentlig bedre end i den beklumrede hovedstad. Lejlighederne på Godthåb var endda af en sådan kvalitet, at Müller i 1850'erne installerede sin 67-årige svigermor og dennes datter i en af de da ledige arbejderboliger.

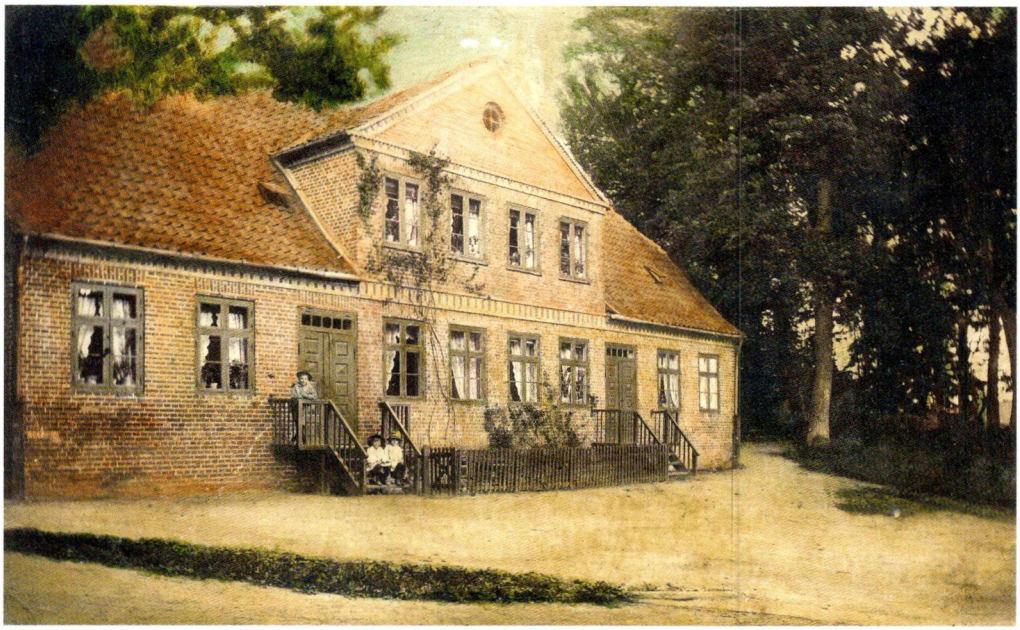

Koloreret foto af hovedbygningen til bomuldsværiet Godthåb, ca. 1880. (Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune = HA)

Hovedbygningen

Ved siden af fabrikken byggede Müller en hovedbygning; 30 alen lang og 14 alen bred det vil sige omkring 18 m lang og 8,5 m bred. Grundplanen var således godt 150 m2, dertil kom at loftsetagen også blev indrettet til beboelse, med en kvist i godt en tredjedel af bygningens længde. Huset var indrettet til tre hushold med to indgange, to køkkener og otte værelser i stueetagen. Ovenpå var husets tredje køkken med ildsted samt seks værelser. Hovedbygningens største lejlighed blev indrettet som Müllerfamiliens sommerresidens. I huset boede desuden fabrikkens daglige leder, fabriksmesteren og en gartner. I hovedbygningen endvidere var der fra 1850 udskænkning og høkeri, altså en lille købmandsforretning med de daglige fornødenheder til stedets arbejderbefolkning.[15] Endelig hørte der til det lille fabriksanlæg i skoven fire mindre bygninger: Et vognskur, en lokumsbygning, en stald og en bygning til små kreaturer.[16]

Beboerne på Godthåb – A. W. Müller

For bygherren var sidegevinsten ved anlægget af fabrikken Godthåb, at A. W. Müller nu fik sig en smukt beliggende sommerresidens i Jægersborg Hegn. Müller brugte tydeligvis huset flittigt, så flittigt, at Søllerød

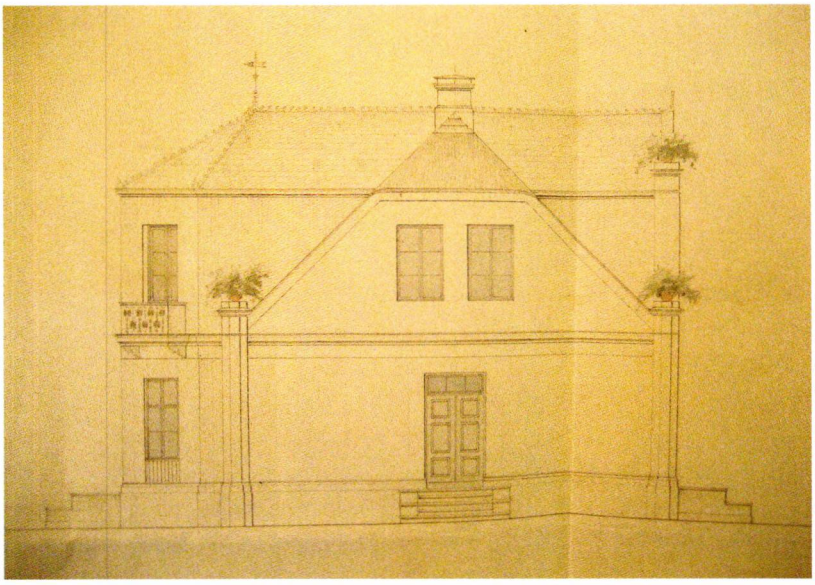

Et spørgsmål om skat

Sognekommune krævede, at han skulle betale skat i Søllerød. Müller var dog ikke umiddelbart til sinds at slippe de 43 rdl., som han blev opkrævet af kommunen. Det førte til et længere slagsmål i midten af 1860'erne. Da det ikke lykkedes kommunen at få Müller til at betale skat som sommerbeboer i Søllerød, endte det med, at Forstanderskabet for kommunens fattigvæsen klagede til Stiftamtet i 1866. Her var der dog ikke megen hjælp at hente andet end en opfordring til at bringe sagen for retten. I henvendelsen til stiftamtet fremhævede kommunen, at A. W. Müller havde meddelt, at han kun beboede Godthåb fem uger om året, samt hver lørdag og søndag. Han havde dog angivet, at han ikke holdt hus på Godthåb i weekenderne. Det betvivlede sognet, da det var almindelig kendt, at huset altid var udstyret til hushold. Kommunen anmodede følgelig om, at stiftamtet formåede Müller til oprette en sygekasse til sine arbejdere, idet "*mange fattige arbejdere, hvis kræfter rigeligt tages i beslag i væveriet på Godthåb, men som efter i nogle år at have fristet en kummerlig tilværelse, syge og brødløse overlades til Søllerød Sogns forsørgelse. Det turde være ubilligt, at sognet skal soutenere Hr. grosserer Müllers forarmede arbejdere, der ei står i andet forhold til sognet end ved at have arbejdet i nogle år på Godthåb, mens hr. grossereren er beredt til at lade landets domstole afgjøre, om han til sognets fattigkasse betaler nogle få dalere for meget*".[17] Tvisten endte med, at Müller foreslog et kompromis ved at tilbyde at erlægge 20 rdl. i skat til Søllerød Sogn. Sognet holdt på, at han blev

To Tegninger af hovedbygningen i forbindelse med den kongelige resolution af 1846. Tegningerne er smuk udført og koloreret. Det er tankevækkende, at kun tegninger af hovedbygningen og ikke selve fabrikken er vedlagt resolutionen. (Rigsarkivet)

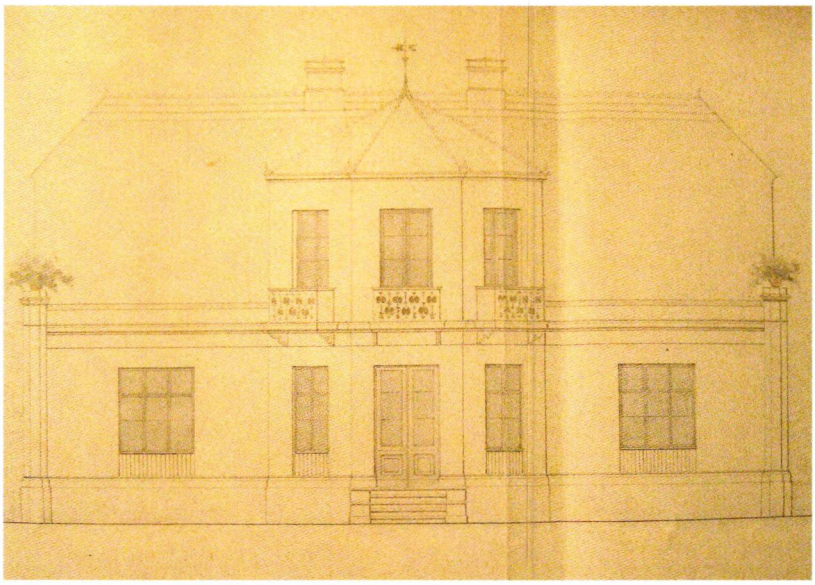

nødt til at betale 25 rdl., for at han ikke skulle betale alt for lidt i forhold til den andre skatteydere i kommunen. Hermed blev der tilsyneladende opnået forlig, for som formanden for fattigvæsnet bemærkede i det afsluttende brev til A. W. Müller, så var 5 rdl. mere eller mindre om året en bagatel for fabrikanten.[18]

Fabriksmesteren Basse

Fabriksmester Jørgen Basse

Foruden familien Müller havde fabriksmester Christian Basse sin faste bolig i hovedbygningen. Han ledede fabrikken fra begyndelsen i 1848. I 1850 var han blevet enkemand. Sønnen Jørgen Basse, der var i lære som væversvend boede endnu i 1850 hos faderen i hovedbygningen, men flyttede senere, da han var udlært, ind i en af arbejderboligerne. Jørgen Basse stiftede ikke familie, men overtog efter faderens død i 1860'erne ledelsen af den lille fabrik. I 1870 var Jørgen Basse kostgænger hos A.W. Müllers svigermor og svigerinde, der havde overtaget fabriksmesterens lejlighed i hovedbygningen. Jørgen Basse bevarede sin tilknytning til familien Müller også efter fabrikkens lukning i 1876.

Til at passe Godthåbs have var der også plads til en gartner i hovedbygningen. Fra 1848-1870 er der i hvert fald tre forskellige gartnere, og 1876, hvor produktionen ophører, optræder de ikke længere i folketællingerne på Godthåb.

Familien Müller samlet til kaffe i haven på Godthåb i 1888. Hvor intet andet anføres er der tale om den afdøde væveriejer A. W. Müllers børn: Stående fra venstre frk. Agnes Müller, fabrikant Conrad Müller, Johanne Müller datter af afdøde apoteker Axel Müller.
Siddende fra venstre Carl Müller, fabrikant og ejer af Godthåb Oskar Müller, fru Gerda Müller gift med apoteker Otto Müller, der sidder til højre for hende. Dernæst Ragnhild Müller gift i 1887 med fabrikant Conrad Müller, faster Dorothea Müller en søster til afdøde fabrikant A. W Müller, tidligere fabriksleder Jørgen Basse, der fortsat var en del af familien samt stående tante Caroline Müller og sidende yderst tante Adolfine, døtre af A.W.Müllers bror, oberst C. G. Müller. I græsset forrest Emilie Marie, kaldet Misse, endnu en datter af afdøde apoteker Axel Müller.
(HA)

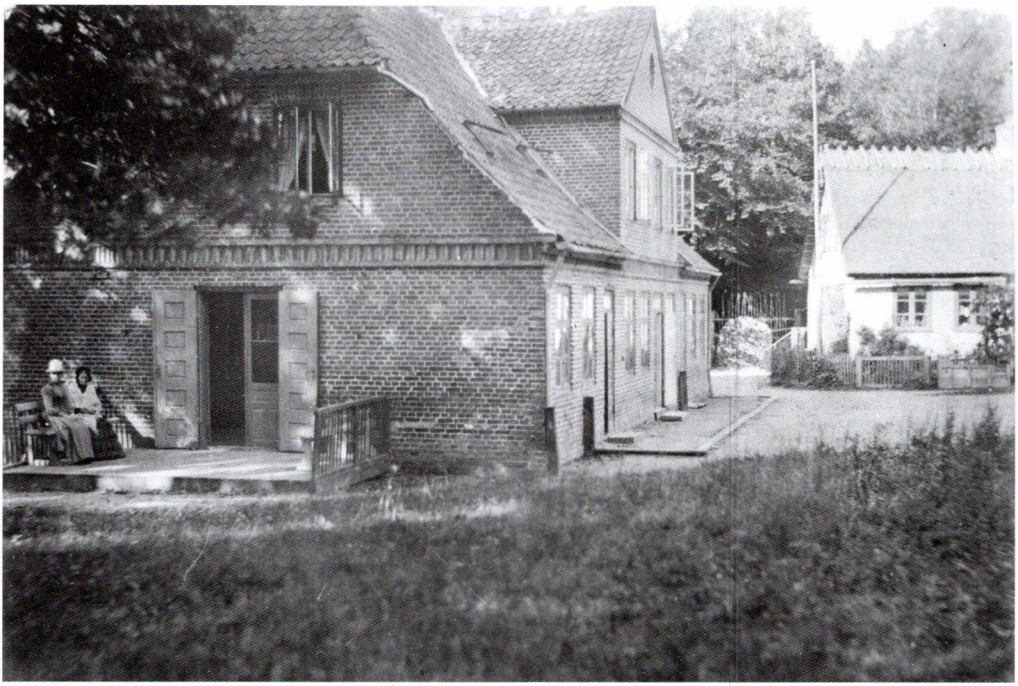

På dette billede af 1888 ses hovedbygningen og Aabys købmandshandel. Da hele herligheden blev revet ned et par år senere, flyttede købmand Niels Aaby til Nærum. (HA)

Høkeren

I 1850 opnåede Müller ret til at anlægge et udsalg af føde- og drikkevarer på Godthåb. Dette udsalg har været styret af en forpagter, som også angives at bo i hovedbygningen, men senere blev der bygget et særskilt hus, som husede en lille købmand. [19] Købmandshuset ved Godthåb må være opført sidst i 1850'erne eller begyndelsen af 1860'erne.[20] Mellem 1851 og 1853 kom den københavnskfødte Niels Aaby til Søllerød sogn, og på et tidspunkt mellem 1855 og 1860 nedsatte han sig som købmand på Godthåb. Han vedblev med at drive sin forretning, efter at fabrikken lukkede i 1876, måske fordi han også betjente arbejderne på de nærliggende fabrikker, Stampen og Rådvad. Først da bygningerne på Godthåb blev jævnet med jorden i 1890, flyttede han sin butik til Nærum.[21]

Væverne i længen

I lejlighederne i fabrikslængen boede væverne med deres familier. Datidens væveri var et håndværk, der stort set udelukkende blev praktiseret af mænd. Titlen som væver referer til, at man ligesom i andre håndværk

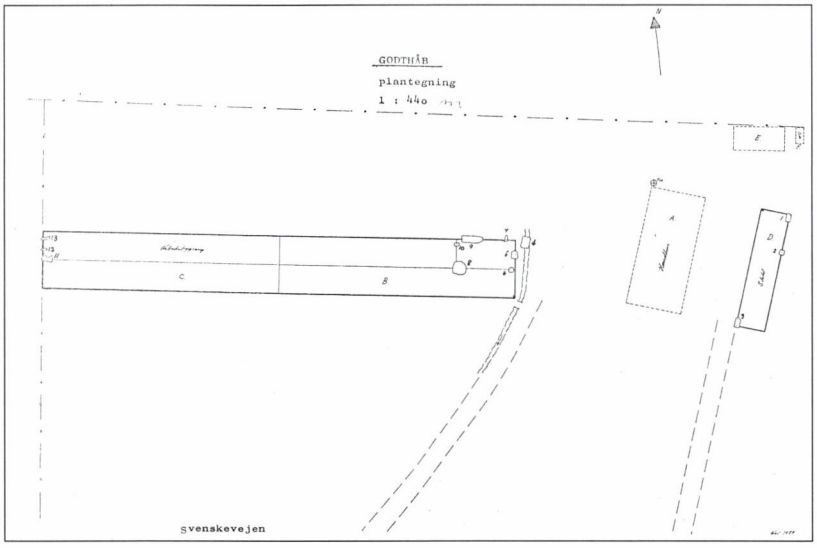

I 1979 gennemførte gennemførte Nationalmuseet en arkæologisk undersøgelse af fabrikstomten Godthåb nord for Mølleåen. På denne tegning ses arkæologernes skøn over, hvordan bygningerne har ligget på Godthåb: Længst til venstre ligger fabrikslængen benævnt som bygning c og b. Ved dens østre ende slutter den vestligste tilkørselsvej fra Svenskevejen. Mellem fabrikslængen og tilkørslen er markeret en kanal (4) som leder det vand væk, som uafvendeligt vil samle sig på et skrånende terræn. Til højre for fabrikslængen ligger hovedbygningen (A) og stalden (D) på hver sin side af den østligste opkørsel fra Svenskevejen. Bagved ligger et vognskur (E). (Udgravningsrapport: Udgravning og undersøgelse af fabrikken "Godthåb", Nationalmuseet)

skulle have gennemgået en læretid hos en mester. Først i fabrikkens sidste år finder man en enkelt væverske; Kristiane Jakobsen fra Birkerød. Hun er enke efter en tidligere væver, Frederik Ferdinand Jakobsen. Hun var dog næppe uddannet som væversvend, men har efter sin mands død ernæret sig ved husflid som væver. Det giver et fingerpeg om, at det sikkert var ganske normalt, at ikke kun husfaderen, men også resten af familien var inddraget i arbejdet på Godthåb. Det underbygges yderligere af J. P. Traps banebrydende statistisk-topografiske skildringer af Danmark i henholdsvis 1850'erne og 1870'erne.[22] Ifølge Trap var der 29 arbejdere beskæftiget på Godthåb både i 1858 og 1872. De producerede 33.000 alen klæde om året. Sammenligner man med folketællingerne for 1860 og 1870 er der begge år kun registreret 12 vævere på fabrikken. Hvis man skal nå et antal i nærheden af 29, skal man ikke bare medregne vævernes koner, men også de hjemmeboende børn over konfirmationsalderen. Det er derfor sandsynligt, at hele familien var engageret i produktion på Godthåb.

Stor udskiftning

Hvem var de så, væverne på Godthåb? For det første var der en stor udskiftning af arbejdsstyrken. Arbejderbefolkningen i industriens tidlige år var – sikkert nødtvungent – en mobil befolkningsgruppe, der måtte vænne sig til at flytte efter, hvor det konjunkturfølsomme arbejde var.

Længen på Godthåb omkring 1875. Fotografiet giver et godt indblik i, hvor tæt man boede i de små lejligheder. (HA)

Ud fra folketællingerne fra 1850, 1855, 1860 og 1870 kan det konstateres, at kun ganske få familier boede på fabrikken i over fem år, og i hele 20-års perioden registreres kun tre vævere, som opholder sig i Godthåb i over ti år.[23] De fleste vævere har altså været på fabrikken i en kortere periode, måske kun et par år. Flere af familierne har også flyttet adskillige gange, inden de kom til Godthåb. Det kan ses ud fra fødestedet for børnene i de ofte børnerige familier, og på den måde kan man følge familiens forskellige opholdssteder, før de havnede på Godthåb. Den københavnske væver Frederik Ferdinand Jakobsen er et eksempel. I folketællingen fra 1870 er han 44 og har kone og fem hjemmeboende børn. Hans kone er fra Birkerød og den ældste af hans sønner på 15 er

Mobilitet

også født i Birkerød. De næste tre børn på 12, ti og fire år er født i Hørsholm, så familien er åbenbart flyttet fra Birkerød til Hørsholm omkring 1858 og har boet der indtil i hvert fald 1866. Måske har han arbejdet på den statsejede Usserød Klædefabrik som fra 1809 og frem til 1900-tallet fremstillede uniformer til hæren.[24] Derfra er de flyttet til Søllerød, hvor den yngste søn på ét år er født. Selv om mobiliteten mellem de enkelte

industriområder var stor, er det karakteristisk, at de fleste vævere kommer fra Sjælland. Kun enkelte stammede så langt væk fra som Lolland eller Bornholm. Langt de fleste er københavnere, som jo også var landets største industriby. Muligvis var en del af de vævere, som Müller havde beskæftiget i København, flyttet med ud til Godthåb. I hvert fald er det modne mænd med familie, som bor på fabrikken. Meget få vævere er under 30, og næsten alle har kone og børn.

Englændere og tyskere

Udenlandske vævere

Enkelte vævere kom langvejs fra. I 1850, få år efter fabrikkens åbning, var der fem engelske og én tysk væver på Godthåb. To af de engelske angives direkte at have familie i England, mens tyskeren er dansk gift. De er dog alle væk igen ved folketællingen fem år senere i 1855. Formentlig er der tale om særligt dygtige udenlandske vævere, som for en kortere periode var indkaldt for at få produktionen sat i gang på den nyanlagte fabrik og oplære de hjemlige vævere. Senere, i 1860'erne, finder man enkelte tyske vævere på Godthåb. På trods af at vi netop befinder os i optakten til krigen og nederlaget i 1864, hvor det ganske givet har været problematisk at være tysker i et stadigt mere nationalt bevidst og tyskfjendtlig Danmark. Udover en enkelt holstener i 1860 kommer tyskerne fra Sachsen og Preussen. Det stemmer overens med, at bomuldsvævningen i Danmark blev introduceret af vævere fra netop Sachsen og Preussen. Allerede i pionertiden i 1800-tallets første halvdel blev de tyske vævere hentet til landet for lære de danske vævere at væve med tyndere tråde, end man hidtil havde været vant til i kongeriget.[25]

Vævere på sognet

En løntrykker?

Hvordan var forholdene for væverne på Godthåb? Hvis man skal tro Gunnar Sandfeld i hans beskrivelse af fabrikken fra 1980, så var A. W. Müller en kapitalist af den værste skuffe. Müller kunne kun holde sin fabrik gående ved: "*hårdt løntrykkeri, hensynsløs udnyttelse af arbejderne og hensynsløs støden de udslidte ud i den kolde sne*" [26] Spørgsmålet er, om ikke det er Søllerød Sogns tendentiøse beskrivelse af Müller, som har farvet eftertidens billede af Müller. I den tidligere citerede opsummering af sagen omkring Müllers skat til Søllerød Sogn, kommer sognet med en meget krads beskrivelse Müllers udnyttelse af sine arbejdere. Formålet er dog ikke at bedre arbejdernes forhold, men at formå Müller til at oprette en sygekasse for arbejderne på Godthåb. Hvorved sognet kan

spare nogle af de skattepenge, som Müller ikke vil betale til sognet. Derfor hævder sognet, at en urimelig stor gruppe arbejdere fra Godthåb ligger dem til byrde. Mennesker hvis eneste tilknytning til sognet er, at de nogle få år har arbejdet for Müller.[27] Spørgsmålet er så, om der er hold i sognets påstand.

Müller havde som fabrikant på den ikke-industrialiserede virksomhed incitamentet til at trykke lønnen og udnytte arbejderne til det yderste. Lønudgiften var naturligvis den største udgift på en fabrik uden maskiner. Umiddelbart tyder det dog ikke på, at Müller kørte virksomheden særligt hårdt. Fabrikken bebos på intet tidspunkt af de 14 vævere, som der faktisk kunne være. Derimod står en eller to lejligheder oftest tomme, og en af dem huser Müllers svigermoder. Hvis Müller virkelig havde været meget opsat på at få mest muligt ud af sin virksomhed, havde han nok sørget for at holde den i fuld gang hele tiden.

Hvor mange arbejdere kom der reelt set på sognet? Sognets fattigforsorg var forpligtet på at forsørge de nødstedte, som var født i sognet eller havde boet uafbrudt i sognet i fem år. Påstanden om at store udgifter til arbejdere, hvis eneste tilknytning til området var at have arbejdet på Godthåb, stemmer dårligt overens med, at folketællingerne viser, at de færreste arbejdere boede på fabrikken så længe som fem år. Langt de fleste tilflyttede arbejdere flyttede videre, før de blev Søllerød Sogns ansvar.[28] Reglen, om at sognet først skulle understøtte personer efter fem år i sognet, medførte, at sognene rundt om landet var meget ivrige efter at få potentielle fattiglemmer ekspederet ud af sognet, inden de havde været så længe i sognet. De fattigste i samfundet kom derfor til at føre en omflakkende tilværelse.[29] Måske er Godthåbsvæverne hyppige flytninger et resultat af denne politik.

Fattigvæsenet

I folketællinger opgøres det hvem, der forsørges af fattigvæsnet i Søllerød. På selve Godthåb boede der i årenes løb fire mennesker som på en eller anden måde blev forsørget. Kun en af disse er dog væver fra Godthåb. En 60-årig, københavnsk væver, som efter at have arbejdet omkring 10 år på fabrikken, lever sammen med sin kone og voksne søn i en af arbejderboligerne. Derudover findes der tre andre, men først efter at fabrikken er lukket, og bygningen kun udlejes til beboelse. Ingen af disse har nogen relation til bomuldsvæveriet.

Foto s. 24-25: Fra det gode sommerliv på Godthåb i 1880'erne. Familien Müller og gæster i en pause under en hård tennisdyst ved Godthåb, omkring 1888. Foto: Otto Heering Müller. (HA)

Hvis man gennemgår personsagerne fra Søllerød Sogns fattigforsorg fra 1842-1892, så finder man syv modtagere af fattighjælp, som helt sikkert er tidligere vævere på Godthåb og en tidligere bomuldsvæver, som formodentlig er det. Kun én af disse er født i sognet, så Søllerød Sogn har altså haft "unødig udgift" til syv ekstra personer. Det skal ses

i forhold til, at der i årene 1850, 1855, 1860 og 1870 var mellem 39 og 51 personer på fabrikken, det vil sige både arbejdere og deres familier. I alt kan vi i folketællingerne registrere 37 forskellige vævere på Godthåb og med familie bliver det 150 personer, som i en kortere eller længere periode har boet på Godthåb.[30] Syv fattiglemmer ud af 150 potentielle berettiger umiddelbart ikke til sognets skarpe fordømmelse af Müllers fabrik.

Mellem 60 og 70 personer modtog hvert år hjælp fra Søllerød Sogn.[31] I perioden 1842-1892 er der registreret omkring 200 personsager i fattighjælpens arkiv. I den sammenhæng udgør de syv modtagere fra Godthåb kun en begrænset del, som næppe har væltet budgettet hos fattigforsorgen.

Fabrikken lukkes

A. W. Müller døde i 1873, og virksomheden blev overtaget af hans søn, Oskar Valdemar Müller. Han havde gennemgået væverskole i Tyskland og der studeret, hvordan man skulle indrette et dampvæveri. Tiden var nu løbet fra håndvævene, og i 1876 flyttede O. V. Müller produktionen

Otto Heering Müller har her foreviget lysthuset i haven på Godthåb omkring 1888. Familiens børn er samlet på den meget rummelige legevogn. (HA)

Produktionen flyttes til København

fra Godthåb til Vesterbrogade 123 i København. Her indrettede han en fabrik med 30 dampvæve. Senere kom også en anden bror, Conrad Julius Müller, med i firmaet. Men med flytningen ud af Jægersborg Hegn forsvinder bomuldsvæveriet selvsagt ud af fokus for denne artikel. Conrad Julius bevarede dog en tilknytning til området, idet han byggede to villaer på Strandvejen i Vedbæk omkring år 1900, nemlig "Torre" og "Ny Godthåb". Villaerne lå på to nabogrunde på Øresundssiden lidt syd for Strandridergården.[32]

Efter fabrikkens ophør 1876 blev arbejderboligerne på Godthåb udlejet. De fleste vævere flyttede bort, og i stedet flyttede arbejdere fra de nærliggende fabrikker i Rådvad og Stampen ind. Prisen for at leje en af boligerne var 6 – 7 kroner om måneden. Hvilket gjorde det muligt for selv de mindrebemidlede at bo der. I 1890 finder vi i hvert fald to enker i lejlighederne. Den ene forsørgede to små børn, den anden ét. Deres indkomst har næppe været stor, og alligevel har de kunnet betale huslejen for lejligheden.[33]

Landstedet i skoven

Samtidig havde familien Müller stadig hovedbygningen som sommer- og fritidsresidens. A. W. Müllers yngste søn, apoteker Otto Heering Müller var ivrig amatørfotograf, og i hans store samling findes mange billeder, hvor hele familien Müller er opstillet i haven. Han blev så glad for området, at han blev landligger i Vedbæk og senere byggede en villa på Strandvejen i Vedbæk. Den kom at ligge ved den vejsten, som angiver, at afstanden til Nørreport er 20 km, og derfor hed den Villa Venti, venti er 20 på latin. I dag hedder villaen Strandhave. En senere artikel i Søllerødbogen vil fortælle mere om denne villa især ud fra Otto Müllers meget omfattende arkiv.

Sommer på Godthåb

Dele af hovedbygningen på Godthåb blev udlejet til københavnske landliggere, som gerne ville ud af byen om sommeren. En af disse var professor Carl Nebelong med familie bestående af kone og tre piger. En af pigerne var den senere kendte forfatterinde Edith Rode. Hun har beskrevet sine somre i Godthåb meget poetisk i en posthumt udgivet erindringsbog: "På rejse i livet". Her er skoven og haven ved Godthåb "fortryllede og fortryllende", og mosen, i dag nok så prosaisk kaldt "Krudtmølleengen", beskrives med dansende troldeunger, elverpiger og dryader. Selv arbejderboligerne beskriver hun nostalgisk som spændende.

Selv om stedet således fik lov til at stå nogle år, uden der blev drevet

Nedrivning 1890

virksomhed på den, så måtte bestemmelserne i arvefæstet overholdes. I 1890 blev alle bygningerne jævnet med jorden, og i dag er der ingen synlige spor af det lille industrisamfund i skoven.

Edith Rode får lov til at afslutte denne artikel med hendes forgæves søgen efter det nedrevne Godthåb: "... *een Gang efter min barndom har jeg været der – måske tredive Aar efter, og jeg prøvede at finde Sporet af den svundne Tid. En enkelt Sten, lidt Ruin af "Godthaab" eller Længen! Men jeg kunde ikke. Jeg kunde ikke engang stedfæste, hvor Ejendommen havde ligget. Og dog fandt jeg en Erindring, endda en levende. Det var da jeg slentrede rundt i Skoven – ikke langt fra Vejkanten, da stod i en Lysning en Haveblomst. Ganske alene stod den, helt rank og ensom mellem de vilde kammerater, der lidt tilbage stod Kreds om den.*"[34]

Området hvor Godthåb lå indtil 1890, fotograferet i april 2011. Kun spredte murbrokker og konturerne i landskabet vidner om, at der engang har eksisteret et helt lille samfund her i skovens udkant. (Foto: Anders Bank Lodahl, Rudersdal Museer)

Noter

1. Folketælling for København 1840. Her angives, at A.W. Müller havde til huse i Store Købmagergade 18, mens Paul Richard Müllers optegnelse i National Museets arkiv (1845/1988) angiver, at han havde sin forretning i Store Købmagergade 25. I Folketællingen bebor en anden silke- og klædehandler nr. 25. I 1845 og 1850 folketællingerne bebor Müller Store Købmagergade 59.
2. Paul Richard Müllers optegnelser over slægten Müller i Nationalmuseets arkiv, 1845/1988.
3. Nationaltidende 14-2-1925, udklip fra Paul Richard Müllers arkiv på Nationalmuseet 1845/1988.
4. O. J. Rawert "Kongeriget Danmarks industrielle forhold" 1992 s. 514-16.
5. Gunnar Sandfeld "Søllerød - som det var engang" VII. samling 1980 s. 153-160.
6. Realregister for Københavns Nordre Birk 1850-1919 1. række bind 1 Jægersborghegn Vedbæk, findes på Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm.
7. "De danske byerhverv København" bind 1 s. 81-82.
8. Christian Adamsen og Poul Falkenberg Hansen udgravningsrapport for Godthåb for Nationalmuseets Købstadsundersøgelser, 1979. (j.nr. 522/79).
9. O. J. Rawert "Kongeriget Danmarks industrielle forhold" 1992 s. 515.
10. Per Boje; Hans Chr. Johansen, "Mekaniseringen af dansk tekstilindustri 1850–1914" i Erhvervshistorisk årbog 1981 Bd. 31 s. 60.
11. Niels Peter Stilling "Strandvejen før og nu" bind 1, red. Bo Bramsen, 1995, s. 347.
12. Dansk relations- og resolutionsprotokol (1841-1848) i Rentekammeret, Danske Afdeling, Sekretariatet. Dato 8. nov. 1845, findes på Rigsarkivet.
13. Generalstabens kort over Københavns omegn I blad VI (1853-1857) på det Kongelige Bibliotek.
14. Poul Strømstad, "Om industriel arkæologi og et dansk eksempel herpå" i Fabrik og Bolig 1986 bind 1, s. 3-16.
15. Sandfeld "Søllerød som det var engang" VII. samling 1980 s. 154.
16. Brandtaksation 1858 gengivet hos Adamsen 1979.
17. Søllerød sogns fattig- og skolekommision indkomne sager 26. august 1863 – 9. februar 1968, ekspederet d. 13/3 1866, (1987/34 II.2) findes på Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune og Gunnar Sandfeld "Søllerød - som det var engang" 7. samling 1980 s. 156.
18. Sandfeld "Søllerød - som det var engang" VII. samling 1980 s. 155-156 og Fattig- og skolevæsnets protokol for Søllerød Kommune.
19. Sandfeld "Søllerød - som det var engang" VII. samling s. 154.
20. Da det ikke fremgår af hverken generalstabens kort fra 1855 eller af brandtaksation fra 1858, må huset været bygget senere.
21. Sandfeld "Søllerød - som det var engang" VII. samling 1980 s. 158.
22. J.P. Trap "Statistisk- Topografisk beskrivelse af Kongeriget Danmark" 1858 bind 1 s. 162 og samme i 2. udgave bind III s. 176.

23. Folketællingerne for Søllerød Sogn, 1850, 1855, 1860 og 1870, findes på Statens Arkivers hjemmeside, Arkivalier online (http://www.sa.dk/ao/) 26/4 2011.
24. Informationer fra "Industriens Danmarkskort" en del af Kulturarvsstyrelsens hjemmeside.

    (http://www.kulturarv.dk/i-fokus-nu/industrisamfundet/industrihistoriens-danmarkskort/usseroed-klaedefabrik/) 26/4 2011. Jf. også Henrik Harnow: Danmarks industrielle miljøer. Syddansk Universitetsforlag, 2011, s. 327.
25. O. J. Rawert "Kongeriget Danmarks industrielle forhold" 1992 s. 513.
26. Sandfeld "Søllerød - som det var engang" VII. Samling, 1980 s. 154.
27. 1987/34 II.2 Søllerød sogns fattig- og skolekommission indkomne sager 26. august 1863 – 9. februar 1968, ekspederet d. 13/3 1866, findes på Historisk Arkiv for Rudersdal.
28. Vagn Dybdahl "Det nye samfund på vej – Dansk social historie bind 5" 1982 s. 253-254.
29. Jørn Henrik Petersen m.fl. "Dansk velfærdshistorie bind 1", 2010 s. 225-226.
30. Det faktiske antal af personer som har beboet Godthåb er naturligvis højere, da vi ikke har registreret dem, som er kommet til efter en folketælling og flyttet inden den næste.
31. Skøn af stud. mag. Jacob Stenhøj ud fra arbejdet med sit speciale ved Historie på København Universitet om fattigforsorgen i Søllerød Sogn i midten af 1800-tallet.
32. Den sidste blev senere omdøbt til "Brinken" efter Conrad Julius Müller havde skilt sig af med begge i 1916. Kilde: Paul Richard Müllers erindringer fra Vedbæk på Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune.
33. Sandfeld "Søllerød - som det var engang" VII. Samling, 1980 s. 158.
34. Edith Rode "Paa Rejse i Livet", 1957, s. 13 og 14.

Da socialdemokratiet kom til Søllerød.

De første år 1888-1921

af Jørgen Berg, Jens Bruhn, Kaj Elkrog, Birgitte Hamborg, Birthe Hyldstrup og Jørgen Schunck

De følgende sider handler om baggrunden for den socialdemokratiske bevægelse og etableringen af arbejderbevægelsen i Søllerød. Artiklen er første del af en større beskrivelse af Socialdemokratiets historie i Søllerød. I kommende Søllerødbøger vil andre og senere dele af partiets historie i lokalsamfundet blive afdækket i artikler om henholdsvis tiden fra 1920'erne til 1950'erne og den nyeste tid fra ca. 1960 og frem til kommunesammenlægningen 2007.

Artiklen er udarbejdet af et forfatterkollektiv, der siden 2009 har samarbejdet om projektetet i en skrivegruppe bestående af Jørgen Berg, fhv. skoleinspektør på Nærumgårdskolen. Jens Bruhn, fhv. overlærer på Nærumgårdsskolen/Nærum skole og formand for Kultur- og Fritidsudvalget i Rudersdal Kommune. Kaj Elkrog, fhv. direktør i Told/Skat. Birgitte Hamborg, fhv. lektor og viceborgmester i Søllerød Kommune. Birthe Hyldstrup, fhv. idrætslærer og medlem af Københavns Amtsråd. Jørgen Schunck, fhv. skoleinspektør ved Holte Gymnasium og viceborgmester i Søllerød Kommune.

Industriens vugge

Allerede i middelalderen etableredes en lang række mølleanlæg langs Mølleåen. Ved indgangen til 1700-tallet lå der ni vandmøller mellem Furesøen og Mølleåens udløb i Øresund. Fem af disse lå på sognegrænsen mellem Lyngby og Søllerød: Ørholm, Nymølle, Stampen, Rådvad og Strandmøllen.

Mølleåindustrien var opstået i kraft af Københavns nærhed. Mølleåens brusende vande var en forudsætning for, at vandhjulene kunne få fabrikkernes maskineri til at snurre, men det initiativ og den kapital, der var betingelsen for at udnytte vandkraften til andet end kornmøller, udgik fra hovedstaden. Den var årsag til, at Mølleåen i løbet af 1600-tallet udviklede sig til landets betydeligste industriområde. Det såkaldte mer-

Rådvad set fra nord med den opstemmede mølleå og to vandsluser. Foto fra omkring 1870. Det var på Rådvad de første spirer til en arbejderbevægelse på nordegnen så dagens lys. (Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune = HA)

kantilistiske system betød, at industrien i Danmark blev fremhjulpet af betydelige subsidier og en beskyttende toldpolitik mod konkurerende udenlandske varer. Møllerne producerede forskellige produkter såsom vegetabilsk olie, kobbervarer, våben, leer og skæreknive, krudt, papir og klæde. Andre møller var indrettet til processer som valkning, slibning og polering.

De mange virksomheder af forskellig art, der hørte til de enkelte møller, viser, at det har drejet sig om forholdsvis små og simple anlæg med ringe kapacitet. Fra tid til anden opstod der stridigheder om vandkraften. Ved ulovlige opstemninger huggede virksomhederne vandkraft fra hinanden eller skabte problemer, enten fordi vandet løb tilbage og fik vandhjulene til at løbe baglæns, eller fordi en pludselig frigørelse af det opstemte vand betød, at vandet kom styrtende og voldte skader på mølleværker og bygninger. Misdæderen måtte så indklages for "*Fuursø-Møllestrøms Interessentskab*", som var oprettet i 1724 bl.a. med den opgave at bilægge den slags stridigheder.

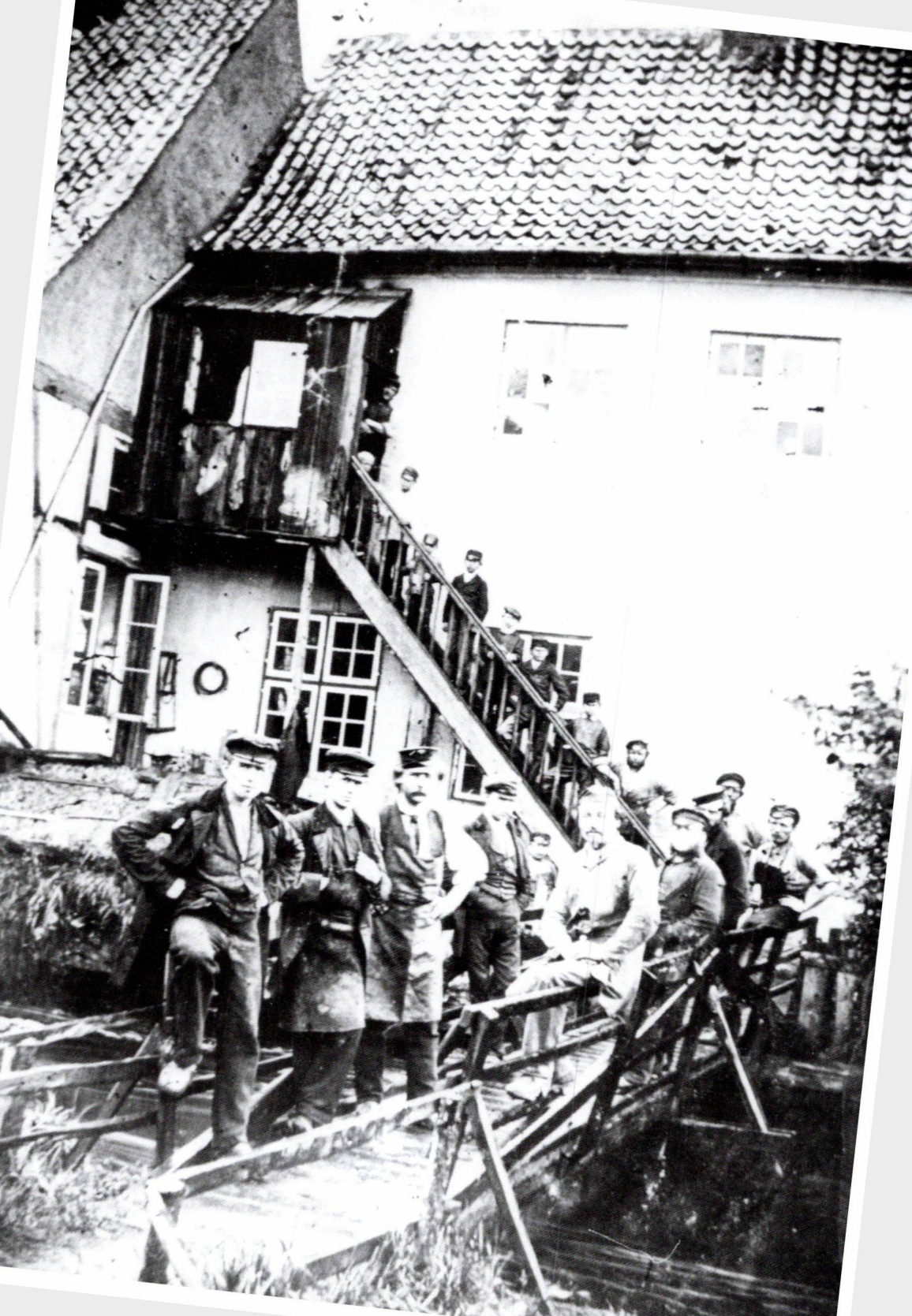

Foto s. 33: Arbejdere på Rådvaddam Fabrik omkring 1865. De fleste arbejdere på Rådvad boede i fabrikkens arbejderboliger, men den store fabrik beskæftigede også folk bosat i Nærum. (HA)

Ved de fleste møller var knyttet tætte personlige bånd mellem de ansatte og ledelsen. I de små lukkede og selvforsynende industrisamfund stillede ledelsen, mod passende betaling, både bolig og naturalydelser til rådighed for arbejderne og deres familier. I løbet af 1800-tallet udviklede der sig en slags borgerlig arbejderbevægelse, repræsenteret af såkaldte arbejderforeninger og ledet af en direktion. Den største fandt man i Rådvad, hvor selskabet " *Enigheden*" samlede medlemmerne til sangundervisning, baller, socialt samvær og udflugter. Arbejderforeningen påtog sig også sociale opgaver til fordel for arbejderenker og de fattige i Søllerød Sogn. Blandt initiativerne var også opsætningen af en mindetavle i Søllerød Kirke for en af foreningens medlemmer, Lars Søborg fra Nærum, der faldt i den anden slesvigske krigs sidste slag den 3.juli 1864.

Mindetavlen for smeden Lars Søborg i Søllerød Kirke. Tavlen for den faldne soldat er bekostet af hans arbejdskammerater i "Selskabet Enigheden" på Rådvad. (Foto: Ole tage Hartmann, Rudersdal Museer)

Fra vandkraft til dampkraft

Med England som foregangsland tog den moderne industrielle udvikling fart i første halvdel af 1800-tallet. Mølleåen var fortsat Danmarks vigtigste industriområde ved år 1800; men efterhånden som industri-

produktionen udvikledes og moderniseredes, var vandkraften ikke længere tilstrækkelig til at sikre virksomhedernes behov for drivkraft. Dampmaskinen var den moderne industris nøgleord. *Johan Christian Drewsen* (1777-1851), der fra 1798 ejede papirfabrikken Strandmøllen, var den første private industrimand, der indførte dampmaskinen på landet i Danmark i 1820. Senere fulgte store dampmaskiner og i 1829 Nordens første papirmaskine – en engelsk "Patent-papirmaskine". I 1840'erne tog Drewsen konsekvensen af papirfabrikkens uafhængighed af vandkraft og flyttede det meste af fabrikationen – og arbejderne – til Silkeborg, hvor en ny moderne papirindustri blev udviklet under ledelse af hans søn Michael Drewsen (1804-1874).

Industrien i Skodsborg

Drewsenfamilien ejede også ejendommen "*Retraite*" i Skodsborg. På det gamle landsted var der allerede i slutningen af 1700-tallet blevet etableret et garveri af to indvandrede engelske industrialister, Nelthrop og Harris. I 1821 etablerede J. C. Drewsen en oliemølle på Retraite. Den afløstes i 1832 af et lysstøberi, og i 1849 af et væveri, der udviklede sig til en betydelig klædefabrik. Efter sidstnævnte fabriks lukning i kølvandet på den store strejke inden for tekstilindustrien i 1905, blev klædefabrikken i 1913 hjemsted for "*Dansk Hattefabrik*".

Af andre tidlige virksomheder i sognet baseret på dampkraft skal nævnes "*Sødal*". Etableringen af Dampvaskeriet Sødal ved østenden af Søllerød Sø foregik i 1842. Den oprindeligt beskedne, men livskraftige

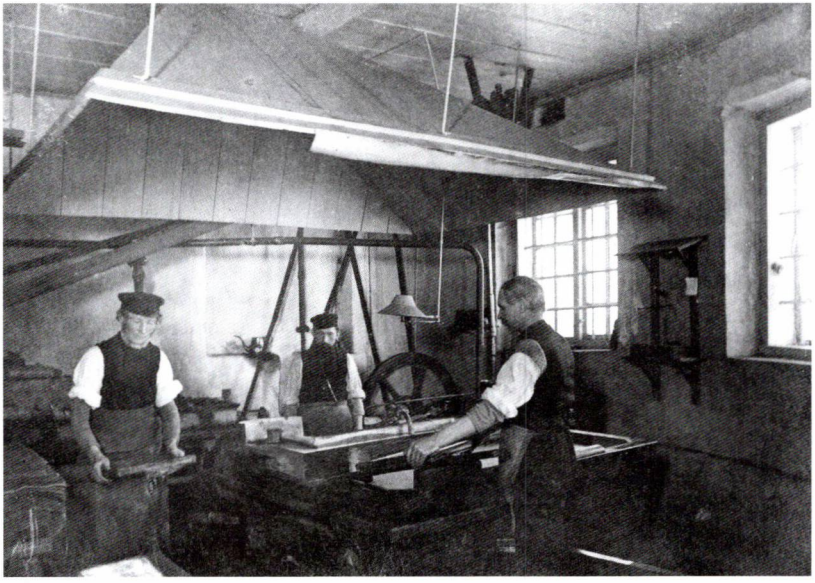

De sidste papirarbejdere på Strandmøllen, omkring 1895. Papirproduktionen på Strandmøllen ophørte i 1897. (HA)

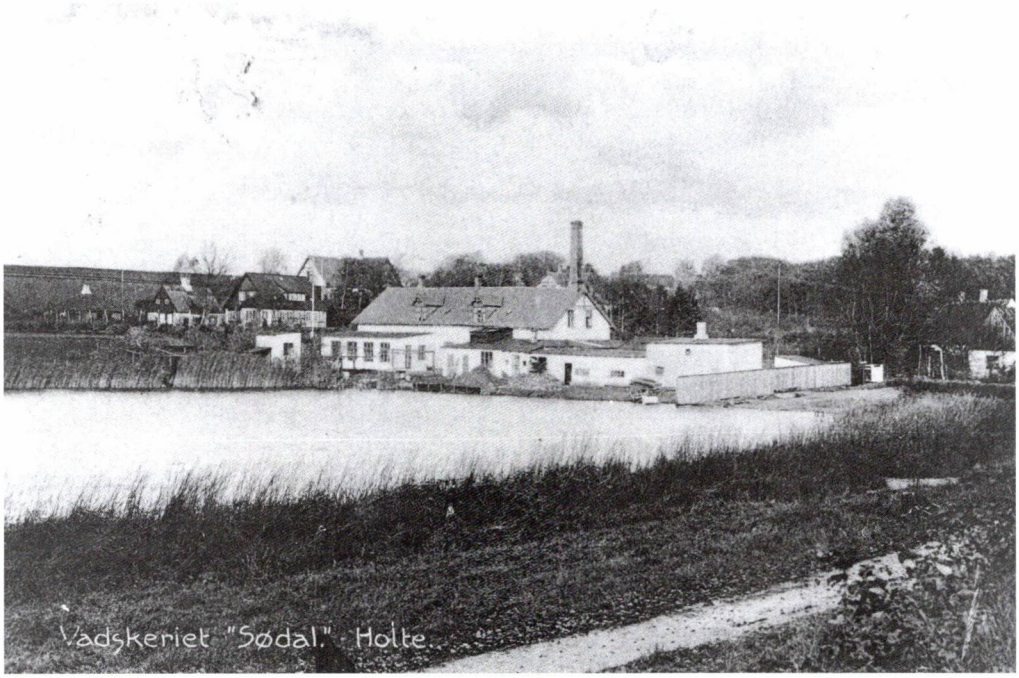

Vakseriet "Sødal" ved Søllerød Sø blev etableret under beskedne forhold allerede i 1842. Ved århundredskiftet var det blevet til et betydeligt dampvaskeri, der forurenede den idylliske sø ganske alvorligt. Foto fra ca. 1900. (HA)

virksomhed blev i årenes løb udvidet og moderniseret. Den fik i 1902 nye bygninger og tog nye opgaver op. Fra 1912 kunne man levere krystalis, og fra 1933 udvidede vaskeriet med farveri og kemisk rensning. Det betød, at hele søens østende efterhånden var blokeret, og på en vis måde indvarslede vaskeriet et af vor tids alvorligste problemer: industriens forurening af vandløb og søer. Virksomheden blev nedlagt i løbet af 1960'erne og nedrevet 1974.

Arbejderklassen organiserer sig

Den moderne industrielle udvikling, som så småt havde taget sin begyndelse ved Mølleåen, var i begyndelsen af 1800-tallet allerede i fuld gang i de andre europæiske lande. Med den hastigt voksende industri fulgte henimod midten af 1800-tallet de socialistiske idèer om at menneskeliggøre den teknisk-økonomiske udvikling og fordele verdens goder mere retfærdigt. Herhjemme kom gennembruddet i 1871, hvor trekløveret *Louis Pio, Harald Brix og Poul Geleff* stiftede "*Den internationale Arbejderforening for Danmark*" som afdeling af den første socialistiske Internationale. Dermed blev den danske arbejderbevægelse optaget i det inter-

De ældste arbejderfaner var ikke nødvendigvis røde. Her arbejder-sangforeningen "Lyren"'s fane på Museet i Søllerød.
(Foto: Ole Tage Hartmann, Rudersdal Museer)

nationale socialistiske fællesskab, hvis hensigt var at virke både politisk, fagligt og kooperativt.

Gimlemødet 1876

Efter de første vanskelige år, hvor de tre socialistiske ledere blev fængslet, og Pio og Geleff siden endte i USA, tog den nye udvikling fart med Socialdemokratiets første kongres den 6.-8. juni 1876 i etablissement "Gimle" på Frederiksberg. Man vedtog her partiets princippogram, hvori det fastslås, "*at arbejdet er kilden til al samfundsrigdom og kultur, hvorfor hele udbyttet bør tilfalde dem, som arbejder*". Samtidig understregede man, at det internationale arbejdersammenholds primære opgave var at indføre frihed, lighed og fællesskab med særlig hensyntagen til samfundets svageste. Det blev derfor Socialdemokratiets opgave

Hattefabrikken i Skodsborg, der blev åbnet i 1913, beskæftigede fra begyndelsen mange kvinder, hvilket blev fundamentet for den kvindelige organisering i den socialdemokratiske forening i Søllerød. Foto ca. 1915. (HA)

"at befri arbejdet fra den udbyttende kapitalisme". Med det sigte tilstræbte socialdemokraterne på demokratisk vis *"at opnå den offentlige magt i samfundet for ved hjælp af dette lovlige våben at gøre alle arbejdsmidler til folkets fælles ejendom"*.

For at sikre den demokratiske proces understregede Gimle-programmet betydningen af fuldstændig presse-, forenings- og forsamlingsfrihed, og *"at al udøvende magt og al lovgivende magt skal være hos folket gennem den af dette valgte repræsentation"*. Den nationale udvikling kom naturligvis også til at præge Søllerød Sogn både socialt, politisk og strukturelt, ikke mindst fordi der ved det landbrugsprægede sogns sydgrænse lå en række gamle industrianlæg med en ikke ubetydelig arbejderbefolkning tilknyttet. Befolkningen i Søllerød voksede fra 1046 i 1769 til 3119 i 1870, eller næsten en tredobling i løbet af 100 år. En del af denne befolkningsudvikling var naturligvis præget af den nye arbejderklasse, der havde deres egne interesser i forhold til samfundet i form af social sikring, bedre boliger og skoler.

Arbejderbyen Skodsborg

Et godt billede på de nye tider var Skodsborg. Befordret af jernbanens komme i 1897 etableredes i 1898 Skodsborg Sanatorium. Dør om

dør med de bedrestilledes "sundhedstempel", sanatoriet, lå ved århundredskiftet den store klædefabrik, der i 1913 blev til Skodsborg Hattefabrik. Arbejderne her kaldte lidt hånligt sanatoriet for "Persilleslottet". Kontrasterne i Skodsborg var meget synlige: På den ene side arbejdere ved klæde-/hattefabrikken og de mange portører på den store station og på den anden side det velstående borgerskab i strandvejsvillaerne og de fornemt klædte gæster på Skodsborgs to store hoteller og sanatoriet.

Indtil landboreformerne i slutningen af 1700-tallet var Søllerød Sogn domineret af storlandbruget, hvor Staten (dvs. Kronen) og nogle få landsteder ejede alt jord. Krongodset blev administreret fra Dronninggård, og bønder og landsbyernes øvrige beboerne var i et tyngende afhængighedsforhold som nærmest livegne fæstere på Kronens jorder.

Landboreformerne, der på Søllerødegnen begyndte allerede i 1760'erne, havde til formål at skabe et mere effektivt landbrug. Det i 1766-68 gennemførte selveje betød nye tider for egnens bønder. Naturaløkonomi blev afløst af en pengeøkonomi. Opgivelsen af lands-

Arbejdeoptog på Strandvejen i Skodsborg, formentlig i forbindelse med storstejken i tekstilindustrien i 1905. (HA)

byfællesskabet og udflytningen af gårdene på deres egen jord blev grundlaget for den nye tids velstående bondestand, men skabte samtidig kummerlige forhold for de jordløse daglejere og landarbejdere. Proletariseringen af en del af landbefolkningen var med til at skabe forudsætningerne for den nye socialistiske bevægelse i 1800-tallets anden halvdel.

Den nye arbejderklasse var således både et resultatet af industriens behov for større arbejdskraft til øget produktion og landbrugets omlægning. Den manifesterede sig i 1888 ved stiftelsen af den socialdemokratiske partiforening for Lyngby og Søllerød Sogne. Nogle år senere til stiftelsen af fagforeninger, i 1892 *"Arbejdsmændenes Fagforening"*, som forlangte deres ret og strejkede, hvis de fandt det nødvendigt.

I købmand Engelsens hus på hjørnet af hovedgaden og Hartmanns plads blev socialdemokratiet stiftet i 1888. For en sikkerheds skyld blev huset nedrevet i 1988 ! Foto fra ca. 1910. (HA)

Socialdemokratiet etableres i Nærum 1888

Den første spæde begyndelse til en egentlig organiseret arbejderbevægelse i Søllerød Sogn, der så dagens lys i 1888, skyldtes to smedesvende

Ingen Rettigheder uden Pligter – Ingen Pligter uden Rettigheder. Mottoet på Socialdemokratiets fane på Museet.
(Foto: Ole Tage Hartmann, Rudersdal Museer)

fra Rådvad, Peter Christian Voigt og Peter Daniel Kibenick. De havde været på "valsen" i Tyskland og Frankrig og dér oplevet den begyndende socialisme. Da de vendte hjem, konstaterede de, at behovet for bedre livsvilkår blandt arbejderne også gjorde sig gældende i Danmark. De tog derfor initiativ til at stifte en organisation bestående af arbejdere i Søllerød og Lyngby, og det lykkedes at samle interesserede nok til at etablere en forening på et socialistisk grundlag. Det blev i Nærum, at den første socialdemokratiske forening i sognet så dagens lys.

I tidligere historiske fremstillinger hedder det, at den socialdemokratiske forening for Søllerød og Lyngby sogne blev stiftet den

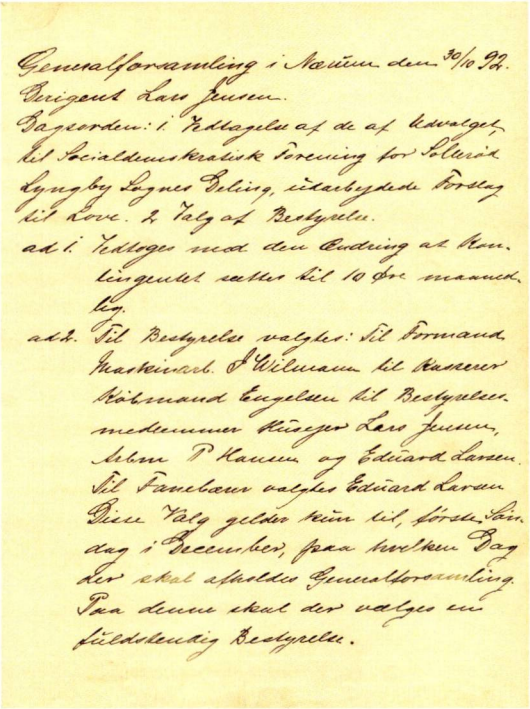

Generalforsamling i Nærum den 30/10 92.
Dirigent Lars Jensen.
Dagsorden: 1. Tilslutning af de af Udvalget til Socialdemokratisk Forening for Søllerød Lyngby Lyngby Sving, udarbejdede Forslag til Love. 2. Valg af Bestyrelse.
ad 1. Tiltrådt med den Ændring at Kontingentet sættes til 10 Øre maaned. lig.
ad 2. Til Bestyrelse valgtes: Til Formand Maskinarb. F. Wilmann til Kasserer Købmand Engelsen til Bestyrelsesmedlemmer Klæsgen Lars Jensen, Aksen P. Hansen og Eduard Larsen. Til Fanebærer valgtes Eduard Larsen. Dette Valg gælder kun til, første Søndag i December, paa hvilken Dag der skal afholdes Generalforsamling. Paa denne skal der vælges en fuldstændig Bestyrelse.

Udtog fra Socialdemokratiets forhandlingsprotokol. Her fra generalforsamlingen i Nærum den 30. oktober 1892. (HA)

"Socialdemokratens" beretning

9. november 1888. Selve stiftelsen foregik i dybeste hemmelighed i et lille brændeskur i Nærum. Der er til gengæld enighed om, at stifterne var Johan Willmann og smedene Kibenich og Voigt. I en samtidig kilde, avisen "Social-Demokraten" ses, at der den 9. december afholdtes et talrigt besøgt møde i Nærum med det formål at stifte en socialdemokratisk forening. Indbyderen var arbejdsmand P. Hansen, og hovedtaleren var skomagersvend H. Rasmussen, der talte om Socialdemokratiets idé og program. Deltagerne traf den beslutning, at de skulle mødes igen den førstkommende søndag i købmand Engelsens hus i Nærum, hvor smedenes formand F. Hurup skulle tale.

Mødet blev gennemført, og i mødereferatet omtales kort, at foreningens nyvalgte formand, A. Petersen, bød velkommen, og skomagersvend H. Rasmussen dirigerede mødet, som blev afviklet i ro og orden. Hurup høstede stort bifald, og mødet sluttede med, at man lovede hinanden sammenhold og fremgang i "*denne rene skære Højrekreds*". Sammenfattende ser det ud, som om de egentlige initiativtagere Wilmann, Kibenich og Voigt efter deres novembermøde på en eller anden måde er blevet overhalet af udviklingen, og at andre folk kom til at stå bag

Socialdemokratisk Kvindeforening Holte blev stiftet i 1915. Faen på Rudersdal Museer er ikke meget yngre. (Foto: Ole Tage Hartmann, Rudersdal Museer)

stiftelsen af Socialdemokratiet i Nærum i december 1888.

Den første fane

Skomagersvend H. Rasmussen afløste snart A. Petersen som formand, hvad han var frem til 1891. Netop i 1891 fik "Social-Demokratisk Forening for Søllerød og Lyngby Sogne" deres første – røde - fane. Den påmalede tekst lyder: "*Ingen Rettigheder uden Pligter. Ingen Pligter uden Rettigheder*". I mere populær tale kaldtes foreningen for Nærumforeningen. Det var også begrænset, hvad foreningen kunne magte af agitation for arbejdersagen, men denne vigtige opgave blev snart overtaget af stærke kræfter i fagbevægelsen.

Medlemsbidraget udgjorde 25 øre for medlemskab af partiforeningen. Hertil kom et fagforeningskontingent på 50 øre pr. måned, altså en samlet månedlig udgift på 75 øre. Allerede i 1892 var medlemstallet i Socialdemokratiet i Søllerød sogn nået op på 300 + 200 medlemmer fra Lyngby. I oktober 1892 opdeltes foreningen i en Lyngbyafdeling og

en Søllerødafdeling. Den første, der blev valgt til formand i Søllerød partiforeningen, var Johan Wilmann. De første pionerer stødte ofte på megen modstand. Således fortaltes det, at da et par af foreningens medlemmer var ude for at opsætte plakater, der indkaldte til et socialistisk møde, blev de truet af en bonde bevæbnet med et jagtgevær. Tilslutning til den nye Søllerødafdeling gik dog støt og roligt fremad og skønnes omkring århundredskiftet at være vokset til 400. Desværre kender vi kun lidt til foreningens virke de første år, da partiforeningens ældste dokumenter og protokoller gik tabt ved en brand i Nærum omkring år 1900.

I 1906 var foreningen vokset sig så stor, at det besluttedes at dele den lokale partiforening i en hovedafdeling (omfattende Nærum, Gl. Holte og Trørød) og to sideafdelinger, en i øst (Vedbæk-Skodsborg) og en i vest (Søllerød-Ny Holte), der hver skulle have sin bestyrelse. I 1908 blev der for første gang optaget kvinder i Socialdemokratiets Søllerødafdeling. Det skete selvfølgelig ikke uden forudgående, langstrakte forhandlinger, hvor der blev givet udtryk for store betænkeligheder ved at give kvinderne adgang. I 1909 vedtog en fælles generalforsamling, at formanden for hovedafdelingen ikke længere skulle have nogen særstilling. De tre foreningers bestyrelser fungerede herefter som en fællesledelse, der af sin midte valgte et forretningsudvalg og en formand. Foreningernes medlemstal var i 1916 steget til 500, og få år senere i 1923 var det vokset til 870. Hvis man sammenligner medlemstallene med Socialdemokratiets opnåede stemmetal ved kommunevalgene ses, at i begyndelsen af 1900-tallet var 60-70 pct. af stemmerne afgivet af partimedlemmer, mens det i 1943 kun drejede sig om 45 pct.

Kvinderne komer med

Specialarbejderforbundet (S.I.D.) i Søllerød Kommune.

Den 22. august 1992 kunne S.I.D.s Søllerødafdeling fejre sit hundrede års jubilæum. Afdelingen nåede dermed at være en af de ældste i landet. I de første år var det en selvstændig afdeling, *Arbejdsmændenes Fagforening*, men i 1922 blev den optaget i hovedorganisationen "Dansk Arbejdsmands Forbund" med tilhørende arbejdsløshedskasse.

Omkring år 1900 var de sociale forhold for underklassen i Søllerød Sogn meget ringe. Tilværelsen for de ufaglærte arbejdere, arbejdsmænd og daglejere var hård med lange arbejdsdage og en dårlig løn. Blev man ramt af sygdom eller arbejdsløshed, var man henvist til at gå den ydmygende gang til sognekommunens hjælpekasser. Der var grobund for skabelsen af en fagforening med tilhørende arbejdsløsheds- og sygeforsikring.

Johan Wilmann, medlem af sognerådet 1898-1903. Foto 1901. (HA)

Den første fagforening 1892

Til formand og kasserer for fagforeningen valgtes i 1892 Johan Wilmann. Han oprettede kontor i sit eget hjem, men gik ellers på arbejde som de andre medlemmer. Der blev hurtigt brug for en stærkere økonomistyring, og i 1894 blev Niels Lagerstad valgt som kasserer. Han kom til at udfylde posten i mere end 30 år, og hans trofasthed og store arbejdsindsats blev en hjørnesten i foreningens tidlige historie.

"Frihed, lighed og broderskab" var nøgleordene for pionérnes kamp for forbedring af forholdene for arbejderklassen, og allerede før århundredskiftet blev der skabt en sygekasse, en arbejdsløshedskasse og en hjælpekasse for særligt hårdt ramte medlemmer. For at rekruttere nye medlemmer holdt man hvervemøder i alle sognekommunens små byer. I april 1893 forsøgte Arbejdsmændenes Fagforening at få mestrene til at underskrive en overenskomst om lønforhold og arbejdstid samt pligter og rettigheder. Men fagforeningen var endnu for svag, og bestræbelserne lykkedes ikke. Det førte til en intensivering af agitationen for flere medlemmer, og man rettede først og fremmest hvervekampagnen mod de arbejdere, der var beskæftiget lokalt - altså arbejdsmænd, der arbejdede for lokale mestre.

Overenskomst-forhandlinger

Man var enige om, at vejen frem var begrebet overenskomster. Den 18. marts 1895 var alle de lokale mestre og entreprenører indbudt af fagforeningerne til møde på Vedbæk Hotel med henblik på at diskutere og helst underskrive en overenskomst med foreningen. Der mødte 10 mestre. Som udgangspunkt havde de ikke noget imod en overenskomst, men skrive under ville de ikke, når ikke alle mestrene var til stede. Parterne kom hurtigt til at stå stejlt over for hinanden, og det endte med, at arbejdsmændenes tillidsmænd krævede underskrifter på en overnskomst inden 1. april 1895, ellers ville alt arbejde i sognet blive nedlagt. Det hjalp tilsyneladende. Murerarbejdsmændene og deres mestre var de første, der indgik en overenskomst. Kort efter fulgte en underskreven overenskomst for havearbejde og gartnerier, og i løbet af året blev der indgået overenskomster på næste alle arbejdsområder i sognekommunen. For at kontrollere, at overenskomsterne blev overholdt, valgtes en områdeformand eller en kredsformand i alle de små bysamfund i kommunen.

Samtidig begyndte man at aflønne de udpegede tillidsmænd, der jo nu fik så mange opgaver, at det var umuligt at passe et normalt arbejde ved siden af. Afdelingsformanden Johan Wilmann tjente 30 kr. pr. halvår, mens kassereren måtte nøjes med 20 kr. halvårligt. Bestyrelsens øvrige medlemmer fik 1 kr. pr. mødedag. 1895 var også på anden vis et gennembrudsår. Foreningen fik sin første fane dette år. Den eksisterer endnu i fineste stand. Den røde farve var åbenbart endnu ikke slået igennem, for fanen er grøn og ikke rød. Selv om økonomien blev bedre i midten af halvfemserne, passede man på pengene. Kassereren måtte spørge bestyrelsen om lov til at indkøbe 10 stk. Chr. 9. penne, og formanden fik allernådigst bevilget en krone til en rejse til København.

Jubilæumsfest i Vedbæk

I 1897 holdt man 5 års-jubilæumsfest på Vedbæk Hotel med festmåltid og dans for en betaling af 3,50 kr. pr. par. Menuen var andesteg og kalvesteg samt øl og snaps.

I det ny århundrede udviklede den lokale arbejdsmandsforening sig hurtigt, og medlemstallet nåede omkring 1. verdenskrig op på 300 medlemmer. Foreningens opgave var fortsat at sikre de ufaglærte arbejdere tålelige arbejdsvilkår, rimelige arbejdstider og sikring mod sygdom og arbejdsløshed. Hvad arbejdsdagen angik, lykkedes det i 1917 at indgå en overenskomst om en arbejdsdag på 9½ time fra 7 morgen til 16.30 om eftermiddagen, seks dage om ugen.

Sognerådet 1901-1903 med de første 5 socialdemokrater stående bagerst. Den sidste stående herre, yderst t.v. er tømrermester Chr. J. Nielsen fra Øverød, der tilhørte den borgerlige fløj i sognerådet. Herefter følger fra venstre købmand Lars Chr. Engelsen, tømrersvend Lars Petersen, maskinist Johan Wilmann, skomager David Pedersen og arbejdsmand Lars P. Jensen. I midten forrest sidder den nyudnævnte sognerådsformand Cornelius Captyn, der få år senere, i 1905, stak af til Sydamerika med sognerådets kassebeholdning – og en bakkedanserinde.
(HA)

Pionérerne

Selv om den socialdemokratiske bevægelse i sin grundsubstans var en massebevægelse til fordel for samfundets svageste, var der selvfølgelig nogle ledere, der i pionérårene skilte sig ud og ydede en særlig indsats i de første vanskelige år og under fremgangsperioden efter århundredskiftet. Nedenfor har vi valgt at portrættere partiets tre lokale hovedkræfter i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af det ny århundrede. Det er i den periode, hvor partiet endte med at erobre ledelsen i det kommunale selvstyre i 1917. Det begyndte med sognerådsvalget i november 1897, hvor socialdemokraterne med Johan Wilmann og køb-

I Socialdemokratiets arkiv finder man bl.a. disse organisationsregler og love for foreningen fra 1890'erne. (HA)

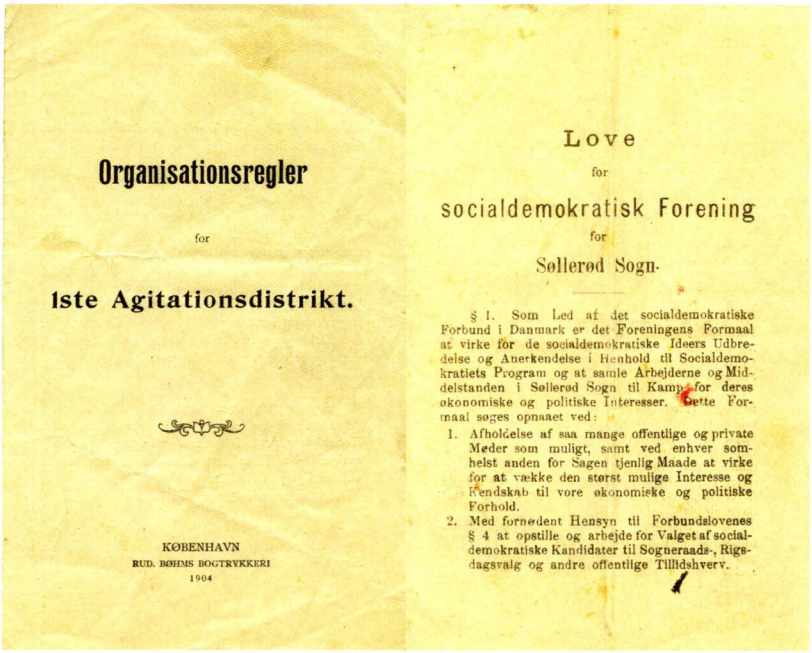

Organisationsregler

for

1ste Agitationsdistrikt.

KØBENHAVN
RUD. BØHMS BOGTRYKKERI
1904

Love
for
socialdemokratisk Forening
for
Søllerød Sogn.

§ 1. Som Led af det socialdemokratiske Forbund i Danmark er det Foreningens Formaal at virke for de socialdemokratiske Ideers Udbredelse og Anerkendelse i Henhold til Socialdemokratiets Program og at samle Arbejderne og Middelstanden i Søllerød Sogn til Kamp for deres økonomiske og politiske Interesser. Dette Formaal søges opnaaet ved:

1. Afholdelse af saa mange offentlige og private Møder som muligt, samt ved enhver somhelst anden for Sagen tjenlig Maade at virke for at vække den størst mulige Interesse og Kendskab til vore økonomiske og politiske Forhold.
2. Med fornødent Hensyn til Forbundslovenes § 4 at opstille og arbejde for Valget af socialdemokratiske Kandidater til Sogneraads-, Rigsdagsvalg og andre offentlige Tillidshverv.

mand Engelsen i spidsen erobrede 5 af sognerådets i alt 11 pladser. De 5 pladser blev fastholdt ved de efterfølgende sognerådsvalg i årene 1900, 1903 og 1906. Da partiet endelig erobrede 6 mandater ved valget 1909 blev sognerådet som følge af befolkningsvæksten blevet udvidet til 15 medlemmer, således at partiet fortsat ikke havde absolut flertal i rådet. Ved det følgende valg 1913 kom man op på 7 mandater, men først ved valget 1917 lykkedes det med 8 socialdemokratiske mandater at erobre flertallet og dermed formandskabet i sognerådet.

Johan Wilmann (1866-1928)

Wilmann blev født den 7. juni 1866. Han var søn af en arbejder på Nymølle, hvor han blev født. Hans far Emil Wilmann blev senere arbejdsformand på Ørholm Papirfabrik.

Maskinisten

Familien havde i flere slægtsled været arbejdere på de gamle fabriksanlæg ved Mølleåen, og Johan fulgte traditionen. Han blev dog uddannet som smed, og umiddelbart efter svendeprøven læste han til maskinist. I de følgende år arbejdede han som maskinist i København. Det var i København i 1880'erne, at han blev grebet af socialismens ideer.

Selv om han først flyttede tilbage til sin hjemstavn i 1890, var

Wilmann med på sidelinien, da Socialdemokratiet i efteråret 1888 blev stiftet i Nærum. Efter bosættelsen i Nærum ernærede "maskinist" Wilmann sig som bladbud med udbringning af "Social-Demokraten" og det socialistiske satireblad "Ravnen" til abonnenter i sognene nord for hovedstaden. Udbringningen foregik på en dertil indrettet trehjulet cykel. Det blev til lange arbejdsdage for en ringe løn. Sin knappe fritid anvendte han til at agitere for de socialistiske ideer og for tilslutning til den Socialdemokratiske forening i Lyngby og Søllerød Sogne. I 1892 blev han formand for den nystiftede Socialdemokratiske forening for Søllerød, og samme år deltog han i oprettelsen af Arbejdsmændenes Fagforening for Søllerød Sogn, hvis første formand han blev. Her demonstrerede Wilmanns sine formidable evner som forhandler og formidler.

Bladbuddet

Han indvalgtes i 1894 i bestyrelsen for *Den frie Fattigkasse*, der ydede økonomisk hjælp til fattigfolk – uden at de mistede deres stemmeret. Kassen var selv særdeles "*fattig*".

Bladforside fra Socialdemokratiets arkiv, ca. 1900.
(HA)

1897: De første socialister i sognerådet

Ved sognerådsvalget 23. november 1897 blev socialisterne for første gang indvalgt i kommunens bestyrelse, og fra 1898 havde fem socialdemokrater med Wilmann i spidsen sæde i sognerådet. Wilmann fik plads i skolekommissionen og deltog aktivt i skolevæsenets udbygning til fordel for de mindrebemidlede. I 1899 blev han redaktør for omegnsstoffet i *Social-Demokraten* og i 1901 valgt som medlem af Folketinget for Lyngbykredsen. Her blev han indvalgt i vekslende perioder indtil sin død i 1928. Wilmann flyttede fra Nærum til Lyngby i 1904, og dermed mistede det lokale Socialdemokrati en vital kraft. I Lyngby blev han hurtigt medlem af sognerådet, og fra 1913 til 1928 virkede han som sognerådsformand i den store kommune.

Lars Peter Jensen (1867-1945)

Lars Peter Jensen var husmandssøn fra Asminderød ved Fredensborg, men flyttede med sine forældre til kommunen allerede i 1869. Efter konfirmationen 1881 fulgte han i begyndelsen det gamle landbrugs-

Lars Peter Jensen, medlem af sognerådet 1898-1920, formand 1917-1920. Foto ca. 1920. (HA)

samfunds traditionelle vej, først som tjenestedreng på en gård i Øverød, senere som landarbejder på forskellige gårde i nabolaget. Men efter sin soldatertid omkring 1890 blev han i 1891 ansat som papirarbejder på fabrikken i Ørholm. Her førte indignation over de usle lønninger og usikre arbejdsvilkår til, at han i 1895 stiftede "*Papirarbejdernes Forbund*". Et initiativ som fra ledelsens side blev mødt med tilbud om bedre ansættelse, hvis han ville ophøre med sine socialistiske forehavender, eller øjeblikkelig afsked. Han valgte det sidste. I stedet fik han en stilling som lønnet forretningsfører i Dansk Arbejdsmandsforbund (én kr. om dagen).

Papirarbejderen

Lars P. Jensen gjorde sin entre i Søllerød Sogneråd efter det berømmelige valg i november 1897, hvor Socialdemokraterne erobrede "den mindre del's" samtlige 5 mandater, og han blev i de næste godt 20 år atter og atter genvalgt. I de alt 22 år, hvor han var medlem af sognerådet, erhvervede han naturligvis efterhånden en enorm indsigt og erfaring i kommunale anliggender. Dette i forening med hans store grundighed og engagement, smidige forhandlingsevne og hjertelige omgangstone gjorde ham til en fremtrædende førerskikkelse. En ubestridt fører blev han dog ikke i sin gruppe. I 1909 fik han en "medbejler" i Fritz Hübenbecker, der var lige så dygtig som han, og som efterhånden også fik samme indsigt og megen erfaring. Samme år indgik Lars Peter og Fritz i øvrigt i et udbytterigt fælleskab omkring et af dem grundlagt entreprenørfirma i Gl. Holte.

Da Socialdemokraterne ved kommunevalget i 1917 havde erobret sognerådsflertallet var det dog den almindelige mening – også inden for den borgerlige gruppe – at Lars P. Jensen var den bedste mand, man kunne vælge til formand. Han skuffede ikke forventningerne og blev i sognerådet en højt værdsat formand, fordi han altid viste en udpræget forhandlingsvenlighed og en naturlig evne til at få stridigheder bilagt. Hertil kommer, at han var "*så velsignet ren i linierne*". Ingen kunne stå for hans joviale væsen og lune gemyt eller for hans mange raske vittigheder, der ofte bragte forhandlingerne over et dødt punkt. Foruden hvervet som sognerådsformand bestred Lars P. Jensen i sine 22 år i politik en række udvalgsposter og kommunale hverv og var i en periode også medlem af Amtsrådet.

Sognerådsformanden

Til et møde i sognerådet den 14. januar 1920 overraskede Lars P. Jensen ved at udeblive. I en skrivelse 14 dage efter til Søllerød Sogneråd forklarede han, at han nu flyttede til sin ejendom i Birkerød, hvorfor han fra den 15. februar betragter sig som beboer i Birkerød Sogn og dermed udtrådt af Søllerød Sogneråd. Forklaringen på hændelsen kan

findes i det gamle ord om, at "*to store ikke kan rummes i samme sæk*". Lars P. Jensen og Fritz Hübenbecker var simpelthen blevet uvenner dels om forretningsførelsen i entreprenørfirmaet i forbindelse med opførelsen af det nye sociale boligbyggeri Buskehøj i Gl. Holte, dels om ledelsen af den lokale partiafdeling, hvor det forekom problematisk, at sognerådsformanden ikke var identisk med partiformanden.

Lars Peter Jensens yngste søn, der hed det samme som faderen, opnåede en fornem politisk karriere som folketingsmedlem, senere handelsminister og indenrigsminister i 1960'ernes socialdemokratiske regeringer.

Fritz Hübenbecker (1874-1937)

Stenhuggeren

Fritz Hübenbecker var søn af stenhugger, Johan Carl Hermann Hübenbecker, der var indvandret fra Lübeck. Han blev født i Virum den 3. august 1874 kort før familien flyttede videre til Øverød, hvor han voksede op under meget fattige forhold. Han lærte selv brolægning og stenhuggeri hos sin far og udviklede siden "*et sandt mesterskab i behandlingen af det hårde og genstridige materiale*", en kompetence som i overført

Fritz Hübenbecker, medlem af sognerådet 1909-1937, formand 1920-1921, næstformand 1929-1937. Foto ca. 1920. (HA)

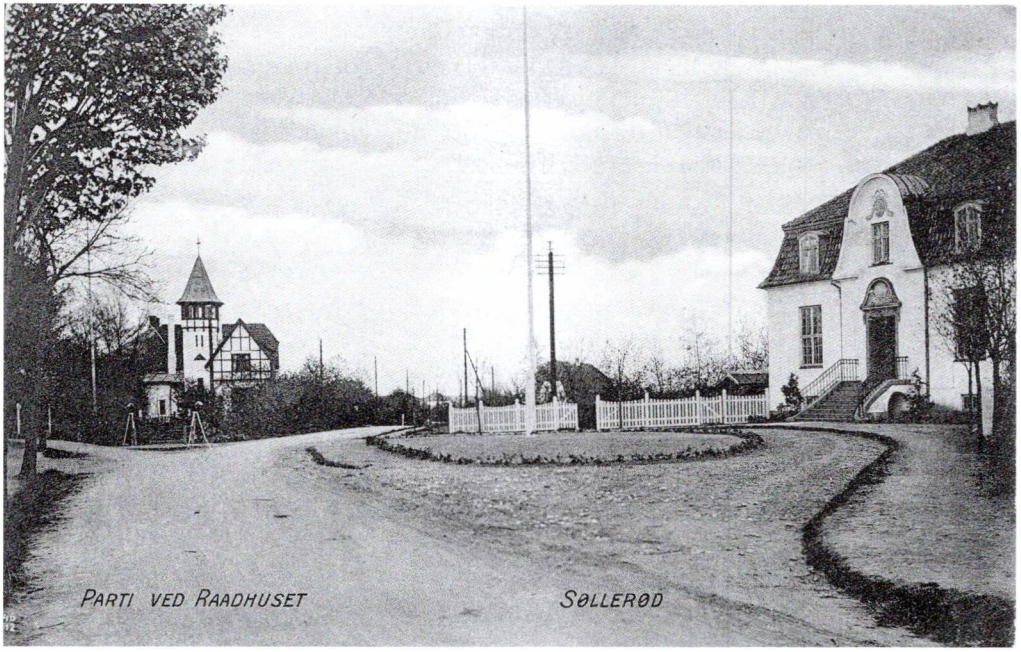

Det nyopførte første rådhus i Søllerød til højre. Vejstykket t.v. for bindingsværkshuset "Trekanten" er den gamle kirkesti fra Nærum. Rådhuset blev opført 1903 og indviet i 1904. Foto ca. 1905. (HA)

betydning kom ham til gode senere i det politiske arbejde. Efter en årrække at have arbejdet for andre som stenhugger og brolægger etablerede han sin egen virksomhed i 1906 og grundlagde tre år senere sammen med Lars P. Jensen en entreprenørvirksomhed, der i kraft af den hurtige udstykning og udbygning af Søllerødegnen i årene omrking 1. verdenskrig udviklede sig til en ganske betydelig virksomhed.

Efter Johan Wilmanns flytning til Lyngby valgtes Hübenbecker til formand for den Socialdemokratiske Forening i Søllerød Sogn i 1905, og han bestred posten i 32 år frem til sin død i 1937. Fra 1922 til 1937 var han samtidig medlem af partiets hovedbestyrelse og af Københavns Amtsråd. I 1909 blev han indvalgt i sognerådet, og han blev i 1920 sognerådsformand, efter Lars Peter Jensen var fraflyttet kommunen. I sognerådet var han en markant skikkelse. Hans politiske modstandere erkendte hans dygtighed og saglighed. Man respekterede hans kommunalpolitiske kunnen og påskønnede hans ærlige og redelige bestræbelser for - trods sin afgjorte og skarpt tilkendegivne partipolitiske holdning - at se på, hvad der tjente kommunen bedst. Som leder af oppositionen i 1920'erne og 1930'erne lykkedes det Hübenbecker at handle i god forståelse med den konservative sognerådsformand Frederik Clausen. Det blev til et tæt samarbejde, der var præget af fordragelighed til gavn for

Samarbejdet med Frederik Clausen

Søllerød, hvis udvikling i disse år var fuldt på højde med de krav, som Københavns udvikling stillede til et fornuftigt kommunalstyre. Både partifæller og modstandere fandt, at Hübenbecker ind imellem var utilnærmelig, hård og kantet. Men de forholdsvis få, som kom ham nær, oplevede hos ham et varmt hjerte bag det noget barske ydre. Samtidig var han en mand, der ikke skyede nogen anstrengelse for at komme småfolk til hjælp.

Socialdemokratiske medlemmer af Søllerød sogneråd/kommunalbestyrelse 1898-1921.

1898-1903
Bladbud, agitator, maskinist Johan Carl Thorvald Wilmann, Nærum.

1898-1909
Købmand Lars Christian Engelsen, Nærum.

1898-1920
Arbejdsmand Lars Peter Jensen, Gl. Holte: Næstformand 18.11.1914-31.3.1917; formand 1.4.1917-14.1.1920.

1898-1903
Skomager David Pedersen, Skodsborg.

1898-1913
Tømrersvend Lars Petersen, Vedbæk.

1904-1909
Gartner og arbejdsmand Kristen Kristensen, Nærum.

1904-1909
Smedemester Erik Johan Nielsen, Ny Holte.

1909-1937
Stenhugger, entreprenør Fritz Carl David Hübenbecker, Gl. Holte: formand 17.2.1920-31.3.1921; næstformand 1.4.29-2.2.1937.

1909-1913
Gasværksarbejder Alfred Peder Isaksen, Ny Holte.

1909-1913
Arbejdsmand Peter Olsen, Vedbæk.

1909-1925
Murermester Anton Sørensen, Nærum.

1913-1915
Bager Valdemar Aggerholm, Nærum.

1913-1929 *(& 1943-1946)*
Arbejdsmand Valdemar Valentin Andreasen, Øverød.

1913-1917
Snedker Rasmus Martin Johansen, Vedbæk.

1913-1917
Banenæstformand Frederik Nielsen, Skodsborg.

1915-1925
Portør Søren Pedersen, Ny Holte.

1917-1931
Målerkontrollør Jacob Hansen, Ny Holte.

1917-1933
Tømrer Olaf Mortensen, Vedbæk.

1917-1920 *(& 1943-1954)*
Anlægsgartner Werner Rasmussen, Vedbæk.

1920-1921
Murersvend Niels Christian Petersen, Trørød (som afløser for Werner Rasmussen).

1920-1921
Arbejdsmand Anders Simon Jørgensen, Øverød (som afløser for Lars P. Jensen).

Fritz Hübenbecker var medstifter af og bestyrelsesmedlem i Nærum Andelsbageri i 1907, og efter 1. verdenskrig var han med til oprettelsen af brugsforeningerne i Holte, Gl. Holte og Trørød. Han tog i begyndelsen af 1917 også initiativet til dannelsen af "*Foreningen til opførelse af billige boliger i Søllerød Kommune*".

"*Hübenbecker var en mand, man altid kunne stole på, en mand, der kæmpede med blanke våben og aldrig gik med dolken i ærmet*". Med disse ord blev Hübenbecker karakteriseret, da sognerådet udtalte mindeord ved hans død i 1937.

Almene boliger i Søllerød

Billige boliger

I begyndelsen af 1900-tallet blev et af de socialdemokratiske kerneområder almennyttige boliger. Det vil sige "billige boliger" til mennesker med jævne indtægter. Almennyttigt boligbyggeri betegnes også som almene boliger eller socialt byggeri. Det var og er en boligform, hvor stat og kommune yder økonomisk støtte ved gunstige lån og lånegarantier med henblik på at opføre gode, sunde boliger til en husleje, som almindelige mennesker kan betale. Den almene boligbevægelse blev i 1900-tallet så at sige byudviklingens spydspids. I de nyudlagte boligområder omkring storbyerne var det typisk det almene byggeri, der stod for det grundlæggende boligudbud. I Søllerød gør dette sig gældende i sognets centrum, hvor det almennyttige boligbyggeri i Gl. Holte og Nærum har sat det afgørende præg på disse bydele.

Buskehøj og Mariehøj

Det første sociale boligbyggeri i Gl. Holte

Den 11. februar 1917 stiftedes "*Foreningen til opførelse af billige boliger i Søllerød Kommune*". Initiativtageren var Fritz Hübenbecker, der havde blik for udviklingspotentialet i den bydel, hvor han selv boede, Gl. Holte. Samtidig herskede der en betydelig bolignød i kommunen under 1. verdenskrig, hvor det meste byggeri var gået i stå på grund af vanskelighederne med at fremskaffe ordentligt byggemateriale. Det lykkedes at finde egnede arealer på den såkaldte Larsens-gårds jorder. Matrikel nr. 5 øst for Gl. Holte. Til opførelse af Søllerødegnens første sociale boligbyggeri valgtes Trørødarkitekten Frederik Wagner, der var medlem af Søllerød Bygningskommission og samtidig havde erfaringen fra større sociale boligbyggerier i Københavns nordvestkvarter.

Allerede i efteråret 1917 gik byggeriet på Buskehøj i gang, men på grund af forsyningssituationen varede det over et år, før de første fem

Udsigt over Buskehøjbebyggelsen. I årene 1917-1921 stod Socialdemokratiet i spidsen for det kommunale styre. Det resulterede i opførelsen af en række billige boliger i udkanten af Gl. Holte, Buskehøj og Mariehøj. Håndkoloreret fotografi fra 1946. (Rudersdal Museer)

huse med hver fire lejligheder stod klare i december 1918, en måned efter første verdenskrigs afslutning. Til Buskehøjbebyggelsen hører endvidere fire tredobbelte huse kaldet Mariehøj, der blev opført 1919-20. Ved udgangen af 1920 var der opført i alt 16 arbejderboliger, der i alt rummede 84 lejligheder. De fleste var to-værelses lejligheder med køkken på henholdsvis 34 m2 og 45 m2, men i Mariehøjbebyggelsen var endvidere 8 tre-værelses lejligheder på 62 m2. Til lejlighederne hørte et brændeskur og et fælleslokum i gården pr. hus. Den gennemsnitlige husleje androg ca. 20 kr. om måneden svarende til ¼ af en månedsløn for en almindelig arbejder. I 1946 var huslejen til sammenligning steget til 33,50 kr. pr. måned set i forhold til en gennemsnitlig arbejdsløn på 230-240 kr. månedligt. Den første beboer i Buskehøj var gartner Jens Olsen.

Hans bolig omfattede to værelser med køkken, kælder og brændselsrum i alt 34 m². Der var fælles vaskerum, som benyttedes skiftevis efter tur hver 4. uge. "*Gaardsplads, kloakker, WC. Renses efter tur*" stod der i den gamle lejekontrakt. Jo, der var brug for en høj tolerancetærskel i de billige boliger.

"*Med byggeriet i Gl.Holte var Søllerød en af de første landkommuner i Danmark, der gik i gang med opførelse af såkaldt socialt boligbyggeri. Vedtagelsen af byggeriet var selvsagt en stor sejr for Socialdemokratiet. At kommunestyret netop i disse år var ledet af partiet var helt afgørende. Det sidste arbejderhus i Buskehøj blev opført samme år som Socialdemokraterne i Søllerød mistede flertallet i 1921. – Man skulle helt frem til næste krig, før flere "almennyttige" boliger blev opført i Søllerød*".

Kooperationen i Søllerød Kommune.

Den kooperative tanke, d.v.s. samvirke på andelsbasis om produktion eller vareindkøb, vandt indpas i begyndelsen af 1900-tallet. Den førte til oprettelsen af "Nærum og Omegns Andelsbageri" og en række brugsforeninger.

Kooperationen var en sammenslutning af foreninger til arbejderbefolkningens selvhjælp. Hensigten var at løse en række økonomiske og sociale opgaver - uden deltagelse af kapitalister. I 1908 godkendte Socialdemokratiets kongres den kooperative bevægelse som et væsentligt bidrag til partiets politik, og den spillede i årtierne derefter en vigtig rolle for arbejderbevægelsen. Man skelnede mellem producent- og forbruger- kooperativer. Producentkooperativer var andelsselskaber tilknyttet Socialdemokratiet, og de producerede varer både til brugsforeningerne og til det åbne marked. Forbrugerkooperativerne var typisk Brugsforeningerne, som var andelsselskaber ejet af medlemmerne. Gennem fælles indkøb af almindelige konsumvarer sikrede de sig billige varer til salg i egne butikker og en kundekreds, der oprindelig tilhørte arbejderklassen. Foreningens overskud deltes imellem medlemmerne i forhold til hvert enkelt medlems indkøb. I Søllerød Kommune blev der på socialdemokratisk initiativ oprettet kooperative virksomheder inden for begge kategorier.

Forbruger-kooperativer

Nærum Andelsbageri stiftes

Savværksejer Paulin i Rådvad havde i 1906 planer om at oprette en brødfabrik på andelsbasis i Hjortekær. Men da der i Nærum viste sig særlig

Tegninger af det oprindelige Andelsbageri i Nærum, opført i 1907. (HA)

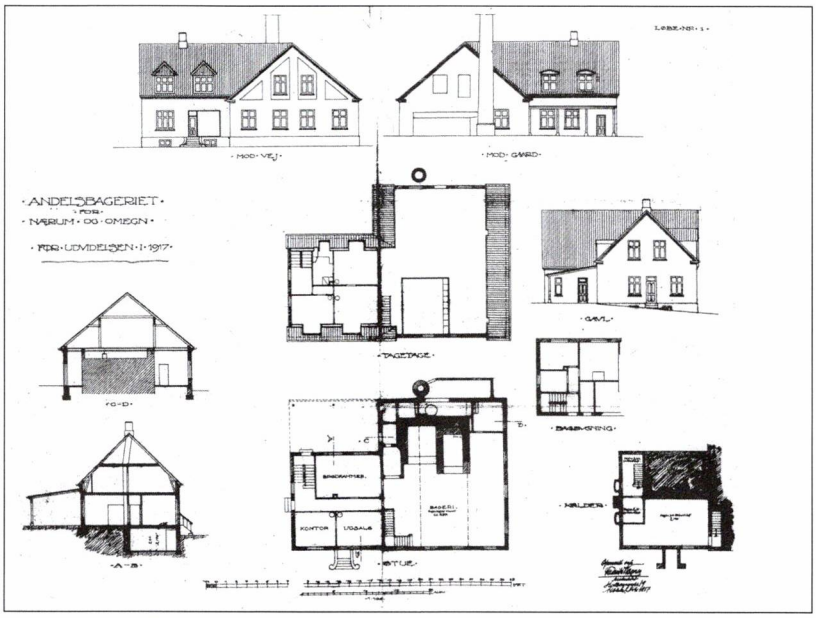

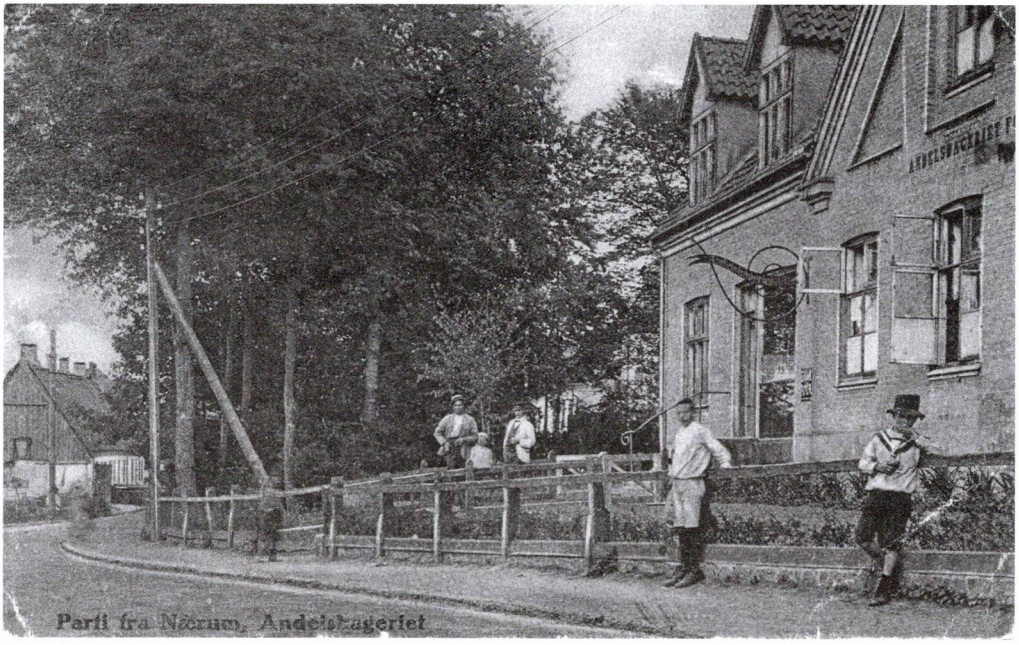

Andelsbageriet på Nærum hovedgade før ombygningen i 1917. I baggrunden det stadig eksisterende arbejderhus, nu kaldet "den gule længe". Foto ca. 1915. (HA)

Brødbude og andet personale foran andelsbageriets to vogne omkring 1920. (HA)

interesse for et sådant projekt, valgte man den socialdemokratiske højborg i stedet, og Andelsbageriet for Nærum og Omegn blev oprettet på Nærum Hovedgade i 1907.

I bestyrelsen med 7 medlemmer indvalgtes det nye socialdemokratiske håb, den 33-årige Fritz Hübenbecker, som også senere blev bageriets formand. Man valgte ligeledes et repræsentantskab, og af vedtægterne fremgik det, at blandt de 19 medlemmer "*skal 10 være bosiddende nord for Mølleåen og 9 sønden for denne*". Mølleåen dannede dengang ikke et skarpt skel mellem sognekommunerne, og blandt arbejderne i fabrikkerne langs Mølleåen havde andelstanken mange tilhængere.

Andelsbageriet finansieredes ved udstedelse af nummererede andelsbeviser til de navngivne købere, som hver indbetalte to hundrede kroner, for hvilket beløb samme erkendes at være andelshaver i selskabet.

Den langsomme vækst – og kulminationen

I 1907 var midtsognet i Søllerød endnu et tyndt befolket landbrugsland, og befolkningen bestod overvejende af lavtlønnede arbejdere inden for landbruget og industrien i Skodsborg og ved Mølleåen. Der

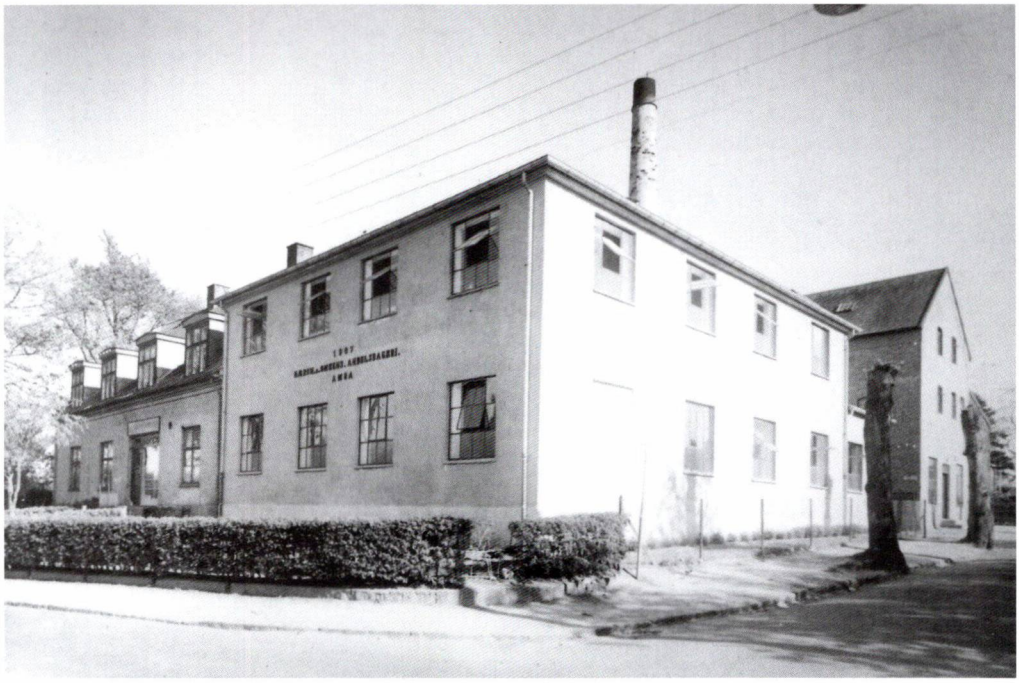

Andelsbageriet blev en stor succes, og virksomheden udvidede og ombyggede anlægget fra 1917 og frem til begyndelsen af 1920'erne med blandt andet en tre etagers hvede- og rugmølle. Det er møllebygningen bagerst på dette foto fra ca. 1925. Det industrihistorisk set enestående anlæg blev nedrevet i 2010. (HA)

forestod derfor en lang, sej kamp for at få oparbejdet en god forretning, men da bestyrer L. Voight i 1911, en af pionerne fra 1888, overtog ledelsen, kom der ny energi til bageriet. I 1913 optog man et lån til forretningens udvidelse på 10.050 kr., som blev ydet af 15 lokale fagforeninger med tilsammen 8.450 kr. og 1.600 kr. betalt af 16 arbejdere.

Bageriets domicil i hele perioden var Nærum Hovedgade 58 – på hjørnet af Linde Alle. Den flotte bygning var opført i to etager med bageri, udsalg, kontor i stueetagen og lager og beboelse på 1. sal. Fra 1917 og fem-seks år frem blev der udført en række om - og tilbygninger i gården i takt med forretningens vækst, og endelig opførtes syd for bageriet i 1922 en rummelig møllebygning i tre etager med en "Hvede- og Rugmølle" til maling af korn, både til eget brug og til salg, og levering af brøddej til andre bagerier.

Det var gyldne tider, og på 20 årsdagen for stiftelsen kunne bageriet med berettiget stolthed oplyse, at man nu havde 35 ansatte i sit brød og 11 vogne på daglig rundfart med brød til kunder i hele Søllerød kommune og store dele af Lyngby.

Brugsforeningerne

Brugsforeningernes rødder lå i det gamle landbrugssamfund. Den første brugsforening blev oprettet i 1866 i Thisted. I slutningen af 1800-tallet tog udviklingen fart og i løbet af den første halvdel af 1900-tallet blev Danmarkskortet spækket med Brugsforeninger, nu med Socialdemokratiet som den drivende kraft. Den kooperative tanke om fælles indkøb og salg til medlemmer var den bærende idé, og selv den mindste flække havde sin egen Brugs. Lokalbutikkerne opfyldte et behov og havde ingen nævneværdig konkurrence på landet i Danmark. Kunderne fik billige varer, og da de ejede en del af Brugsen via deres indskud, fik de del i overskuddet, som kaldtes dividende. Den blev beregnet efter kundens årsindkøb og var normalt på 2-3 %. Derved skabtes et særligt forhold mellem butik og kunde, og begrebet kundeloyalitet gjorde sit indtog.

Den første brugsforening i kommunen blev grundlagt i Skodsborg i 1905. Den lå oprindeligt i en nu nedrevet villa på kystsiden af Strandvejen. På fotografiet fra 1905 ser vi "Skodsborg & Omegns Brugsforening" tv. Kameraet er rettet mod syd langs Standvejen. Fjernest aner man klædefabrikkens bygninger på hjørnet af Strandvejen og Skodsborgvej. Efter klædefabrikkens nedlæggelse i 1911-12 flyttede Skodsborg Hattefabrik ind i bygningerne.

Skodsborg og Omegns Brugsforening.

Omkring år 1900 havde Skodsborg cirka 600 fastboende indbyggere. Byen var en underlig blanding af en arbejderby omkring den store klædefabrik – og senere hattefabrik – og turistby med hoteller og sanatorium. De mange villaejere og landliggere betød, at varesortimentet og prisniveauet i byens eneste købmandsforretning var rettet mod de velhavende sommergæsters behov. Købmand Henriksens store elegante forretning lå på Skodsborgvej klods op ad den senere hattefabrik. Men den fastboende, mindrebemidlede arbejderbefolkning havde ikke råd til at handle i den fornemme købmandsforretning.

"Luksuskøbmanden"

Det var baggrunden for, at portør *Nørgaard* ved Skodsborg Station den 31. maj 1905 tog initiativ til oprettelsen af *Skodsborg og Omegns Brugsforening.* Formand blev appreturmester ved klædefabrikken *Arthur Weise.* Som uddeler / bestyrer ansattes *Rasmus Boldt.* I bestyrelsen sad også portør *Magnus Nissen*, som i perioden 1912 -1932 var formand og i 1917 – 1932 samtidig medlem af forretningsudvalget og bestyrelsen i den landsdækkende organisation *De Samvirkende Brugsforeninger.* Der var kraft i Skodsborgs portører!

Skodsborgs portører

Brugsforeningens formål var *ved indkøb af husholdningsartikler at skaffe sine medlemmer gode varer til billige priser.* Enhver mand eller kvinde kunne blive medlem og skulle *erlægge 1 kr. i indskud.* Hvert medlem *skulle* købe et indskudsbevis på ikke under 5 kr. og var dermed medejer af foreningen. Foreningens første butik blev lejet på Strandvejen nr. 184, men allerede i 1910 flyttede den til lidt større butikslokaler i en

Den nye brugsforening flyttede i 1910 ind i den dertil indrettede nybyggede tre etager høje ejendom på Strandvejen skråt over for klædefabrikken, den senere hattefabrik. Det var jo også arbejderne på fabrikken, der var brugsens primære kunder. Foto 1927. (HA)

Blandt de kooperative virksomheder indtog bryggeriet "Stjernen" en fremtrædende plads. Plakat i "Lommebog for Arbejdere", Socialdemokratiets Forlag, "Fremad", 1914. (HA)

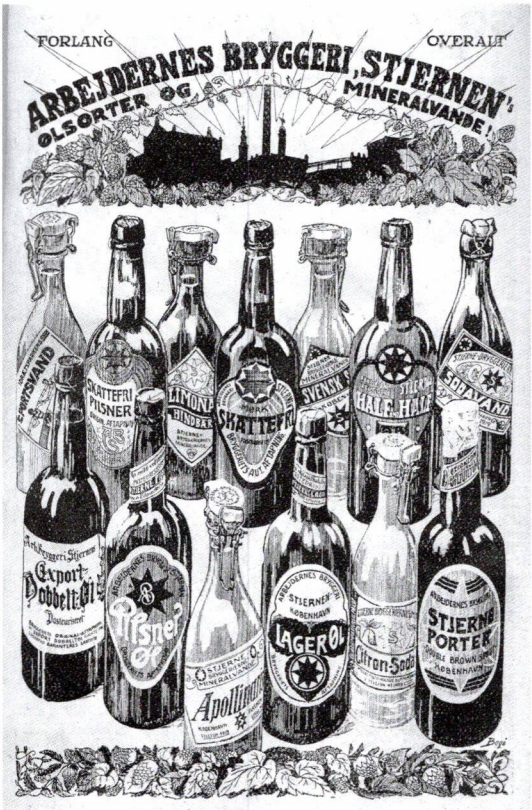

nyopført 3-etagers boligejendom på Strandvejen nr.160.

I den første tid var Foreningen udsat for chikaner fra aggressive konkurrenter. For eksempel nægtede bryggerierne at levere drikkevarer til *de røde Skodsborggensere*. Det resulterede i, at foreningen indførte den hidtil ukendte øl fra det kooperative bryggeri *Stjernen*, som senere blev kendt både i Skodsborg og landet over som en rigtig *arbejder-bajer*.

Holte og Omegns brugsforening.

I foråret 1915 viste *"En Husmor"* i et læserbrev i *Søllerød Sogns Tidende* stor interesse for oprettelsen af en Brugsforening i Ny Holte. *"Der har været snakket meget om det - men bliver det til noget?"* spurgte hun og fortsatte: *"Jeg kan ikke få mine husholdningspenge til at slå til"*. Hun mente ellers, at sagen var i gode hænder, når agitatorer som mekaniker *Nielsen* og gasværksarbejder *Andersen* tog sig af den – *"og om de lader sagen forsumpe,*

Holte Brugsforening på hjørnet af Søvej og Øverødvej blev indrettet i 1915 i det karakteristiske stadigt stående røde murstenshus opført af tømrermester Christensen. Foto 1922. (HA)

vil derfor berede mig en livsskuffelse mere, end dem, jeg alt har fået!" Men en anden af initiativtagerne, portør hos Statsbanerne, *S. Petersen*, kunne fortælle, at der faktisk havde været afholdt en generalforsamling, og at hun snart ville høre nyt. Inden det kom så vidt, havde en "*fhv. købmand*" imidlertid betvivlet en brugsforenings levedygtighed... *og så skal medlemmerne være solidariske, så for dem, der ejer noget, vil det være betænkeligt at gå med til et sådant foretagende.* Men i en annonce i avisen 7. august 1915 blev det oplyst, at der nu åbnede en brugsforening i sognefoged, tømrermester Christensens hus på Søvej nr.1 på hjørnet af Øverødvej. Bestyrer var *H. G. V. Olsen*. Som i Skodsborg var der tale om et solidt rødstenshus i flere etager med forretning i stueetagen og bolig og lager ovenpå. Til Brugsen på hjørnet af Søvej og Øverødvej opførtes i 1917 en staldbygning på gårdspladsen bagved hovedbygningen.

Brugsen på Øverødvej

De tre Brugser i Midtsognet.

De sidste tre Brugser i kommunen: Nærum, Gl. Holte og Trørød så dagens lys i perioden 1919 – 1923, alle på initiativ af den socialdemokratiske gruppe, *Arbejdernes Fællesorganisation*. De havde samme formand, den legendariske *Fritz Hübenbecker* og samme regnskabsfører, *Chr. Seidenfaden*.

Nærum Brugsforening fik i 1919 til huse i købmand Engelsens gamle købmandforretning på hjørnet af hovedgaden og Hartmanns Plads. Brugsen rådede over to lokaler i Engelsens hus. I 1933-34 flyttede brugsen over til hovedgaden nr. 54, hvor den nyopførte ejendom blev indrettet til formålet med manufaktur-, viktualie- og kolonialafdeling. Håndkoloreret foto fra ca. 1920. (HA)

Nærum og Omegns Brugsforening.

I 1919 blev *Nærum og Omegns Brugsforening* åbnet. Den første uddeler var *Harry A. Petersen*. Butikslokalerne lå på Hartmannsvej 2, på hjørnet af Nærum Hovedgade. Alt var yderst beskedent. Slagterafdelingen viste for eksempel en sparsom udstilling af leverpostej og spegepølse; men billigt var det alt sammen. Forretningen voksede imidlertid støt gennem årene, og kunne i 1933 flytte over i en nyopført ejendom på Nærum Hovedgade nr. 54. Den rummede tre afdelinger: *Kolonial*, *Viktualie* og *Manufaktur*.

Brugsen lå tæt op ad Nærum Hotel, hvor mange socialdemokratiske møder blev holdt i århundredets første halvdel. Her et kik ned gennem en nu forsvunden landsbyidyl mod Nærum Gadekær. T. v. i skyggen anes det stadig stående sprøjtehus. Foto ca. 1925. (HA)

Gl. Holte Brugsforening

Holte By og Buskehøj Brugsforening åbnede året efter i Nærum i september 1920. Brugsen var indrettet i et hus opført i 1911 på Holtegade nr. 1, nu Øverødvej 255.Brugsens første uddeler, *Robert Malmberg*, nød mere end almindelig agtelse for sin forretningsmæssige dygtighed og især sit store sociale engagement. Et kig i Brugsens scrapbog afslører en virksomhed på et bemærkelsesværdigt højt socialt og kulturelt niveau. Robert Malmberg bestred myriader af tillidsposter inden for brugsforeningsbevægelsen, Tørvelauget og flere kulturelle virksomheder, og i dårlige tider hjalp han ofte trængende familier til de mest nødvendige livsfornødenheder. Fuldt fortjent blev en vej i Skoleparken opkaldt efter ham i 1940'erne: *Malmbergsvej*.

Robert Malmberg

Gl. Holte Brugs på Øverødvej over for Gl. Holtegrd åbnede i 1920. Midt for står den populære første brugsforeningsbestyrer Robert Malmberg, der ledede forretningen i 28 år frem til sin død i 1948. Ved hans side kommis Elmo Jellum og brugselev Annelise Nielsen. Foto 1937.
(HA)

Trørød og Omegns Brugsforening

Chr. Bannø Pedersen

Den sidste af sognets gamle brugsforretninger blev grundlagt i oktober 1923 ved stiftelsen af *Trørød og Omegns Brugsforening*. Forretningen åbnede den 31. marts 1924 i en af byens gamle købmandsgårde på adressen Trørødvej 54. Som uddeler ansatte man *Chr. Bannø Pedersen*, der i 1930'erne blev medlem af sognerådet for Socialdemokratiet. I en lille landsby med to-tre andre købmænd havde brugsen i Trørød vanskeligt ved at få tingene til at løbe rundt. Kundekredsen var beskeden i sognets sidste egentlige landsby, og at leve af landarbejderbefolkningen var vanskeligt. Men brugsen kom igenem krisetiderne og består faktisk stadig modsat brugsforeningerne i Skodsborg, Nærum og Gl. Holte.

Trørød Brugs åbnede i den gamle købmandsgård på nordsiden af Trørød Torv, Trørødvej 54 i 1924. Anders P. Larsens købmandsgård var opført i 1903. Lige over for, Trørødvej nr. 59, lå landsbyens anden købmandsgård fra 1860'erne, som V. Johnsen overtog i 1928, så konkurrencen om husmødrenes gunst var hård i Trørød. Foto 1927. (HA)

Sammenfatning

Set fra en socialdemokratisk synsvinkel kan man med rette betegne partiets første 30 år i Søllerød Sogn som de gyldne år, der kulminerede med, at socialdemokraterne vandt flertallet i sognerådet i 1917. At 1917-1921 så også skulle blive den eneste periode med socialdemokratisk styre i den gamle sognekommune er en anden historie. Efter stiftelsen i 1888 udviklede partiet sig i århundredes slutning til egnens største partiforening. Allerede i 1892 opstod arbejdsmændenes selvstændige fagforening, der havde stor betydning for organiseringen af arbejdskraften omkring århundredskiftet, hvor udbygningen af Søllerødegnen for alvor tog fart. Det betød, at sognets mange håndværksmestre og småentreprenører måtte indrette sig på at arbejde med en organiseret arbejdskraft, der var forsikret mod periodevis arbejdsløshed og på anden vis sikret rimelige arbejdsvilkår.

Før og efter 1. verdenskrig udviklede forskellige kooperative foretagender sig styret af den socialdemokratiske idé om ejerskab til virksomheder og forretninger. Nærum Andelsbageri var frontforetagenedet, men også sognets fem brugsforeninger spillede en central rolle. Endelig er det værd at notere, at det socialdemokratiske styre 1917-1921 betød, at egnen netop i disse år fik sit første og tidlige sociale boligbyggeri med den kønne rækkehusbebyggelse Buskehøj og Mariehøj.

Til arbejderbevægelsen hørte og afholdsforeningerne. Her er det Nærum Afholdsforening på skovtur i 1909 HA)

KILDER

Historisk arkiv for Rudersdal kommune:

Arbejdernes Fællesorganisation: En socialdemokratisk initiativgruppe for Søllerød Kommune.

Forhandlingsprotokoller for Brugsforeningerne i Nærum og Gl. Holte Reg. nr. 2005/142-14.

Lokalaviser

Knud Lindstrøm: Specialarbejderforbundet – Jubilæumsskrift 100 år-1892-1992 i Søllerød Kommune.

Socialdemokratiets Arkiv:

1976/29, Forhandlingsprotokoller 1913-1945

1996/34, Forhandlingsprotokol for Midtafdelingen 1908-1972

2005/142, Østafdelingen og Nærumafdelingen

+ 2007/99, Hans Jørgen Jensens privatarkiv

Søllerød Sogns Forhandlingsprotokoller

Småtryk, mappe 33.43

Søllerødbøgerne 1942-

Byplans arkiv. Rådhuset i Holte:

Bygningstegninger af Holte og Skodsborg Brugsforeninger.

Litteratur

H.P.Andersen: *Arbejderbevægelsen i Søllerød Sogn.* Søllerødbogen 1950.

Poul Aage Andersen: *Nymølle og dens historie gennem tiderne.* Søllerødbogen 1959.

Henning Grelle: *Arbejderbevægelsen i Lyngby-Taarbæk gennem 100 år 1888-1988.* Lyngbybogen 1988.

Jens Johansen: *Fra seks landsbyer til syv bydele.* 1988.

Knud Knudsen: *Arbejdskonflikternes historie i Danmark, arbejdskampe og arbejderbevægelse 1870-1940*, 1999.

A. Engelbert Nielsen: *De samvirkende Brugsforeninger. 1907 – 1937.*

Erling Olsen: *Den røde tråd.* 1996

Gunnar Sandfeld: *Det kommunale Styre i Søllerød 1841-1978.* 1977.

Gunnar Sandfeld: *Søllerød – som det var engang.* Bind 1-7, 1972 –1980.

Niels Peter Stilling: *Rawert i Søllerød. Af en dansk rejsendes billeddagbog fra industriens pionertid.* Søllerødbogen 1985.

Niels Peter Stilling og Troels Jorn: *Billige boliger i Søllerød Kommune. Buskehøj og byfornyelsen.* 2. udg. 2004.

Mordet i Øverød

Et fatalt hjemmerøveri, anno 1908

af Niels Strandsbjerg

Rovmordet på gårdejer Beck i Øverød vakte stor opstandelse overalt i landet i slutningen af 1908. Mordet gav anledning til en intensiv politijagt i omegnen af Øverød og Holte med bistand fra hæren, og en mængde personer af østeuropæisk herkomst eller udseende blev arresteret.

Hvad der egentlig skete 9. november 1908 vil her blive fremstillet ved hjælp af de originale retssager, politidokumenter og den samtidige presse. Senere vil også hovedemanden – Bulottis – skæbne frem til hans død i januar 1943 blive berørt ud fra dokumenter fra Sikringsanstalten i Nykøbing S.

Forfatteren (f. 1950) er historiker og har tidligere arbejdet som gymnasielærer og som arkivar ved Landsarkivet i København. I de sidste 2 år har Niels Strandsbjerg været projektansat ved Rudersdal Museer på Mothsgården.

Den 10. november 1908 blev ikke nogen helt almindelig dag for de fleste søllerødborgere. Der var sket forfærdende ting i det fredelige Øverød. Den 9. november om aftenen var gårdejer Lauritz Nicolai Bech blevet brutalt myrdet på sin gård, Højbjerggård i Øverød. Der var desuden stjålet forskellige effekter på gården og Bechs kone var blevet mishandlet.

Panikken bredte sig over alt i sognet, da der ikke straks blev arresteret nogen morder. Men efter fru Bechs vidneudsagn samlede mistanken sig om russeren Bulotti, der tidligere havde været ansat på Højbjerggård.

Hvem var Bulotti?

Inden vi begynder på selve historien, skal vi lige prøve at fastslå, hvem den hovedmistænkte Bulotti var: "*Wasili Michael Karazoff også kaldet Johan Andrew Bulotti (Ballod) også kaldet Wladimir Constantinowitch Dawidoff*", stod der i de senere retsakter.[1] Denne remse blev anført, hver gang Bulotti blev nævnt i de håndskrevne retsreferater. Her vil han fremover blive kaldt Bulotti, som er det navn, han blev kendt under. Navnet stammer fra en oprører i 1700-tallets Sydrusland, som han åbenbart må

Politiets "efterlysningsfotografi" af Bulotti fra efteråret 1908. Var Bulotti 24 eller 34 år gammel på dette billede? (Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm = LA)

have sympatiseret med. Hvad Bulotti egentlig hed blev først opklaret langt senere, i 1930'erne, men herom senere. Bulotti skulle stamme fra gouvernementet Jaroslav ved Volga.

Bulotti var allerede kendt af politiet før begivenhederne i Øverød. Ifølge en tidligere efterlysning var Bulotti "*under Middelhøjde, middel af Bygning, kulsort Haar, kraftigt sort Overskæg, lille Fip, små brune, livlige Øjne, fyldigt Ansigt, men ikke fed, mørk Hudfarve, livligt, intelligent Ansigtsudtryk, velklædt... er formodentlig Bager...Er i besiddelse af russisk Guvernementspas, lydende på ham samt Hustru Eva og Søn Jacob 4 Aar, og Datter Alida 2 Aar*".[2] Ifølge politiet var han født den 29. januar 1874 i Livland[3]. Men om hans nærmeste familie hører vi fremover intet som helst. Hans eventuelle kone og børn er i alt fald ikke kommet med til Danmark.

Østeuropæere i Danmark

Flugten fra zarens Rusland

Bulotti var ikke den eneste østeuropæer, der kom til Danmark for at søge arbejde i begyndelsen af 1900-tallet. Mest kendt er de polske roepiger, der især arbejdede i sukkerroemarkerne på Lolland, Falster og Fyn, men også til resten af landet kom der mange landarbejdere fra Polen, Rusland og Baltikum. De fleste arbejdede på de større gårde, men også den danske teglværksindustri nød godt af de mange indvandrere fra øst, der også omfattede svenskere og finner.[4] Til indvandringen efter århundredskiftet hørte også mennesker, der blev forfulgt af religiøse eller

politiske årsager. Dette gjaldt især jøderne, hvoraf mange flygtede fra de talrige pogromer, der fandt sted i zarens Rusland. Men også folk der var i opposition til styret i Rusland og derfor forfulgt af zarens hemmelige politi, socialdemokrater, kommunister og den mere ubestemmelige gruppe af anarkister. Det må i denne sammenhæng erindres, at Polen ikke eksisterede som selvstændig stat i perioden 1795-1919. Ved tre delinger i slutningen af 1700tallet, den sidste i 1795, blev Polen simpelthen delt mellem Rusland, Østrig og Preussen og ophørte dermed som selvstændig stat. På grund af sult og undertrykkelse regner man med at omkring fire millioner polakker emigrerede i årene op til 1914. Størstedelen af disse tog naturligvis til USA, men da emigrantskibene fra Danzig og Stettin undervejs lagde til i København, kunne de østeuropæere, der ikke havde råd til billetten helt til Amerika, passende stå af her. Derved dannedes flere ghettoer i København af jøder og østeuropæere.

Bulotti på Højbjerggård

Den 12. maj 1908 fik Bulotti arbejde hos gårdejer Lauritz Nicolaj Beck på Højbjerggård i Øverød som røgter og karl.[5] Lauritz Beck var 36 år gammel og gift med Kirsten (f. Hansen), med hvem han havde 4 børn. Beck havde overtaget Højbjerggård i 1906. Han var nevø til Indre Missions legendariske fører, Vilhelm Beck.[6]

5 uger på Højbjerggård

Bulotti, der var fæstet til 1. november, forlod sin tjeneste på Højbjerggård efter kun 5 uger. Angiveligt på grund af et skænderi med kokkepigen, der efter aftensmåltidet nægtede at skænke ham mere te, idet hun anførte, at herskabet først skulle have. Senere hævdede Bulotti, at han forlod Højbjerggård, fordi han var utilfreds med tjenesten. Uanset årsagen forlod Bulotti Højbjerggård, efter at Beck havde nægtet at betale ham de 25 kr, Bulotti mente at have til gode som løn for de 5 uger, han havde arbejdet der.

Bulotti i Ejby ved Køge

Den 26. juni fik Bulotti, gennem et københavnsk fæstekontor, arbejde som karl hos gårdejer Julius Emil Peter Nielsen på Tornbjerggård i Ejby sogn ved Køge. Bulotti var blevet fæstet hos Nielsen indtil 1. november, og i begyndelsen gik det tilsyneladende godt, men den 19. oktober, få uger før kontrakten ophørte, blev han uvenner med gårdejer Nielsen.

Uenigheden skyldtes, at forkarlen og senere Nielsen selv havde beordret Bulotti til at følges med forkarlen for at afhente nogle kreaturer.

Fra det københavnske slumkvarter bagved Gothersgade. Teksten på dette avisfoto lyder: "Den berygtede Beværtning "Det lille Apotek" i Brøndstræde". I dag forbindes værtshusnavnet med den pæne restauration i St. Kannikestræde. Foto fra 1908. (HA)

Manglende løn

Dette nægtede Bulotti, da det var efter fyraften. Herover blev Nielsen vred og bortviste Bulotti fra tjenesten og fra gården. Bulotti accepterede tilsyneladende, men forlangte at få sin løn – ca. 140 kr. Ifølge Bulotti nægtede Nielsen at betale, mens Nielsen hævdede at have tilbudt Bulotti 110 kr., hvilket denne nægtede at modtage. Ifølge sognefogeden i Ejby, der blev tilkaldt for at få Bulotti smidt ud fra gården, var det et nummer, gårdejer Nielsen havde brugt før. Altså at smide de ansatte ud kort før deres tjenestes udløb og på den måde snyde dem for deres løn. Senere, efter at have forladt gården, gik Bulotti til politiet i Køge for at få hjælp til at få sin løn. Politiet skrev dernæst til sognefogeden i Ejby og bad ham tage sig af sagen, men sognefogeden erklærede, at efter hans kendskab til Nielsen var det umuligt at få penge ud af ham. Den gode sognefoged gav dernæst Bulotti 3 kr. til en billet til København og opfordrede ham til at søge hjælp enten på det russiske konsulat eller hos Studentersamfundets Retshjælp. Bulotti søgte hjælp hos sidstnævnte instans, der også skrev til Nielsen om sagen, men denne nægtede fortsat at betale noget som helst. Dette fik Bulotti besked om den 30. oktober, og han besluttede så at tage sagen i sine egne hænder.

Den næste dag rejste Bulotti atter til Køge og drog ud til Tornbjerggård, hvor det var hans hensigt under trusler om vold at tvinge gårdejer Nielsen til at betale. Til formålet medbragte Bulotti en femløbet revolver og en skarpsleben dolk. Nielsen var imidlertid ikke hjemme, da

Bulotti ankom, Han ventede derfor udenfor gården, uden dog at skjule sin tilstedeværelse. Da Nielsen hen på aftenen var kommet hjem, gik Bulotti hen til stuehuset og forsøgte at komme ind, men han kunne ikke få døren op. Derfor besluttede han at brænde gården af, idet han håbede, at Nielsen ville komme ud, når han så ild. Bulotti stak derefter ild til en høstak, der stod udenfor ladebygningen og to steder inde i laden. Bulotti gik dernæst over til karlekammeret, der var beliggende i længen overfor laden. Her lå der 2 karle og sov. Da Bulotti kom ind, vågnede begge karlene og kunne i lyset fra brandskæret se, at det var Bulotti, der kom. Forkarl Martin Andersen sprang straks ud af sin seng og gik hen mod Bulotti, der stak ham i ryggen med den medbragte dolk. Det var angiveligt ikke Bulottis hensigt at dræbe Martin Andersen. Han ville derimod hævne sig, fordi Martin Andersen havde drillet og grinet af ham, dengang han tjente på gården, men også, som Bulotti senere sagde i retten, fordi karlen skulle mærke at det var "*en russer*", der havde været der. Bulotti løb derefter på ny hen til stuehuset, men kunne stadig ikke

Angrebet på Tornbjerggård

Stemningsbillede fra en baggård i slumkvarteret omkring Brøndstræde, 1908. (HA)

få døren op, fordi gårdejer Nielsen og hans kone stod i forstuen og holdt døren. Bulotti affyrede herefter to skud gennem de ruder, der var øverst i døren og tre skud gennem vinduet til Nielsens kontor til højre for døren. Ingen blev ramt. Det lykkedes Nielsen og hans familie at flygte ud ad en bagdør og søge tilflugt hos en nabo. Bulotti opgav herefter sit forehavende og gik i løbet af natten til Viby, hvor han om morgenen ragede sit skæg af. Herefter rejste han i løbet af dagen til København.

Gården nedbrænder

Tornbjerggård nedbrændte fuldstændigt i løbet af natten, men ingen mennesker kom noget til, dog indebrændte en del kreaturer. Karlen Martin Andersen var heldig og slap fra knivoverfaldet uden varige mén. Trods Køge Politis efterlysning af den skæggede russer, blev ingen anholdt for udåden i Ejby.

Der lægges planer

Bulotti var nu tilbage i København – stadig uden penge. Kort efter traf han en gammel bekendt, Johan Chlewinski, en polsk indvandrer der sammen med sin kæreste Stanislawa Muszal boede i et af Københavns værste slumkvarterer, hvor man fandt en større østeuropæisk koloni: Lille Brøndstræde.[7] Bulotti fik lov til at bo hos det polske par. Den 7. november traf Bulotti i Lille Brøndstræde sammen med Wladislaw Szadkowski, Josef Lubecki (eller Lobetski) og Alexander Iwanowitch Wolkow. Bulotti fortalte dem, at han havde penge til gode på en gård i nærheden af København, hvormed han mente Højbjerggård i Øverød. Dermed var banden samlet til overfaldet på familien Beck. Szadkowski og Lubecki var polakker, mens Wolkow var russer.

Lille Brøndstræde

Den 9. november om formiddagen mødtes banden igen, og de sidste aftaler blev truffet. De aftalte, at de om eftermiddagen skulle tage toget til Holte og derfra gå til Øverød. Bulotti mente på daværende tidspunkt ikke, at det ville komme til blodsudgydelse. De skulle blot binde beboerne på gården og tage de penge, de kunne få fat i. Kl. 4 om eftermiddagen mødtes de igen i Chlewinskis lejlighed, og herfra gik de mod banegården. Bulotti medbragte 2 revolvere, Szadkowski en såkaldt finnekniv og Lubecki medbragte den kniv, Bulotti havde anvendt ved Køge, samt noget reb til at binde Højbjerggårds beboere med. Den fjerde deltager, Wolkow medbragte ikke noget våben. Bulotti var iført det arbejdstøj, han havde brugt, mens han arbejdede på Højbjerggård, således at beboerne kunne kende ham igen. Han havde også iført sig et falsk skæg, der lignede det, han selv havde haft, før han ragede skægget af efter begivenhederne ved Køge.

Til Øverød en mørk novemberaften

Efter mørkets frembrud stod banden af toget på Holte Station omkring kl. syv. Herfra begav de sig i samlet flok til Øverød, hvor de ankom til Højbjerggård kl. ca. halv otte. De gik ind på gårdspladsen gennem den uaflåsede port og hen til køkkendøren, hvorfra de gik hen ad en mørk korridor under anførsel af Bulotti, der jo var kendt med lokaliteterne fra tidligere. En dør førte herfra ind til spisestuen, hvor fru Beck sad ved et bord med ryggen til døren beskæftiget med noget håndarbejde. Banden stormede ind i spisestuen med Bulotti i spidsen. Han havde en revolver i hver hånd og råbte "*penge, penge*". Fru Beck sprang op og søgte over til den anden side af bordet, forfulgt af tre af bandens medlemmer. Det fjerde medlem, Szadkowski, blev stående der, hvor fru Bech havde siddet. Opskræmt af sin kones råb om hjælp kom Beck nu farende fra folkestuen, hvor han havde opholdt sig. Beck havde i farten grebet en flaske med fernis for at bruge den som våben. Da han kom ind i spisestuen slog han Szadkowski, der jo stod nærmest døren, i panden med flasken, så denne faldt om, og flasken knustes. Da Bulotti så, at Beck samtidig greb ud efter den kniv, Szadkowski havde i hånden, løftede han revolveren, han havde i højre hånd og skød Bech to gange i hovedet på tre alens afstand. Beck var sandsynligvis død på stedet. Szadkowski, der

Nedenstående foto viser *ikke* Højbjerggård efter Bulottis hærgen 1908, men den smukke gård under nedrivning mange år senere, i 1970. Man ser endnu porten hvor igennem Bulotti og kumpaner ankom til gården. (Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune = HA).

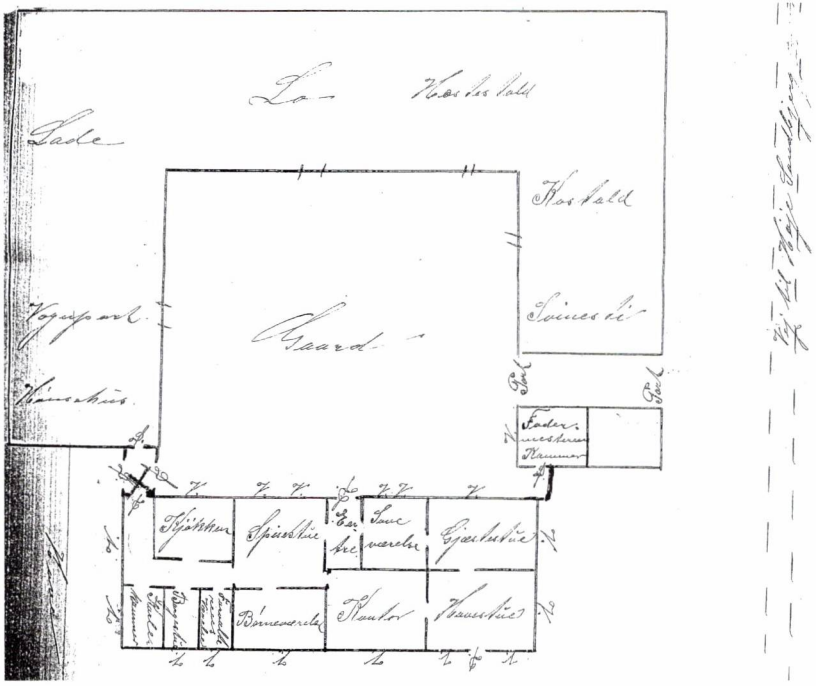

Politiets rids over Højbjerggårds indretning 1908. I den firfløjede stråtækte gård var hovedbygningen, beboelseshuset, sydfløjen. Efter at Bulotti & co. var kommet igennem den østvendte port, gik de ind ad bagdøren i hovedbygningens vestlige hjørne ved krydset og fortsatte ad gangen til spisestuen, hvor fru Beck sad. (LA)

var rasende over at være slået i hovedet med flasken, kastede sig derefter over Beck, der var faldet om på gulvet, og stak ham to gange med sin kniv. Imens havde Bulotti givet Wolkow ordre til at gå ud på gårdspladsen og holde vagt. Derefter kastede Bulotti og Lubecki sig over fru Beck og på trods af hendes modstand, lykkedes det dem at binde hende med det medbragte reb på hænder og fødder. Bulotti greb også en uldtrøje, der lå på bordet, og stoppede den i munden på hende, for at forhindre hende i at skrige. På grund af denne medfart var fru Beck faldet om på gulvet ved siden af sin mand. Da Szadkowski kom ind i stuen igen, efter at have været ude i køkkenet for at vaske blodet af sig, kastede han sig over fru Beck med sin kniv og bibragte hende to stiksår, et i venstre overarm og et i ryggen. Mens fru Bech lå på gulvet, blev hun også sparket og slået, ligesom hun mistede noget af sit hår, da hun blev trukket hen over gulvet ved håret, så hun kom til at ligge ovenpå sin mand. Det vides ikke med sikkerhed hvem, der forøvede den sidste overlast mod fru Bech, men under retssagen erkendte Lubecki, at det muligvis var ham, der havde gjort det.[8]

Hjemmerøveriet

Da begge ægtefæller således var uskadeliggjort, gav de tre bandemedlemmer sig til at røve, hvad de kunne finde og undersøgte derfor

Avisfoto fra 1908: "*Den myrdede Proprie-tær Beck med sin lille Datter. Bag paa det originale Fotografi havde Beck skrevet: Fra Far og Musse til vores egen Mor*", (HA)

de forskellige værelser og møbler. Bulotti undersøgte den døde Beck og udtog hans pung, som Beck havde i lommen. Herfra stjal Bulotti ca. 56 kr., som befandt sig i pungen, mens Szadkowski og Lubecki fandt en del sølvtøj, to ure og forskellige andre ting, deriblandt nogle ringe, som de trak af fru Becks hånd. I alt anslået til en værdi af 126 kr. og 70 øre. Herefter forlod de fire bandemedlemmer gården, efter at Bulotti havde holdt et lille foredrag for fru Beck, der stadig var ved bevidsthed, om anarkismen og sluttede med at sige "*du ikke dø*" og "*ikke ildebrand*". Banden forlod Højbjerggård lidt over kl. otte og gik sandsynligvis til København over Lyngby.

Hjælpen tilkaldes

Straks efter bandens forsvinden råbte fru Beck om hjælp. Hendes råb blev hørt af barnepigen, den kun 13-årige Eleonora Rasmussen, der

Fru Beck med sin søn. Avisfoto fra 1908 (HA)

under tumulterne i stuen sammen med familien Becks ældste datter, Ellen på 7 år, havde gemt sig i et klædeskab i børneværelset. Kort efter blev skabsdøren åbnet af et af bandemedlemmerne, men manden sagde ingenting og gjorde dem ikke noget, men lukkede døren igen. Da de efter bandens bortgang kom ind til fru Beck i spisestuen, skar Eleonora de bånd over, som banden havde bundet fru Beck med på hænder og fødder. Dernæst sendte fru Beck Ellen og Eleonora over til deres nærmeste nabo, hønseriejer Jens Nielsen boende i villa Nordal på Paradisgårdens mark, hvortil de ankom kl. ca. 8.15. Jens Nielsen ringede straks til landbetjent Arndal i Holte og til læge Therkildsen og fortalte, hvad der var sket. Hvorefter han ledsagede børnene tilbage til Højbjerggård .[9]

Jagten på morderen

Da politiet var underrettet blev sagen offentlig. Aviserne fra d. 10. november 1908 og dagene derefter var fyldt med mere eller mindre fantasifulde beretninger om mordet. Folk i omegnen af Øverød var opskræmte.

Da politibetjent Arndal blev underrettet om mordet mandag aften af Jens Nielsen, blev beskeden straks videresendt til sognefoged F. Christensen i Øverød. Derefter blev forskellige andre politimyndigheder

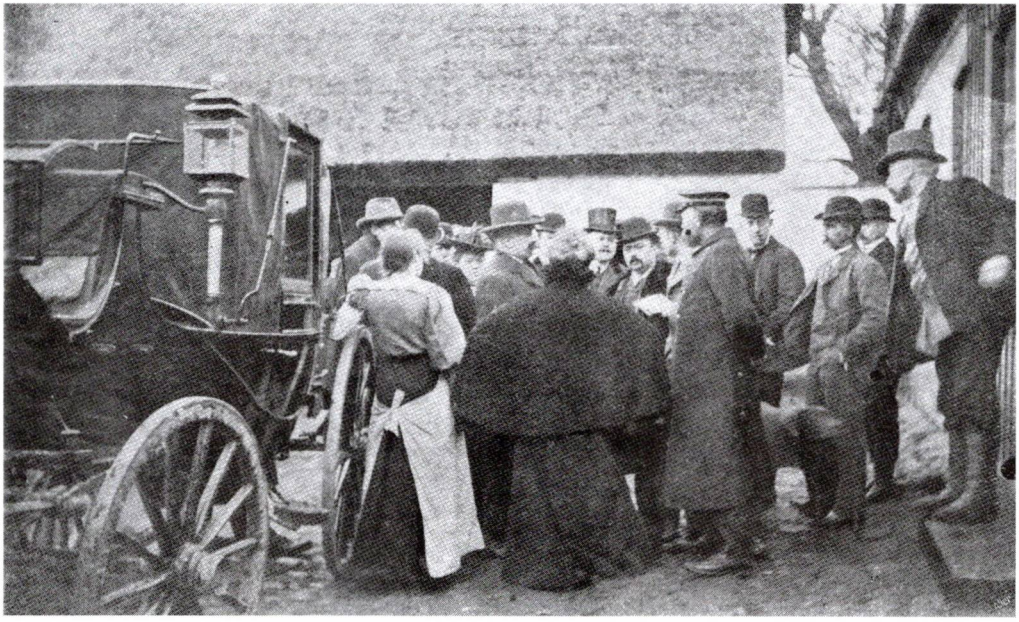

Københavnske journalister diskuterer begivenheden på Højbjerggårds gårdsplads morgenen efter mordet. (HA).

Politifolk og københavnske journalister i gang med arbejdet på gårdspladsen foran Højbjerggårds hovedbygning i november 1908. (HA)

underrettet pr. telefon, men da der ikke kunne fås telefonisk kontakt med politistationen i Lyngby, blev meddelelse om det passerede sendt til Lyngby med vogn. De indledende forhør af fru Beck, Jens Nielsen, Eleonora Rasmussen m.fl. blev foretaget af den konstituerede foged, politiassistent i Lyngby, cand. jur. Victor Pürschel - den senere generalauditør og konservative folketingsmedlem - uden at der kom noget afgørende nyt frem. Dog mente både fru Beck og fodermester på Højbjerggaard, Peter Ludvig Hansen, at banden havde bestået af fem medlemmer.[10] Hansen havde opholdt sig på sit værelse under begivenhederne, da han ikke turde gå ud på grund af Wolkow, der holdt vagt i gården med en af Bulottis revolvere.

Vidnerne afhøres

Politiet vidste fra fru Becks vidneudsagn, at Bulotti var hovedmanden i banden, mens man ikke var klar over, hvem de øvrige deltagere var. Ej heller vidste man, hvor banden var taget hen efter mordet. Mange mente, at den stadig opholdt sig i skovene – Geels Skov eller Rude Skov – omkring Højbjerggaard.

Politimæssigt hørte Søllerød Kommune til Københavns Amts Nordre Birk, hvor Carl Valeur var birkedommer.[11] På grund af den opskræmte befolkning tog birkedommer Valeur efter et par dages forløb ophold på Nyholte Hotel for at være i nærheden af gerningsstedet. Allerede dagen efter mordet fik politiet hjælp fra hæren, der bl.a. gennemsøgte Geels Skov, uden dog at finde nogen forbrydere. Der blev også indledt et samarbejde med Københavns Politi, der næste dag mødte op med en forholdsvis nydannelse i politiarbejdet, hundepatruljer.

Eftersøgningen

Om morgenen den 10. november påbegyndte to hundeførere fra København, fulgt af seks betjente fra Nordre Birk, en eftersøgning fra Højbjerggaard med to sporhunde. Efter nogen søgen fandt hundene et spor, der førte fra gården til Rude Skov, gennem denne og videre ad Kongevejen gennem Birkerød. Efter Birkerød drejede hundene ind over markerne mod nord, ned mod Sjælsø, hvor der lå et hus, der i denne sammenhæng meget mistænkeligt blev kaldt "Polakhuset".[12] Huset hørte under Eskemosegård og havde om sommeren huset nogle polske landarbejdere. Huset var imidlertid tomt, og turen gik derefter videre langs Sjælsø til landevejen til Hørsholm, gennem Hørsholm og videre til Rungsted, hvor de otte mænd og to hunde drejede mod syn ad Strandvejen mod Vedbæk. Ved Smidstrupgaard drejede hundene ned mod stranden, som de derefter fulgte til Vedbæk. Længere ville de to hunde ikke. Om det var træthed, som politibetjent Eskildsen antyder i sin rapport, eller om de havde tabt sporet vides ikke, men i alt fald endte ekspeditionen uden resultat ved 11-tiden om aftenen.[13] Betjentene må have været godt trætte efter den lange spadseretur, men kunne kun konstatere, at de ikke havde fundet noget fodspor på turen, da det havde været let frost natten før. Den eneste mulighed var, at banden havde stjålet en båd på stranden omkring Vedbæk og sejlet til Sverige, men forhør i området bragte ikke løsningen nærmere.

Hundene kom endnu engang i aktion på Høveltegaard, nord for Birkerød. Hertil havde en af hundene fundet et spor. På gården blev der først fundet en blodig skjorte og dernæst en polak på høloftet. Polakken blev naturligvis straks arresteret. Pigerne på gården fortalte, at der om natten var blevet banket på deres vinduer, men de havde selvfølgelig ikke turdet lukke op.

I Birkerød blev der set en polak tage med toget. Han blev arresteret straks ved ankomsten til København. I København, på Nørrebrogade, blev en mand allerede arresteret tirsdag formiddag – "*han havde udseendet imod sig*". I Birkerød blev der set 3-4 mistænkelige personer, som der straks blev gjort jagt på. En – eller måske flere - af de mistænkte

affyrede revolverskud mod forfølgerne, men uden at ramme nogen: Det lykkedes at få anholdt en af de mistænkte, mens de øvrige undslap. Således gik det den første dag efter mordet. Der var fri jagt på polakker og andre "*med udseendet imod sig*".[14] Således fortsatte det også de næste par dage. På vaskeriet Sødal ved Søllerød Sø blev der natten til onsdag stjålet noget kravetøj. Og selvom Københavns Amtsavis mente, at man godt kunne forestille sig at en røver, der gemte sig i skovene, kunne trænge til en ren flip, var det værste nok, at der på vaskeriet arbejdede to russere. Dog mente en lokal betjent, at både de to russere og en polak, der tjente på Søllerødgaard, var skikkelige fyre.[15]

Jagten på østeuropæerne

I løbet af de næste dage blev der arresteret flere østeuropæere, også både i Hellerup og i Malmø. De blev alle efterhånden overført til Nordre Birks arrest på Blegdamsvej i København, hvor der i disse dage må have været talt en del russisk og polsk, men morderne havde man endnu ikke fundet. Det vigtigste man fandt, var en kniv, der blev fundet i Geels Skov allerede dagen efter mordet. Det viste sig da også senere, at det var en af Bulottis knive, som banden havde tabt på vej hjem til København fra mordstedet. Fundet af denne kniv var for mange et bevis på, at banden stadig befandt sig i skovene i omegnen, idet man mente, at der var så meget trafik igennem Geels Skov, at kniven var blevet fundet tidligere, hvis kniven var blevet tabt på selve mordaftenen. Det skulle vise sig, at man tog fejl på dette punkt.

Møde i Sognerådet

Hos Søllerød Sogns øverste myndighed, sognerådet, gav mordet også genlyd. Tre dage efter mordet holdt sognerådet møde. Til sognerådet havde gårdejer Beck kort forinden andraget om tilladelse til at drive en afholdsrestaurant på avlsgården ved Høje Sandbjerg, som Beck havde forpagtet fra 1. april 1909. Sognerådsformanden begyndte mødet torsdag den 12. november med at udtale sin beklagelse over den ulykke, der havde ramt Beck og hans familie. Derefter gik han over til afholdssagen og fremdrog, at andragendet ikke krævede nogen diskussion i sognerådet, idet sagen jo nu bortfaldt af sig selv. Hermed var Bulotti også skyld i, at sognet undgik at blive udstyret med en afholdsrestaurant. Sognerådet bemyndigede herefter formanden til at bevidne kommunens deltagelse med familiens sorg.

Mekaniker E. Nielsen tog derefter ordet og sagde, at beboerne i kommunen var skrækslagne, og at mange var villige til at yde vagttjeneste, hvor det var nødvendigt, f.eks. i nærheden af mordstedet. Dette tilbud blev straks modtaget, og allerede samme dag blev der udsendt syv mand, som om natten patruljerede i skovene.[16] Frygten for Bulotti og hans bande var udbredt i København og omegn i efteråret 1908. Især

Politiet på Ny Holte Hotel

på de ensomt beliggende gårde turde børnene dårligt sove og familierne fandt gamle våben frem, når de skrækslagent begav sig ud for at undersøg deres udhuse og ladebygninger[17]. Midt i ophidselsen har det sikkert virket beroligende, at birkedommer Valeur og politiet opslog hovedkvarter på Nyholte hotel, og at efterhånden flere hundrede soldater var indkvarteret i området.

Arrestationen

Endelig, lørdag den 14. november 1908, kunne folk ånde lettet op. Bulotti og to andre medlemmer af banden var blevet arresteret i København. Det blev indirekte gårdejer Beck selv, der fældede sine mordere. Da Beck havde knust flasken med fernis i ansigtet på Szadkowski, havde det efterladt et mærke, som gjorde, at en pensionatsværtinde fra Øresundsvej i København gik til politiet og fortalte, at hun havde en pensionær, der var såret i ansigtet. Szadkowski, for ham var det naturligvis, blev arresteret og gik umiddelbart til bekendelse. Han mente, at Bulotti fortsat boede hos Jan Chlewinski og hans kæreste i Lille Brøndstræde

Pressefoto fra "Krig og Fred": Ll. Brøndstræde nr. 6, hvor "den russiske Rovmorder Balloti" blev pågrebet den 14.november 1908. (HA)

nr. 6, hvor de jo havde planlagt togtet til Øverød, og hvor de efter mordet havde skjult de stjålne genstande.

Betjentene Andersen og Frandsen i aktion

Overbetjent Niels Andersen og politibetjent Frandsen ankom til Ll. Brøndstræde 6 mellem kl. 5 og 6 lørdag eftermiddag. På 3. sal traf de Bulotti. Denne nægtede at være Bulotti og trak nogle papirer frem, der skulle bevise det. Da betjentene ville undersøge papirerne, trak Bulotti to revolvere op ad lommen. Det lykkedes betjentene at slå den revolver, Bulotti havde i venstre hånd ud af hånden på ham, men med den anden affyrede han to skud mod betjentene. Begge skud ramte betjent Frandsen, men uden at skade ham, idet kuglerne gik gennem højre side af hans tykke vinterfrakke. Derefter begyndte en voldsom kamp. Det lykkedes betjentene at få skubbet Bulotti over på en seng, der stod i værelset. Under kampen væltede en tændt lampe, således at der blev bælgmørkt i værelset. I løbet af kampen lykkedes det Bulotti at skyde to gange til mod betjentene, men nu i mørke. Det ene skud strejfede overbetjent Andersens kind, mens det andet skud ramte betjent Frandsen i låret. Trods den voldsomme kamp lykkedes det en af betjentene at få åbnet et vindue og tilkaldt hjælp fra flere betjente på gaden. Herefter lykkedes det at få overmandet den desperat kæmpende Bulotti og få ham bundet og arresteret. Efter at Bulotti var blevet båret ned ad trappen og ud på gaden, forsøgte betjentene at få fat på en droske, men forgæves. Betjentene måtte derfor bære den stadig sprællende Bulotti til Antonigades politistation. Ifølge de københavnske dagblade blev optoget fulgt af en større menneskemængde, hvis sympati for en gangs skyld var på politiets side.

Lauritz Nicolai Becks gravsten på Søllerød Kirkegård. (Foto N.P.Stilling, Rudersdal Museer 2011)

Selv om både Andersen og Frandsen var i civilt tøj, havde Bulotti straks identificeret dem som politifolk. Han indrømmede senere under forhørene, at det havde været hans hensigt

"Fire banden" fotograferet umiddelbart efter anholdelserne i november 1908. Fra venstre: Bulotti, Szadkowski, Lubecki (eller Lobetski) og Wolkow

at dræbe dem, hvorefter han ville begå selvmord. Han mente selv, at det at falde i kamp mod politiet var en smuk måde at dø på for en anarkist. Desuden kunne det afstedkomme, at hans identitet ikke blev afsløret, og at hans medsammensvorne ikke blev pågrebet.

Samme dag som Bulotti og hans folk blev anholdt, blev gårdejer Beck begravet fra Søllerød kirke. Både pastor Ferdinand Jensen og Becks fætter, pastor Axel Beck, talte over afdøde. Højtideligheden blev overværet af mange mennesker, heriblandt af det samlede sogneråd. Lauritz Nicolai Beck blev begravet på Søllerød kirkegård, hvor hans grav fortsat findes.[18]

Gårdejer Beck begraves

Dagen efter arrestationen pålagde kongen politidirektør Eugen Petersen at bringe betjentene Andersen og Frandsen majestætens tak for og påskønnelse af deres udviste mod og konduite ved anholdelsen. Senere fik de tildelt dannebrogsmændenes hæderstegn.[19] Kongen sendte også en krans til Becks begravelse. Frandsen slap fra skudsåret uden nævneværdige mén.

Bulotti blev dagen efter overført til Nordre Birks jurisdiktion på Blegdamsvej, hvor birkedommer Valeur straks indledte forhørene. Et par dage efter blev også bandens fjerde medlem, Wolkow pågrebet.

Retsag og dom

Bulotti og resten af banden blev dømt ved Københavns Amts nordre Birks ekstraret den 26.februar 1909 sammen med to russere, man havde fanget i samme omgang. De to russere, Neumann og Pogdarow, blev dømt for dokumentfalsk. De havde trykt nogle sedler med påskriften "Det socialdemokratiske parti – kongeriget Polen", hvormed det skulle være muligt at hæve understøttelse fra "Det russiske kontor", der understøttede politiske flygtninge fra Østeuropa. De hævdede selv, at det kun var sket 3 gange, og at de desuden var blevet afvist af kontoret, som

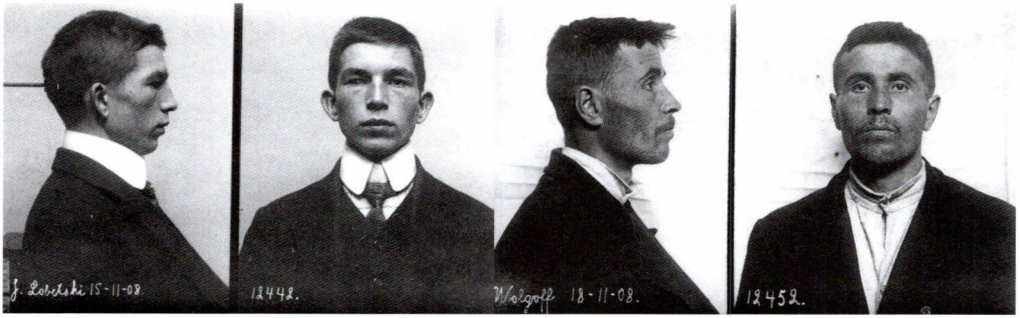

kunne se, at sedlerne var falske. Neumann og Pogdarow havde intet som helst med mordet i Øverød at gøre. De blev begge idømt 80 dages fængsel.

Tiden fra arrestationen til retssagen gik med forhør og med indhentning af oplysninger fra politiet rundt omkring i Europa. Politiet i Riga kunne oplyse, at Bulotti havde været medlem af en berygtet bande i det sydlige Rusland, som både havde overfald og rovmord på samvittigheden. Szadkowski havde haft en tilsvarende løbebane i en røverbande omkring Skt. Petersborg.

Forhør

Under forhørene indrømmede både Bulotti og Szadkowski villigt deres andel i rovmordet, mens Lubecki benægtede ethvert kendskab til begivenhederne, og først senere indrømmede han sin medskyld. Wolkow, der var arresteret et par dage efter de andre, benægtede også først, at han overhovedet havde været med til forbrydelsen, men efter at have hørt Szadkowskis tilståelse, indrømmede også han. Lige så samarbejdsvillig Bulotti optrådte under forhørene og i retten, lige så uregerlig optrådte han, når han var tilbage i arresten, ifølge pressen i alt fald. Han fik jævnlig raserianfald og kastede ting efter fængselsbetjentene. Kontrasten i hans opførsel kan måske også skyldes birkedommer Valeurs af flere berømmede evne til at omgås forbrydere. I arresten var banden indlogeret på den såkaldte russergang, hvor der foran cellerne til stadighed opholdt sig en bevæbnet fængselsbetjent.

Dommen afsiges

Dommen ved Københavns Amts nordre birks ekstraret blev, som nævnt, afsagt 26. februar 1909. Bulotti blev dømt til døden, Szadkowski blev dømt til 12 års tugthusarbejde, mens Lubecki fik 8 års tugthusarbejde. Wolkow, Chlewinski og Muszal blev alle idømt forbedringshusarbejde. Wolkow i 5 år, mens Chlewinski og hans kæreste fik henholdsvis 1 år og 8 måneder. Bulotti blev desuden dømt til at betale 34.002 kr. og 10 øre i erstatning til brandforsikringsselskaberne for nedbrændingen af Tornbjerggård ved Køge. Banden blev desuden dømt til i fælles-

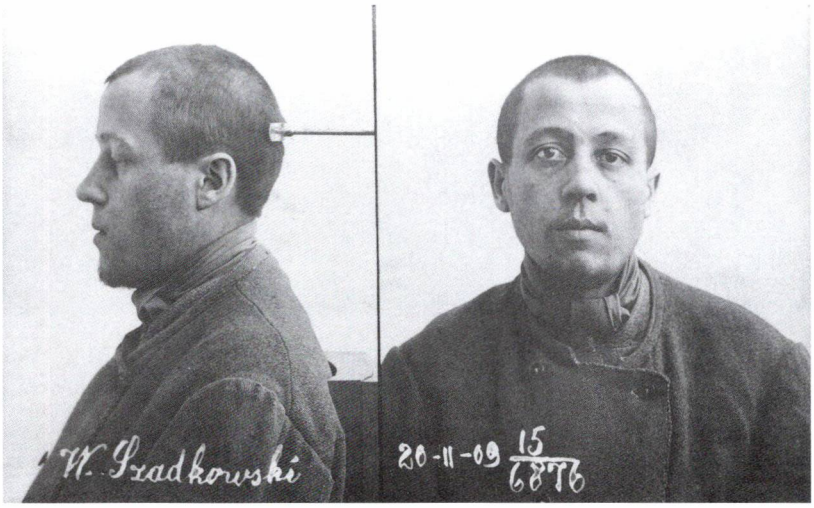

En nyklippet W. Szadkowski fotograferet i Horsens Statsfængsel 20. november 1909, godt et år efter mordet i Øverød. (Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg).

skab at udrede rettens omkostninger til salærer til forsvarer og anklager. Endelig blev de alle sammen, undtagen Bulotti naturligvis, dømt til "at bringes ud af riget" efter udstået straf. Dommen blev appelleret til Overretten (i dag landsretten), der 4. juni 1909 i et og alt stadfæstede underretsdommen. Endelig kom sagen for Højesteret, der 14. oktober 1909 ligeledes stadfæstede underretsdommen, dog med to markante ændringer: Bulottis straf blev nedsat til tugthusarbejde på livstid, mens Szadkowskis straf blev øget til 16 års tugthusarbejde. Ændringen af Bulottis straf fra dødsstraf til livsvarigt fængsel var ikke overraskende.

Dødsstraf

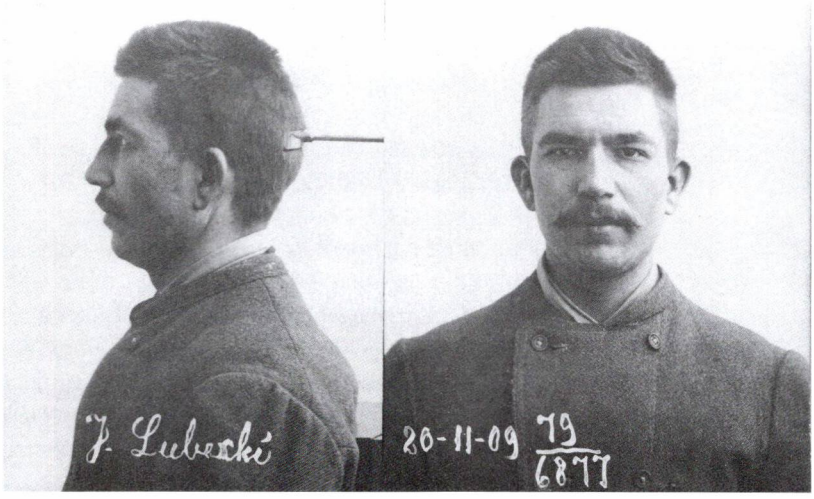

J. Lubecki fotograferet i Horsens Statsfængsel 20. november 1909. (Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg)

Man havde i Danmark ikke henrettet folk siden 1892, hvor den sidste fange blev henrettet i fængselsgården i Horsens. Efter den tid blev dødsdomme enten ændret i Højesteret, som i det foreliggende tilfælde, eller den dødsdømte blev benådet af kongen. Den formelle afskaffelse af dødsstraffen i fredstid skete først i 1930.

Tiden der fulgte

I Horsens Statsfængsel

Efter domfældelsen hører vi ikke mere til resten af banden. Sandsynligvis har de udstået deres straf og er herefter blevet udvist. Bulotti derimod kan vi følge resten af hans ulyksalige liv. Først sad han i fængslet i Horsens frem til 1925. Dernæst blev han, på grund af tiltagende sindssyge, overført til sikringsanstalten i Nykøbing Sjælland, hvor han døde i 1943 efter næsten 35 års indespærring.

Fra hans tid i Horsens har vi kun spredte efterretninger.
I en kronik i Berlingske Aftenavis om Bulotti-sagen skrev fhv. politiinspektør S. Tage-Jensen i 1941, at Bulotti i Horsens var en vanskelig fange. Da han "*kategorisk nægtede, at udføre noget som helst arbejde eller at have nogen form for beskæftigelse, kunne han ikke være sammen med de andre fanger, men måtte anbringes i enecelle. Her tilbragte han 15 år*".[20]

Hvis Bulotti ikke var sindssyg i forvejen, så var dette en ret sikker måde at få ham til at blive det. Man må i den forbindelse også huske på, at han aldrig lærte at tale ordentlig dansk, så der har været tale om en

Bulotti fotograferet efter ankomsten til Horsens Statsfængsel 20.november 1909. (Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg)

næsten fuldstændig isolation.

Efter overførslen til Nykøbing S blev Bulotti tilsyneladende roligere, afbrudt af enkelte raseriudbrud. Som eksempel kan anføres personalets observationer fra 1931:

På sindsygeanstalt 1925

"15–1. Samme rolige og godmodige væsen. Sidder gerne på samme sted i opholdsstuen; som oftest venligt smilende, når man henvender sig til ham."

26-4. Blev i går pludselig vred og fløj i hovedet på en anden patient (Vodsborg); plejerne måtte holde på ham, til hans ophidselse lagde sig igen. Om grunden til hans eruption kan intet oplyses. Der har ellers ikke været noget særligt at bemærke hos patienten. Også i dag ser han noget vredt efter den samme patient, men er i øvrigt smilende som ellers.

10-6. Der har ikke siden været affectudbrud fra patientens side. En translatør i russisk, der i anden anledning var her på hospitalet for nogen tid siden, var også på sikringen for at prøve at tale med patienten. Han forstod også denne; men pålidelige eller nye momenter om patientens herkomst fremkom

Hvad paagældendes virkelige Navn er, er ikke med Bestemthed fastslaaet, har har her i Landet levet under Navnene:

Alexei Ivanovitsch,Denisov, f.i Rusland 19/1. 1884,

Wanieli Michael Karazoff f.i Rusland 12/2 1874 og.

Johan Andrew Bulotti, fi Rusland 29/1 1874.

Overlægen paa Sikringsanstalten mener at Navne· Denisov er det rigtige.

Kartotekskort fra sikringsanstalten i Nykøbing Sjælland med en kortklippet og nyligt barberet Bulotti omkring 1930. (LA)

ikke, udover at hans fødselsår og – dag formentlig kan fastsættes til 1884, den 6. eller 19. januar (vesteuropæisk tidsregning). Patientens egentlige navn skal for øvrigt være Aleksei Ivanovitsch Denisov.

29-6. Har igen været i slagsmål med samme medpatient (Vodsborg).

6-7. Har skrevet en ansøgning om at blive sovjetborger. Skrev selv ansøgningen på gammelrussisk. Han vilde ikke i underskriften tilføje "Bulotti". Der har i øvrigt ingen vanskeligheder været med ham siden ovennævnte optrin.

4-11. "Som sædvanlig venlig og smilende; af og til vil han dog ikke hilse på stuegangen".[21]

Brevet fra rusland

I november 1932 fik Bulotti brev fra sin bror Aleksander Denisov fra Sovjetunionen. Denne spørger til Bulottis helbred, og om hvordan han har det. Aleksander Denisov beretter videre, at familiens jord er blevet afgivet til en "kolkhos", og at deres far er død. Denisov skriver desuden, at han "*tænkte på at tage ham til sig her i fædrelandet, men da alt var rede, kom der sådanne vanskeligheder, at jeg ikke kunne tage imod dig, og først nu kan jeg begynde at tænke på det*". Senere skriver Denisov, at der er mange nyheder, "*men alt kan man ikke skrive*".[22] Man må her tænke på, at det var et midt under Stalintidens tvangskollektivisering og deraf følgende

Hjem til Sovjet?

Bulotti fotograferet på dødslejet på Sikringsanstalten i Nykøbing S. 1943 (LA)

Bulottis gravsten på grav nr. 242 på patienternes kirkegård ved Sindssygehospitalet i Ny-Købing S. Indskriften er delvis forvitret, dog kan man genkende navnet Rusland. Kirkegården i øvrigt er ganske interessant. I midten ligger en gravhøj, hvor flere af overlægerne er begravet og i en halvcirkel udenom ligger patienterne, hvoraf de der døde 1945-1982 blev begravet uden hjerner. I denne periode indsamlede man hjerner fra de patienter, der døde under indlæggelse på danske sindssygehospitaler til forskningsbrug. (Foto: Anne Birgitte Gurlev, Rudersdal Museer 2010).

hungersnød. Brevet er med andre ord skrevet, mens et hårdt og ubarmhjertigt Sovjetunionen udviklede sig med et meget aktivt GPU: Stalins hemmelige politi. Så rigtigt, alt kunne man ikke skrive. På grund af broderens navn må det imidlertid være rigtigt, at Bulottis virkelige navn var Aleksei Denisov, som personalet i Nykøbing skrev i 1931.

At der var alvorlige bestræbelser i gang med at få Bulotti overført til Sovjetunionen, fremgår foruden af personalets notater fra Nykøbing S. den 6. juli 1931 også af en kommentar fra fhv. Justitsminister K.K. Steincke fra 1941. Steincke skrev, at man fra justitsministeriets side havde gjort alvorlige forsøg på at få den russiske regering til at overtage Bulotti, men "*at sovjetregeringen trods al ihærdighed fra vor side ikke viste nogen som helst tilbøjelighed til at mildne Bulottis skæbnetunge tilværelse ved at modtage ham i hans store fædreland*".[23] Bulotti måtte altså blive i Nykøbing og her døde han d. 18. januar 1943, ifølge dødsattesten af bughindebetændelse. Bulotti blev, alt efter om man lægger den ene eller den anden fødselsdato til grund, enten 59 eller 69 år gammel.

Forsøg på en konklusion

Var Bulotti en forhærdet forbryder, der blot forfulgte sit kald, eller var han en stakkels østeuropæer, der blev groft udnyttet af danske gårdejere?

Til gunst for sidstnævnte opfattelse tjener en kommentar fra redaktør Carl Th. Jørgensen, der efter sit kendskab til russiske forhold, et par dage efter Bulottis død skrev, efter at have sammenlignet russiske bønders forhold med danske hovbønders før landboreformerne: "*Lod herremanden bonden gennembanke for et eller andet, fandt bonden intet særligt mærkeligt eller oprørende deri, og de var lige gode venner bagefter. Men snød herremanden bonden, ja så anså bonden sig i sin ret til at dræbe herremanden og hans familie og brænde hans gård af. Denne særlige russiske retsopfattelse er dybt indgroet i det folk, hvis søn Bulotti var. Han mente jo netop, at han var blevet snydt af den danske proprietær, hvor han arbejdede*".[24]

For den første opfattelse tjener dels Bulottis fortid som bandemedlem i Rusland, dels den omstændighed, at han reagerede så voldsomt, som han gjorde. Til at mystificere billedet var det faktum, at han på intet tidspunkt forsøgte at skjule sig, men på Højbjerggård oven i købet forsøgte at ligne sig selv mest muligt med falsk overskæg og iført det tøj, han bar, da han arbejdede på gården.

Anarkisten?

Bulottis påkaldelse af anarkismen er lidt svært at tage alvorligt. Det er muligt, at han var i besiddelse af forskellig anarkistisk litteratur, og i alt fald kaldte han sig selv for russisk anarkist og påberåbte sig retten til selv at være politi, men det forekommer mere at være en dårlig undskyldning for hans forbryderiske tendenser. Det kan jo altid virke pænere, at påberåbe sig et politisk motiv til sine gerninger.

Der er imidlertid ingen tvivl om, at Bulotti virkelig følte sig snydt af gårdejer Beck og især af gårdejer Nielsen i Ejby sogn, og at dette i forbindelse med hans voldsomme temperament og samtidig retsvæsenets passivitet, drev ham til at begå sine forbrydelser. Samtidig kan man ikke se bort fra, at han allerede på gerningstidspunktet led af begyndende sindssyge.

Hvorom alting er, så satte hans grove forbrydelse på Højbjerggård i Øverød befolkningen i Søllerød Sogn på den anden ende i nogle bevægede dage i efteråret 1908, og endnu mange år efter kunne han bruges som skræmmebillede, når upædagogiske forældre truede deres børn: "*Hvis du ikke opfører dig ordentligt, kommer Bulotti og tager dig*!".

KILDER:

Fra Landsarkivet i København:

Københavns Amts Nordre Birk: Domprotokol for Politi- og Justitssager 1907-1910.

Politidokumenter fra Københavns Amts Nordre Birk.

Sindssygehospitalet i Nykøbing Sjælland: Patientsager, mænd: Patientjournal vedrørende Bulotti.

Højesteretsdom af 14. oktober 1909, fra Højesteretstidende for Højesteretsåret 1909. 1910.

Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune:

Billeder og avisartikler m.v. om Bulottisagen under 34.31 Bulotti og 46.4 Højbjerggård.

NOTER:

1. Københavns Amts Nordre Birk: Domprotokol for Politi- og Justitssager 1907-1910. Herfra er størstedelen af begivenhedsforløbet også taget. (K.A.N.B.)
2. Svend Thorsen: Rædsel over Nordre Birk. Lyngby-bogen 1962, pp 292-302.
3. Livland eller Lifland: Den nordlige del af Letland og den sydlige del af Estland
4. Jf. Richard Willerslev: Den glemte indvandring, 1983, s. 109ff.
5. Københavns Amts Nordre Birk: Domprotokol... (Se note 1).
6. Jf. Niels Peter Stilling: Mordet på Højbjerggård. I Søllerødposten, 1986, nr. 1, s. 17ff.
7. Ll. og St. Brøndstræde lå mellem Vognmagergade og Gothersgade. Hele kvarteret blev saneret og ryddet i 1909-1910
8. Københavns Amts Nordre Birk: Domprotokol... (Se note 1).
9. Politipapirer fra Bulottisagen: Forhør over Jens Nielsen d.13/11 1908.
10. Politipapirer: Forhør over Hanne Beck og Peter Ludvig Hansen d. 10/11 og 13/11 1908.
11. Indtil retsreformen af 1916, der trådte i kraft i 1919, og endelig opfyldte løfterne fra grundloven af 1849 om adskillelse af den dømmende, den udøvende og den lovgivende magt, var birkedommeren både politimester, anklager og dommer.
12. Den nuværende restaurant "Jægerhytten".
13. Politipapirer: Rapport fra politibetjent Eskildsen af 12/11 1908.
14. Jf. Niels Peter Stilling: Mordet i Øverød. Siden Saxo, 5 årgang, nr. 1, 1988, s. 16-25.
15. Kbh.s Amtsavis 13/11 1908.
16. Kbh.s Amtsavis 13/11 1908.
17. Jf. Svend Thorsen: Rædsel over Nordre Birk, Lyngby-bogen 1963.
18. Søllerød Kirkegård afdeling 104, nr. 36-37
19. S. Tage-Jensen: Sagen mod Bulotti. Artikel i Berlingske Aftenavis 7/3 1941.

20. Samme.
21. Bulottis journal fra Nykøbingpapirerne.
22. Oversættelse fra russisk af brev til Bulotti fra hans bror. Fra Nykøbingpapirerne (om Bulotti).
23. K.K.Steincke: Tugthus, sindsygehospital eller alderdomshjem. Artikel i Berlingske Aftenavis 14/3 1941.
24. Carl Th. Jørgensen: Livsfangen Bulotti. Artikel i Aalborg Stiftstidende 22/1 1943.

Arkitekten Palle Suenson - og skabelsen af Søllerød Naturpark

af Ernst Goldschmidt

I Søllerødbogen 2010 (side 65-82) berettes om indeholder en beskrivelse af de byggerier i Søllerød Kommune, som Palle Suenson (1904-1987) har projekteret. Denne artikel omhandler Palle Suensons erhvervelse af ejendommen Rygård, som blev basis for hans indsats for naturfredningen og skabelsen af Søllerød Naturpark. Et fredet område som strækker sig fra Kirkeskoven i syd til Høje Sandbjerg i nord.

Ernst Goldschmidt (f. 1929), cand.jur. og BA, er fhv. afdelingschef i Undervisningsministeriet. Goldschmidt er forfatter til bogen "I tre borgmestres tid" (2001), medforfatter til "Vejen til Rudersdal" (2006) og har desuden skrevet artikler i Søllerødbogen 2003, 2004, 2006, 2008, 2009 og 2010.

Indledning

Rygård var den første gård, der blev udflyttet af landsbyen Øverød i forbindelse med landboreformerne. Udflytningen skete så tidligt som 1766, samme år som "Øverøds Udflyttere", bønderne Peder Assersen og Elias Nielsen, blev selvejere eller rettere som det hed "Arvefæstere".[1]

Gården, senere matr. Nr. 7 lå østligst på landsbyens jorde op mod ejerlavsskellet til (Gl.) Holte. Jorden havde de to bønder fået tildelt efter afskaffelsen af trevangsbruget som en del af landbrugsreformerne i den sidste del af 1700-tallet.

Trevangsbruget

Trevangsbruget havde indebåret, at landsbyens samlede areal var inddelt i tre vange, hvor der på skift hvert år blev dyrket byg, rug og græs til kvæg. Hver gård havde lodder på de tre vange, og det betød, at såning, høst og pløjning måtte samordnes ved møder på det stadig bevarede bystævne i landsbyens centrum. Med rådighed over ét samlet landbrugsareal kunne den enkelte gårdejer frit bestemme, hvordan arealet skulle dyrkes. Formentlig stammer de ældste dele af Rygårds lerklinede vægge fra udflytningstiden i 1760'erne, mens resten af gården skal være opført omkring 1790.[2] Skiftende ejere havde dog store vanskeligheder med at drive gården rentabelt, og først i 1820 indtrådte der mere stabile forhold på den ret beskedne gård. Det år blev Rygård erhvervet af bon-

De ældste dele af bondegården Rygård stammer fra slutningen af 1700-tallet. Her et foto fra omkring 1970, hvor Palle Suenson havde gennemført en grundig restaurering af bygningerne i 1940'erne og 1950'erne. (Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune = HA)

den Rasmus Nielsen, der i forvejen ejede gården matr.nr.4 af Nærum by, som lå, hvor det netop nedrevne Andelsbageri senere blev placeret. Året før var hans ældste datter, Margrethe Rasmusdatter blevet gift med Jørgen Didrichsen, der var søn af ejeren af Vejlegård i Øverød – et af tidens mange eksempler på hvordan gårdmandsslægterne blev giftet ind i hinanden. Året efter overdrog Rasmus Nielsen Rygård til det unge ægtepar. Hermed begyndte en storhedstid, hvor Rygård fik karakter af en miniature-herregård med mønsterlandbrug, og hvor Margrethe Rasmus datter møblerede stuehuset således, at det kom til at ligne velstående borgerhjem i København.

Margrethe var en dygtig husholderske og værtinde og de gæstebud, hun holdt for de omboende gårdejerfamilier, gav hende i omtale titlen

"Dronningen af Rygård", Margrethe Rasmusdatter omkring 1860. (HA)

Dronningen af Rygård

"*Dronningen af Rygaard*" Hun blev enke i 1854 og sad herefter som ejer af gården indtil 1868, hvor hun skænkede den til sin søsterdatter og Jørgen Didrichsens søstersøn. Dette ægtepar overdrog derpå i 1893 Rygård til deres næstældste søn, Hans Mortensen, der drev gården som et foregangslandbrug. Han kom imidlertid i slutningen af 1. Verdenskrig i så alvorlige økonomiske vanskeligheder, at han i foråret 1918 måtte sælge Rygård.

Der fulgte nu en række hastige ejerskift. I 1928 overtog den dansk-amerikanske millionær Gorm Rasmussen, der allerede ejede Højbjerggård i Øverød og Egebækgård i (Gl.)Holte, Rygård, som han ejede i 8 år til sin død i 1936. Efter endnu et par ejere kom Rygård i arkitekten Palle Suensons eje i 1940. Kort forinden var en lille del af ejendommen langs med Øverødvej blevet solgt til kolonihaveforeningen "Solpletten".

PALLE SUENSON OG RYGÅRD

Palle Suenson restaurerede og moderniserede bygningerne og fik opført nye stalde til det Charolais-kvæg, der græssede på gårdens grønne area-

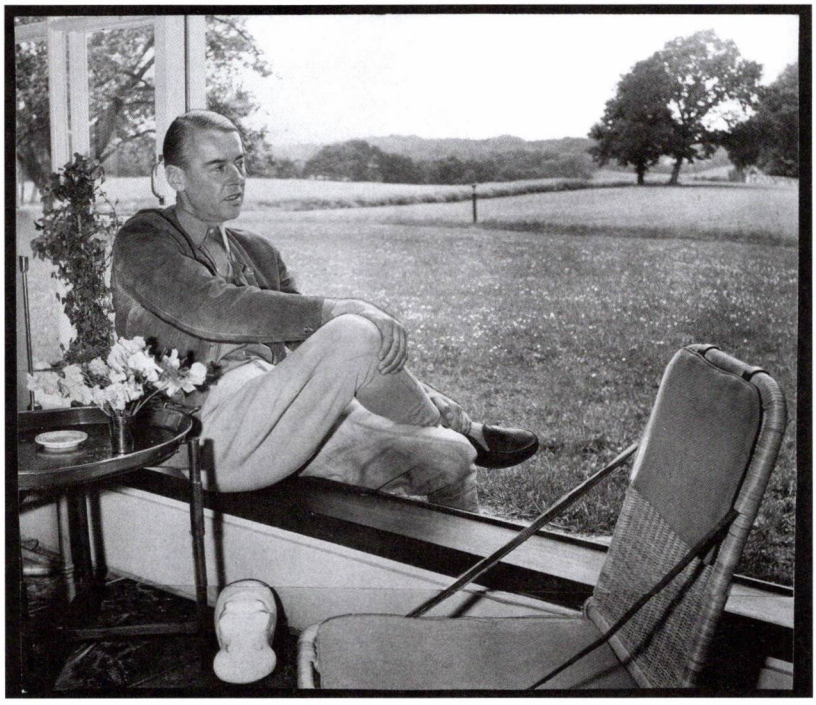

"Kongen af Rygård", arkitekt Palle Suenson. Suenson har placeret sig på gårdens nye østvendte veranda med udsigt over de store fredede grønne områder, hvis bevarelse han havde sikret ved sit private fredningsinitiativ. Foto fra omkring 1960. (Det kgl. Bibliotek)

ler.[3] Han gik endvidere i gang med at gøre arealerne tilgængelige for offentligheden ved anlæggelse af stier tværs over sine jorder for gående, cyklister og ryttere med stenter, opholdspladser og udsigtspunkter.

Byplanen 1943

Det har nok været et chok for Palle Suenson, da han i slutningen af marts 1943 kunne læse om det forslag til byplan for Søllerød Kommune, som kommuneingeniør H.C.Bache havde udarbejdet, og som det daværende sogneråd havde vedtaget den 20 marts. Ifølge planen skulle Rygårds jorde og de tilstødende landbrugsejendome reserveres til et fremtidigt bolig- og erhvervsbyggeri. Byplanen blev som bekendt ikke vedtaget, da det sogneråd, der var blevet valgt den 5, maj 1943, 5 måneder senere, vedtog at tilbagekalde planen fra indenrigsministeriet, som dengang var den centrale byplanmyndighed.[4]

Det nye sognerådsholdning måtte nok berolige Palle Suenson, men da man aldrig kan vide, hvad fremtiden vil bringe, sikrede han sig fortsat at kunne bo i et stort, åbent og grønt område ved at opkøbe naboarealerne således, at han 1958 ejede 152 ha, jævnsides hermed fik han i 1954, 1956, 1962 og 1967 arealerne fredet uden at kræve erstatning.[5]

For yderligere at sikre områdets karakter stiftede Palle Suenson i

Opkøb af jord

1964 Fonden for Bygnings- og Landskabskultur. Han overdrog herefter Rygård med tilliggender til fonden som dens økonomiske grundlag. Ifølge fundatsen var Palle Suenson formand for fondens bestyrelse med ret til at bo på Rygård og til at holde kvæg på indhegnede områder.

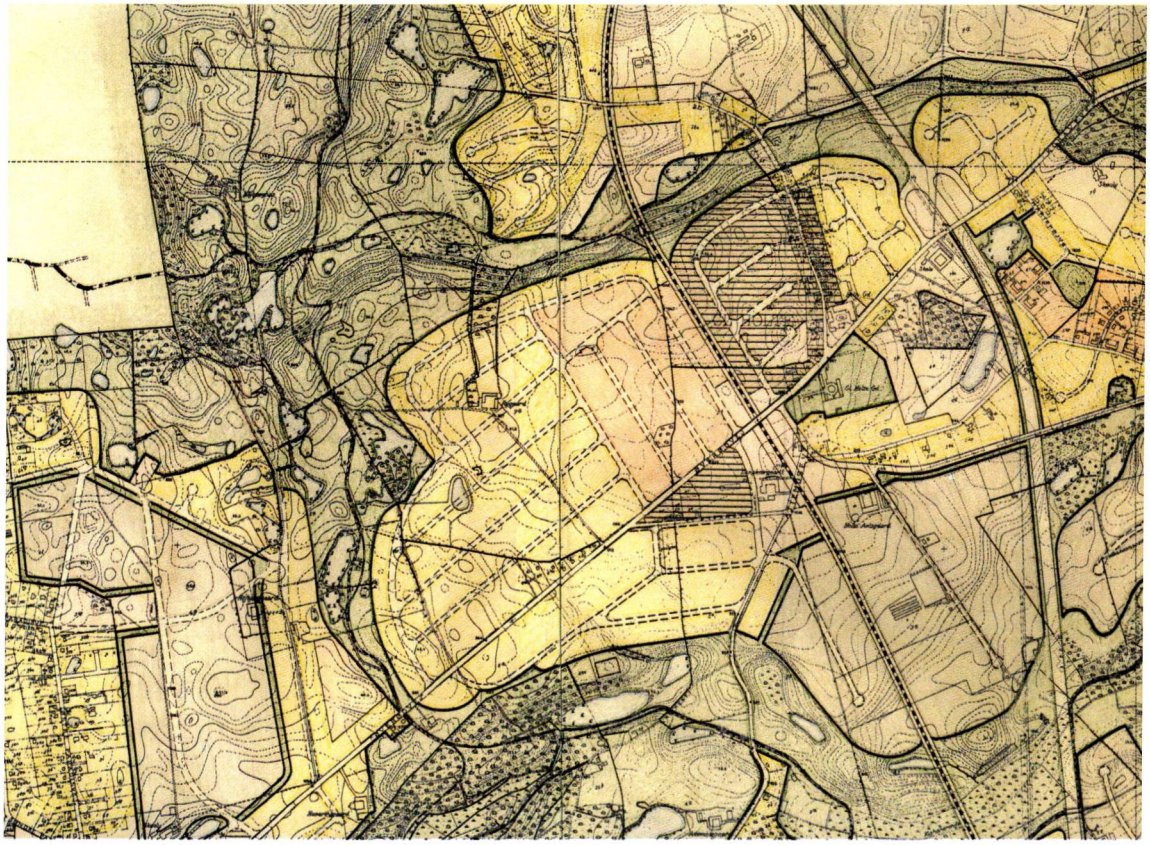

Udsnit af byplanforslaget vedtaget af Søllerød Sogneråd den 20. marts 1943. På kortet udarbejdet af Søllerød Kommunes tekniske Forvaltning og dateret 26. febr. 1943 ses Rygårds arealer på nordsiden af Øverødvej og Havarthigårdens arealer på sydsiden udlagt til villabebyggelse. Arealet gennemskæres af en nord-sydgående jernbane, og Holtegårds arealer mellem jernbanen og Gl. Holtegade er udlagt til "Blokbebyggelse". Endelig ses den projekterede motorvej omgivet af arealer reserveret til villabebyggelse og sydligst til "Produktionsområder". Det sogneråd, som indvalgtes den 5.maj 1943 tilbagekaldte lykkeligvis foslaget fra indenrigsministeriet samme år.
(HA)

Fredning og arkitektur

Erik Øigaard var medlem af sognerådets byplanudvalg 1943 – 1947 og igen fra 1950 til 1974. Han blev formand for udvalget i 1951, og borgmester i Søllerød Kommune fra 1959 til 1974. Fra 1951 og helt frem til 1987 var han Søllerøds repræsentant i fredningsnævnet for Københavns amt. Han havde således på nærmeste hold og med stor sympati fulgt Palle Suensons bestæbelser på varigt at sikre et stort grønt område midt i kommunen. Dette var medvirkende til, at Erik Øigaard fik udarbejdet en fredningsplan for hele kommunen. Den blev efter forhandlinger med kommunalbestyrelsens socialdemokratiske gruppe vedtaget på et lukket møde i kommunalbestyrelsen den 21.februar 1962, og den 9.november s.å. blev den godkendt af Fredningsplanudvalget for Frederiksborg, København og Roskilde amter.[6]

Der er ingen tvivl om, at Erik Øigaard og Palle Suenson var enige, når det gjaldt de store linjer i fredningspolitikken, og at Erik Øigaard satte pris på Palle Suensons arkitektur.[7] Dette var dog ikke ensbetydende med, at der ikke kunne opstå konflikter. Den alvorligste konflikt opstod i 1969 i forbindelse med ophævelsen af fredningen af 4 ha matr. nr 5 a af Øverød. Palle Suenson havde mageskiftet dette område med di-

Med landskabsfredningen af Rygårds arealer reddede Palle Suenson så at sige den grønne kommune, og sikrede at man trygt kunne færdes på Rygårds arealer med barnevogn og småbørn. Foto fra omkring 1960. (HA)

Langkærgårdsagen

rektør Brask Thomsen på betingelse af, at fredningen for dette områdes vedkommende blev ophævet. Palle Suenson ansøgte derfor Fredningsnævnet for Københavns Amt om fredningens ophævelse.

Ansøgningen blev gennem kommunalbestyrelsen sendt til fredningsnævnet, idet bestyrelsen foreslog, at ansøgningen blev afslået. Det blev den ved fredningsnævnets kendelse af 20.marts 1969. Palle Suenson ankede straks fredningsnævnets kendelse til Overfredningsnævnet, idet han samtidigt søgte om fredning af Langkærgårds arealer på 60 tdr. land. Stillet overfor muligheden for, at Fonden for Bygnings- og Landskabskulturs fredede areal kunne bringes op på 350 tdr. land og nå ned til Kirkeskoven, godkendte nævnet Palle Suensons ansøgning med den begrundelse, at Langkærgårds arealer betød meget mere end ophævelsen af fredningen af en mindre del af Højbjerggårds arealer.[8]

Denne afgørelse vakte harme i kommunalbestyrelsen, som klagede over, at Overfredningsnævnet ikke havde hørt kommunalbestyrelsen, inden nævnet traf sin beslutning. Erik Øigaard, der som medlem af fredningsnævnet havde været imod ophævelsen af fredningen, gav åbent udtryk for sin vrede. Dette er meget forståeligt. Som borgmester for de borgere, som nu ville blive berøvet deres udsigt og umiddelbare adgang til et grønt, fredet område, måtte han forsvare deres interesser. Modydelsen: Fredningen af Langkærgård blev der ikke lagt så stor vægt på, da gårdens jorde var klassificerede som landbrugsjord, og da aealet ikke lå op til boligbebyggelse.

Ole Botvedplanen

Året efter kunne Søllerød Tidende den 27. Maj 1970 meddele, at direktør Ole Botved havde tilbudt borgmester Øigaard at lade sit firma Botved Boats A/S anlægge en marina for 78 både med et service- og reparationsværksted på 1375 kvadratmeter samt en parkeringsplads til 240 biler neden for firmaets ejendom Miramara for et anslået beløb på 6 mio. kr. Erik Øigaard var positivt indstillet overfor tilbuddet, som ville hæve Vedbæks status som sejlsportscenter. Da kommunalbestyrelses socialdemokratiske gruppe hørte om forslaget, ønskede den, at der blev holdt et borgermøde, hvor Vedbæks beboere kunne tage stilling til en så stor ændring af forholdene syd for

Vedbækborgernes protestopslag som medvirkede til at Ole Botveds plan blev opgivet. Foto 1970. (HA)

Strandvejens krumme forløb og den frie udsigt mod Øresund og landstedet Miramare ville ike have eksisteret i dag, hvis Ole Botveds Marinaplan var blevet realiseret på Vedbæks sydstrand. Foto fra omkring 1970, da planen blev fremlagt. (HA)

havnen. Dette lod Vedbæk Havnebestyrelse sig ikke sige to gange, og den indkaldte til et offentligt møde i Hotel Marinas kongressal mandag aften den 8. Juni. Reaktionen var meget stor: 400 – 500 beboere trængtes i kongressalen, og rundt omkring i Vedbæk sås små plakater med teksten: *Dit Vedbæk eller Botvedbæk?* [9] Den langsomme vækst – og kulminationen

Borgmester Øigaard forsvarede Botveds plan, men stemningen og de indlæg, der kom fra forsamlingen, lod ingen i tvivl om, at marinaen var uønsket. Det gjorde et stærkt indtryk, at Palle Suenson, der var almindelig kendt som forsvarer af bygningers og landskabers værdier, holdt et stærkt indlæg imod Botveds plan:

At placere en havn med plads til 78 både med master, en stor værkstedsbygning og en parkeringsplads til 240 biler neden for Miramara, ville ødelægge indtrykket af den smukke, gamle bygning og den frie udsigt over Øresund. Erik Øigaard erkendte efter mødet, at han ikke længere kunne støtte Botveds plan. Ole Botved drog en tilsvarende konklusion og anlagde i stedet for en marina ved Mullerup Havn på Sjællands Storebæltskyst.

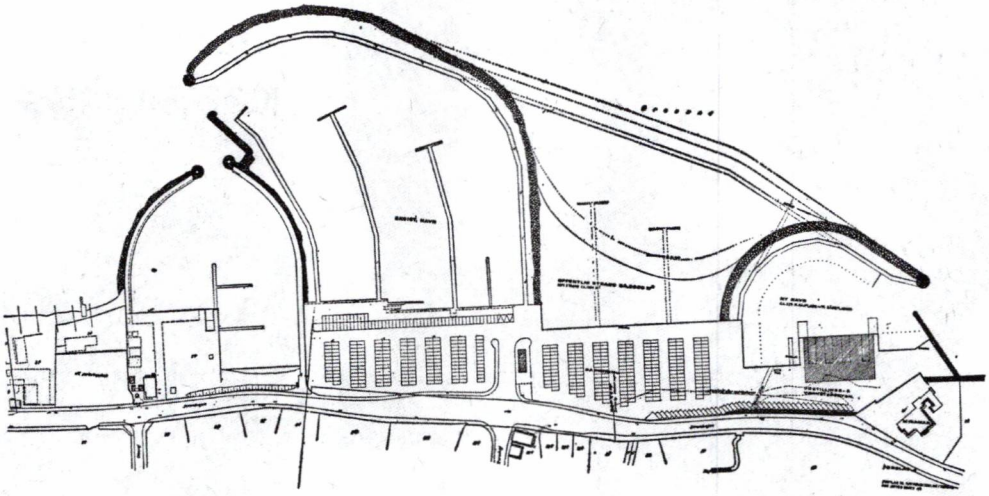

Ole Botveds plan fra 1970 over en Marina syd for Vedbæk Havn var noget mere "ambitiøs" end de nuværende planer for en havneudvidelse i 2011-12.
(HA)

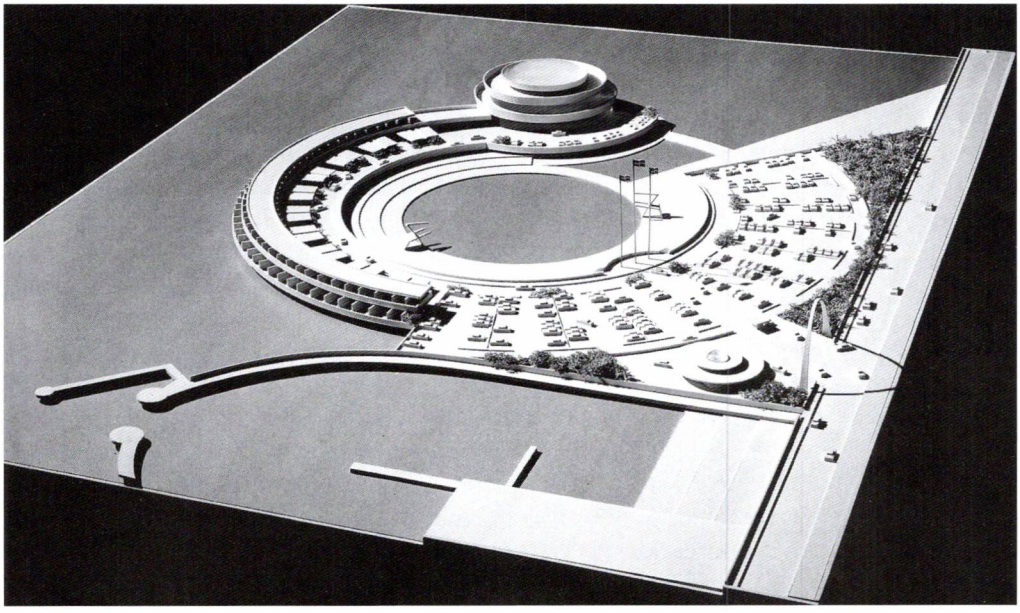

Model over Botved-marinaen på sydsiden af Vedbæk Havn. (HA)

Rygårds jorder ved høsttid i 1950'erne. (HA)

STATEN OVERTAGER RYGÅRDS JORDE

I 1967 kom Fonden for Bygnings- og Landskabsfredning i alvorlige økonomiske vanskeligheder, og i oktober måned sluttede forhandlinger mellem staten og Palle Suenson med, at Folketingets finansudvalg vedtog, at staten kunne købe Rygård for 3,5 mio. kr. på betingelse af, at Palle Suenson kunne forpagte bygningerne og gårdens arealer på ca.160 ha.

Økonomien vakler

Fondens økonomiske problemer var imidlertid ikke løst med dette, bl.a. fordi den over 600 stk. Charolais kvægbesætning i 1969 måtte aflives, da den var blevet smittet med Mund- og Klovsyge. Palle Suenson fik ganske vist erstatning ifølge reglerne, men det tog tid at opbygge en ny, indtægtsgivende besætning. Fondens forpagtning af Rygårds jorde gav derfor underskud. Skov- og Landskabsstyrelsen overtog driften i nogle år, hvorefter den i 1973 bortforpagtede arealerne til en landmand. Han opgav hurtigt kvægavlen til fordel for korndyrkning.

Den ny anvendelse af naturparken betød, at det blev umuligt for al-

menheden at færdes i området. Dette vakte mange protester, og den daværende miljøminister Erik Holst pålagde statsskovdirektøren at bringe området tilbage til den tidligere tilstand. Takket være en genforhandlingsklausul i forpagtningskontrakten lykkedes det i 1982 at bringe kornavlen.til ophør.

De økonomiske vanskeligheder, som havde ført til, at Fonden for Bygnings-og Landskabsfredning havde måttet sælge Rygårds jorde til staten i 1967, var ikke løst med dette. I 1981 blev fonden overtaget af Ulla og Palle Suensons Fond. Denne realiserede en del dens værdier ved at sælge Rygårds stamparcel til tækkemand Peter Frederiksen i 1982 og ved at sælge de 18 huse, som fonden havde ejet og udlejet i Gassehaven.

Ved salget af Rygårds stamparcel havde Ulla og Palle Suenson betinget sig, at de kunne blive boende på gården. Her døde Palle Suenson i 1987 efter to års alvorlig sygdom, mens hans enke, Ulla blev boende, indtil hun flyttede i 2005.

Noter

1. Jf. Niels Peter Stilling: Byhorn, bystævne og bondegårde i Øverød. Søllerødbogen 1999, s. 55.
2. Gunnar Sandfeld: Søllerød – som det var engang, bd. 3, 1975, s. 157.
3. Erik Astrup: Borgmester Erik Øigaard – og lidt om de politiske forhold forud for ham. Søllerødbogen 2002, s. 105-111 og 116-117.
4. Jf. Ernst Goldschmidt: Frederik Clausen – en sognerådsformand i modvind. Søllerødbogen 2009, s. 125-128.
5. Jørgen Schunck: Erik Øigaard – Fredningsborgmesteren i "Den grønne kommune". Søllerødbogen 2003, s. 73ff. Tinglyste fredninger: 14/6 1954 matr. nr. 7a, 7d, 6ag, 6co og 6cq af Øverød. 3/2 1956: matr,nr. 7e og 6cp " 24/5 1962 matr.nr, 6cn, 6cø, 6da, 6db og 6cc" 14/9 1967 matr.nr. 1ef og 1eg af Holte.
6. Jørgen Schunck, 2003, s. 77f.
7. Ernst Goldschmidt: Arkitekten Palle Suenson – og hans huse i Søllerød. Søllerødbogen 2010, s. 70-72.
8. Jørgen Schunck, 2003, s. 81ff.
9. Søllerød Tidende 10. juni 1970.

Kirkespil gennem 40 år

Historien om Kirkespilgruppen af 1968, der begyndte som Holte Kirkespilgruppe

af Arne Ipsen

Kirkespilgruppen af 1968, oprindelig Holte Kirkespilgruppe, fungerede i nøjagtig 40 år, i alle årene med den samme leder, den professionelle skuespiller Lise Gjellerup Koch. Denne artikels forfatter, tidligere, mangeårig journalist ved lokalavisen Det Grønne Område, var aktør i Kirkespilgruppen i ca. 15 år, indtil den stoppede i efteråret 2008.

Arne Ipsen har i øvrigt skrevet en række egnshistoriske bøger og publikationer, først om bornholmske lokaliteter, nogle af bøgerne sammen med fhv. politiassistent Eyvind L. Lind og med Holte-fotografen Erik Borch som illustrator. Senere bøger om lokaliteter i Københavns nordligste omegn, to af dem sammen med hustruen, Annette Ipsen, og om Christianshavn, bl.a. "Tordenskiolds Gård", udgivet af Dansk Forfatterforening i 2000. I begyndelsen af 2010 udkom "Søllerød Scenen – Fra 1958 til 2008", skrevet af Arne Ipsen i samarbejde med Kaj Elkrog og udgivet af Rudersdal Teater i samarbejde med Rudersdal Museer.

I årene efter 2. Verdenskrig genopstod kirkespillet i Europa i takt med et stigende behov for kulturelle aktiviteter. Samtidig var der i folkekirken et udbredt ønske om fornyelse i gudstjenesten. Kirkespillet kom igen efter århundreders pause, der havde varet lige siden årene omkring reformationen i 1500-tallet.

Passionsspil

En undtagelse er passionsspillene, der brød frem i Frankrig og Tyskland. Det mest kendte, og endnu overlevende, er passionsspillet i den bayerske by Oberammergau. Det blev skabt som en bøn om, at byen måtte blive skånet for en pest, og pesten gik uden om Oberammergau. Spillet havde sin første premiere i 1634 – 100 år efter reformationen – og fremføres hvert 10. år som en hilsen fra tidligere tiders kirkespilæra.

Den genskabte kirkespilgenre kom til Danmark i 1950'erne og bredte sig rundt om i landet i de følgende år. I Søllerød Kommune dannedes Holte Kirkespilgruppe i 1968. Ensemblet, der fokuserede på såvel bibelske beretninger som religiøse spørgsmål, fik senere navnet Kirkespilgruppen af 1968 og fungerede indtil 2008, altså i nøjagtig 40 år. Gen-

nem de seneste par årtier er de traditionelt prægede kirkespil i danske kirker blevet fortrængt af nye dramaformer, ikke mindst iørefaldende musicals.

Middelalderteatret

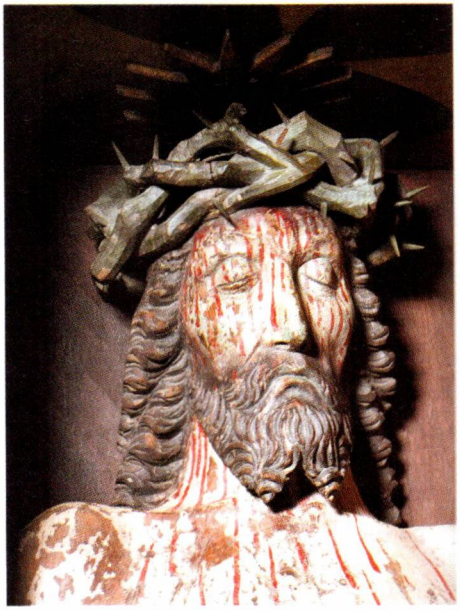

Kirkespil – eller liturgiske spil – i den katolske kirke skyldes formentlig en byzantinsk tradition. I Norden kendes påskespil så tidligt som i 1100-tallet. I mange danske kirker stod figurer eller gravkister med Kristus som smertensmand, der blev anvendt til påskespil. En særlig smuk gravkiste stod oprindeligt i Kerteminde Kirke, men overgik i 1845 til Nationalmuseet. Kisten er fra omkring 1500, et sengotisk træskærerarbejde skabt i Lübeck. Den har tagformet låg, der kan åbnes til begge sider, slanke, gotiske spir og rester af farvestrålende malerier med motiver fra passionshistorien på siderne. I kisten ligger en omhyggeligt formet Kristusfigur, der udtrykker lidelsen. Detalje fra Gravkisten, Kristus som smertensmand. (Nationalmuseet).

Historien om det middelalderlige kirkespil går 1000 år tilbage i tiden. Det havde ikke rødder i antikkens teater, som udsprang af hedenske fes-ter før Kristi fødsel, men i den kristne kirkes gudstjenesteform. Og kirkespillene havde deres storhedstid mellem år 900 og 1500-tallet.

I begyndelsen havde kirkespillene rundt om i Europa tilknytning til højtiderne påske og jul. Først gennem korvekselsang, antifoner, der blev videreudviklet som troper, vekselsang med replikker fra evangelieteksterne. Hermed blev kimen lagt til det liturgiske drama.

Fra klostret i Sankt Gallen i Schweiz kom der flere troper, og det ældste kendte stykke med roller, replikker og regianvisninger tilskrives munken Tutilo, som døde i 915. Stykkets titel er "Hvem søger I" og er en dialog mellem englen og kvinderne ved Jesu grav. Samtlige roller blev dog i sin tid spillet af mænd. Efterhånden blev stykket gradvis udvidet med flere personer. Kvinderne køber salve hos en kræmmer, og apostlene Peter og Johannes løber op til graven i koret, hvilket udvikler sig til en lille konkurrence kaldet "Apostelløbet". Kræmmeren sjakrer med kvinderne om sine varer, og der kommer komik ind i spillet.

De første julespil kendes ligeledes fra 900-tallet. De berettede om, hvordan Jesu fødsel var blevet forudsagt af hellige mænd og profeter. Profetspillene hørte også til det liturgiske kirkespils første tid. De blev fremført, når menighederne fejrede nadveren. Spillene var på latin, men da folk kendte handlingen, blev de fortrolige med ordene.

Det liturgiske drama

Kirkerne havde ikke egentlige dekorationer til kirkespillene, men estrader, eller tribunescener, der symboliserede forskellige lokaliteter. I bogen "Ældre dansk Teater" fra 1940 giver Torben Krogh denne farverige beskrivelse: "*Middelalderens religiøse Teater havde ganske den samme Fordel som den moderne Film, at man uden Ophold saare ugenert kunde springe fra Tid og Sted. Med Lethed kunde saaledes en Person f.eks. komme fra Jerusalem til Rom; han behøvede blot at gaa fra den ene Lokalitet til den Anden*".

I 1100-tallet begyndte folkesproget at vinde indpas i det liturgiske drama, og da det efterhånden blev mere og mere almindeligt, og spillene fik flere og flere groteske personer og indslag, bl.a. af erotisk karakter, blev de forvist fra kirkerne. I 1210 udstedte paven forbud mod spil i kirker, og helt til 1316 blev forbudet gentaget af kirkeforsamlingerne. Dermed gled kirkespillene fra gejstligheden ud til borgerskabet.

Mysteriespil

Kirkespillene udviklede sig videre på kirkepladserne. I 1300-tallet opstod mysteriespillet om Kristi lidelseshistorie, hvor folk fra forskellige håndværkerlaug optrådte. Mysteriespillene begyndte at finde emner i samtidens problemer, og kostumerne blev samtidsprægede. Af mysteriespillet udsprang passionsspillet som liturgisk påskedrama om Kristi lidelseshistorie. Ude på de store pladser udviklede de sig til store, daglange forestillinger med forskellige underholdende indslag. I England var scenerne kørende vogne i folkeforlystelser, der kunne vare i flere dage.

Reformationen i 1500-tallet satte bom for kirkespillenes videreudvikling i Nordeuropa. Reformatoren Martin Luther gik ind for det pædagogiske drama, og med modreformationen fra midten af 1500-tallet fulgte bl.a. jesuitternes skoleteater, som blev forbillede for barokteatret og operaen.

Det såkaldte verdslige teater udsprang af kirkespillene opført uden for kirkerne. Det udviklede sig professionelt gennem de følgende århundreder, og i vore dage er teater som bekendt en væsentlig del af et lands kulturelle udbud.

Bibelforståelse

Kernen i kirkespillet har altid været gennem dramaet at skabe engagement og forståelse for Bibelens tekster. I nyere tid er det blevet konkretiseret, at det liturgiske drama skal pointere gudstjenesten som dialog mellem Gud og mennesker, og at det skal konfrontere verden med evangeliet. Den svenske præst og forfatter Olov Hartmann (1906-1982), en af svensk kirkespils fædre, skriver et sted, at evangelisk drama er "*en kunstart ved siden af og i samspil med andre kunstformer inden for kirken, som arkitektur, skulptur, maleri og musik*", og at det er vigtigt at se drama-

tikken som "*et medium, med hvilket vi bærer evangeliet så radikalt og skarpt frem, som det i virkeligheden er*".

Sådan begyndte det i Søllerød

Denne artikels forfatter var aktør i Kirkespilgruppen af 1968 gennem ensemblets sidste 15 år, og fik rige oplevelser med fordybelse, spilleglæde og godt kammeratskab i projekterne.

Lise Gjellerup Koch

Holteborgeren, skuespiller og pædagog Lise Gjellerup Koch var medstifter af kirkespilgruppen, der blev til i Holte Kirke, og var ensemblets leder og faste instruktør gennem samfulde 40 år indtil afslutningen i 2008. Hun kan om nogen fortælle historien om gruppens målbevidste og seje udvikling, og den følgende redegørelse bygger på samtaler med den tidligere kirkespilleder.

Den kirkeligt engagerede Lise Gjellerup Koch havde et latent ønske om at kunne leve og virke med kirkespil. Hun interesserede sig stærkt for kirkespillets historie, og følte en indre glæde, da Holtes sognepræst, senere provst Aksel Thormann, i 1967 fremkom med ønsket om, at hans kirke fik en kirkespilgruppe. I samme periode, næsten som et sammentræf, havde Lise Koch en stille stund med kirkespiltanker i Holte Kirke:

Lise Gjellerup Koch i aktion som instruktør i Gl. Holte Kirke, 1997.

Salmedramatisering over "Du gav mig, oh Herre". Foto: Karsten Weirup. Holte Kirke, 1975.

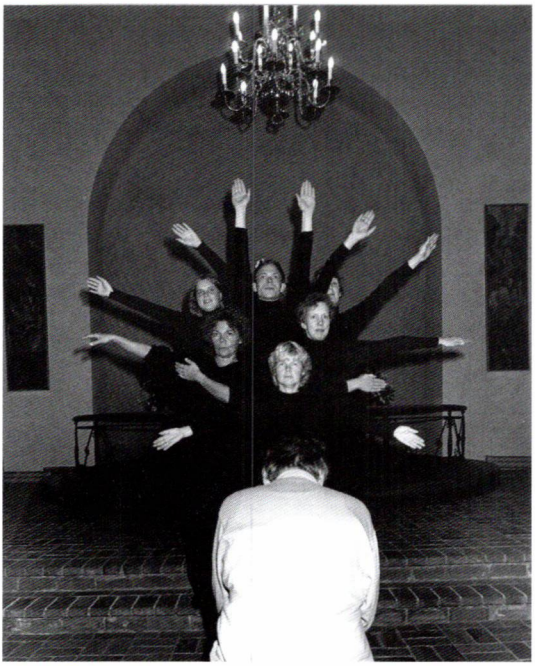

Holte Kirke

"Da jeg sad og kiggede op i koret, stod det klart for mig, at denne kirke var særdeles egnet til kirkespil. Jeg mindedes, at jeg i Ålborg havde set store, traditionelle kirkespil, arrangeret af sognepræst Poul Schou, senere domprovst i Haderslev, og at jeg i sin tid var med i et kirkespil i Christians Kirke på Christianshavn. Det blev arrangeret af moderen til en af mine gymnasiekammerater, og det var et påskespil, hvor jeg ikke havde nogen rolle, men gik med i en procession. Det gjorde et stærkt indtryk på mig".

I efteråret 1967 indbød sognepræst Aksel Thormann, tre personer fra menigheden: Kordegn Johannes Nybye, gartner Jacob Laursen, aktiv amatørskuespiller, og Lise Gjellerup Koch, til et møde i sit hjem i villaen ved Kongevejen. Her fortalte Thormann om den stigende interesse for kirkespil, og at Dansk Amatør Teater Samvirke havde etableret særlige kurser i bl.a. Løgumkloster. Her kunne deltagerne f.eks. møde det svenske ægtepar skuespilleren Birgitta Hellerstedt Thorin og præsten Ingemar Thorin. De ledede en gruppe ved navn Lund Stifts Kyrkospelgrup, og var ikke mindst inspireret af den svenske kirkespilpioner Olov Hartmann og forfatteren Bo Setterlind.

De tre Holteborgere blev sendt på kursus i Løgumkloster, og da de var kommet hjem, indbød de alle interesserede til et møde i Holte. Et

Johan Schwarz-Nielsen

brev fortæller, at det var den 11. januar 1968, hvor sognepræst Johan Schwarz-Nielsen fra Bistrup Kirke kom og fortalte om det spændende arbejde med kirkespil i Birkerød, og snart efter var en kirkespilgruppe i Holte en realitet.

Fra mimer til kirkespil

I årene efter 2. Verdenskrig var der flere steder inden for den danske folkekirke skepsis og ofte ligefrem modstand overfor kirkespillene, denne nye, lidt løsslupne foreteelse. Holte Kirkespilgruppe gik dog fortrøstningsfuldt igang, og gik gradvis frem. De første par år med bibelmimer, inspireret af Lund Stifts Kyrkospel, og salmedramatiseringer, inspireret af øvelser på kurset i Løgumkloster. Det første projekt var en mime med titlen "Det store gæstebud".

Salmedramatiseringer er en speciel dansk genre, som blev skabt af Hans Jørgen Scheel-Andersen, lærer på Nørre Nissum Seminarium. Lise Gjellerup Koch blev så inspireret af genren, at hun engang efter et kursus i Løgumkloster sad på Storebæltsfærgen og dramatiserede salmen "Blomstre som en Rosengaard". Salmedramatiseringer fremføres på den måde, at et medlem af gruppen synger en salme, mens de øvrige mimer teksten.

Anonyme skuespillere

I det liturgiske kirkespil er det vigtigt, at spillerne er anonyme og indgår i en gruppe. Spillerne er en del af menigheden i kirken, som på

"Et håbløst tilfælde". Holte Kirke, 1970.

et givet tidspunkt går op i koret og er med i et spil. Lise Gjellerup Koch finder, at den spillestil, Kirkespilgruppen dyrkede i de første år, var tæt på den Brechtske "Verfremdungstechnik", hvor spillerne ligesom står ved siden af rollen og fremstiller den. Senere, da kirkespillene fik en mere varieret dramatisk karakter, kunne spillerne i højere grad gå ind i karaktererne og fremstille dem indefra.

Holte kirkespilgruppe

De store kirkespil med replikker tog Holte Kirkespilgruppe fat på fra 1970, det første spil var "Et håbløst tilfælde" om Jesu møde med tolderen Zakæus i Jeriko. Derefter fik gruppen en stor opgave: Olov Hartmanns poetiske spil "Marias uro" om den uro og ængstelse en mor, i dette tilfælde Jesu mor Maria, kan føle, når et barn forsvinder, som dengang den 12-årige Jesus forsvandt i det store tempel og kom i diskussion med de skriftkloge. Holte Kirkes organist, professor Bjørn Hjelmborg, skrev smuk musik til spillet, hvor også kormedlemmer medvirkede, og gruppen kom rundt i mange kirker med stykket. I juni 1974 opførte gruppen "Marias uro" ved et nordisk musikmøde i Lund Domkirke.

Gruppen har opført flere kirkespil af digterpræsten Preben Thomsen. Et anderledes spil var Olov Hartmanns "Sprællemanden i Gadara", som er en samfundssatire. Ved en økumenisk gudstjeneste i Københavns Domkirke i 1977 opførte gruppen præsten og forfatteren Karen Rommerdahls "Livets håb" om befalingen til Abraham om at ofre Isak. I dette spil fremsiger et par aktører dialogen mellem Abraham og Sara, mens et andet par mimer teksten. Gruppen har senere spillet andre styk-

"Livets håb"

Mimen "Kvinden, der blev grebet i ægteskabsbrud", skabt af Karen Rommerdahl. (Ny) Holte Kirke, 1978.

"Kontaktannonce – Vi søger". Marianne Boisen som Klovnenarren. Holte Kirke, 1982.

ker af Karen Rommerdahl. I 1982 opførte gruppen debatspilllet "Kontakt-annonce – vi søger".

Spillet var inspireret af tidens debat om de nyreligiøse grupper contra folkekirken, som nogle syntes virkede forstokket og uvedkommende for de unge. Stykket blev skrevet af nogle af gruppens medlemmer i samarbejde med Dialogcentret, og det affødte som regel en meget livlig debat.

I 1980'erne og 1990'erne blev det til mange forskellige spil, bl.a. disse: Lis Thorbjørnsens "Frans af Assisi", som blev spillet i mange kirker, også katolske, u-landsspillet "Tomme hænder", som gruppen selv sammensatte, og Karen Rommerdahls "Et spor fuldt af farver", om Josef og hans brødre. Desuden Sten Kaaløs spændende, næsten gyseragtige "Det banker", hvis dialog går på tværs af århundreder og stiller kontroversielle spørgsmål til kristendom og menighedsliv i dag. Stykket blev skrevet til gruppen i anledning af Kirkefondets 100 års jubilæum.

Svend Biørns "Den, der sejrer", om kristenforfølgelserne i Rom, er blevet spillet i mange kirker, bl.a. i Lund Domkirkes krypt i forbindelse med et nordisk kirkespilseminar. Her blev en gruppe nordmænd så begejstrede, at de ville have stykket til Norge, men der var desværre ikke midler til at få gæstespillet derop. "Den, der sejrer" blev også opført i Søllerød Kirke i forbindelse med en udstilling på Søllerød Museum i 2004 om teaterlivet i Søllerød Kommune.

Niels Johansen

En flittig leverandør af kirkespil til gruppen var præsten og forfatteren Niels Johansen, der selv etablerede og udviklede en kirkespilgruppe ved Skovlunde Kirke. Samarbejdet begyndte med "Fyraften", der bygger på lignelsen om arbejderne i Vingården og blev skrevet i anledning

Lis Thorbjørnsens "Frans af Assisi". Fra venstre Anders Gjellerup Koch, Jacob Laursen, Marianne Fastner (på trappetrinet) og Margrethe Malmvig. Foto: Erling Irving Jensen. Holte Kirke, 1982.

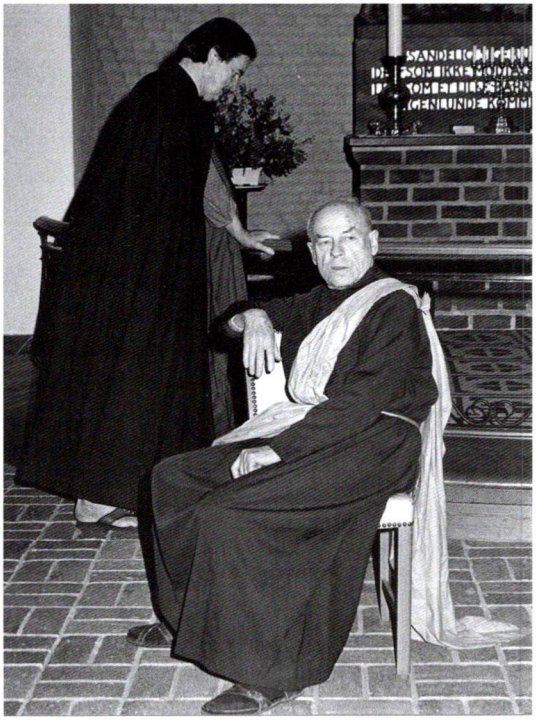

Sten Kaaløes "Det banker". Olaf Nielsen (tv) og Erik Ryssing. Foto: Erik Borch. Holte Kirke, 1993.

af gruppens 25 års jubilæum i 1993. Så fulgte "Drømmen" og påskespillet "Vidner", der senere fik navneforandring til "Englen fra Møgporten". Dette collageagtige spil har kirkespilgruppen opført et utal af gange i forskellige kirker.

Desuden har gruppen opført en forkortet udgave af "Det gamle spil om Enhver", hvor alle, undtagen "Enhver", optrådte med masker, som var fremstillet af et af gruppens medlemmer, Erik Ryssing, billedkunstner

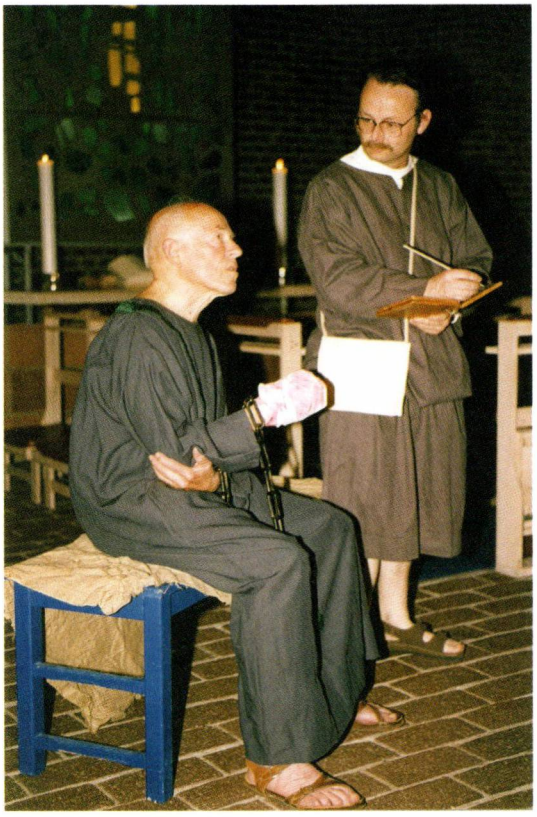

"Den, der sejrer" af Svend Biørn. Erik Ryssing som biskop Ignatius og Karl Johan Simonsen som skriveren Burrhus. Gl. Holte Kirke, 2000.

og dygtig kirkespiller. Stykket blev bl.a. spillet i Roskilde Domkirke. Det skal også nævnes, at H.C. Andersen-året 2005 inspirerede gruppen til collagespillet "Den røde tråd" på grundlag af kristelige elementer i forskellige eventyr af digteren.

I årenes løb har kirkespilgruppen haft tre øvesteder. I de første 25 år fra 1968 fandt prøverne sted i Holte Kirke, med mødested i tårnværelset. Derefter flyttede gruppen til Gl. Holte Kirke i efteråret 1994 og i 2003 til Sorgenfri Kirke. Efter den seneste flytning tog ensemblet navneforandring fra Holte Kirkespilgruppe til Kirkespilgruppen af 1968.

Antallet af aktører har gennem årene ligget stabilt på omkring 15. Aldersspredningen var fra ca. 18 til over 80 år, og sommetider medvirkede børn og børnebørn af spillere. Opførelserne fandt sted i mange kirker, hovedsagelig i Københavnsområdet, nogle gange i Københavns Domkirke, men også rundt om på Sjælland, på Fyn og i Jylland, en enkelt gang på Bornholm, i Sydslesvig og et par gange i Sverige. Desuden

Danske kirkedage

har kirkespilgruppen været en stort set fast bestanddel af Danske Kirkedage, som afvikles hvert tredje år i storbyer rundt om i landet. Det skal også nævnes, at kirkespilgruppen to gange har været i TV med salmedramatiseringer. Endelig har gruppen medvirket ved udbredelse af kendskab til kirkespil gennem undervisning og været repræsenteret i Dansk Amatør Teaters kirkespiludvalg.

I begyndelsen optrådte kirkespillerne i lange, hvide dragter, fordi de skulle indgå anonymt i gruppen. Senere fik de forskellige tidløse dragter, og de har også optrådt i moderne tøj. Lise Gjellerup Koch har formået at fastholde en linje med ensemblespil i enkel, æstetisk stil. Solidt skuespilhåndværk prægede præstationerne, og spillerne havde altid mulighed for at være medskabende og udfolde deres personlige evner.

En række præster er udgået fra kirkespilgruppen. Det samme er nogle professionelle skuespillere, bl.a. Jesper Vigant, Stefan Pollner og to af Lise Gjellerup Kochs børn, Anders og Christiane, begge med ef-

Sigurd Gudiksen som apostelen Peter i Niels Johansens "Englen fra Møgporten". Gl. Holte Kirke, 1997.

ternavnet Gjellerup Koch. Gennem de sidste 10-15 år havde gruppen en fast musiker som akkompagnatør, bl.a. den professionelle blokfløjtenist og musikpædagog Nicolai Ronimus.

Kirkespil på hjemmefronten

Angående antallet af opførelser i hjemkommunen Søllerød har Lises højre hånd, Marianne Boisen, i årenes løb ført en liste gennem de næsten 40 år, hvor hun medvirkede. Den statistiske liste oplyser, at der var i alt 47 opførelser fordelt på følgende steder: 36 gange i Holte Kirke, 4 gange i Gl. Holte Kirke, 4 gange i Nærum Kirke og 3 gange i Søllerød Kirke.

Det fremgår i øvrigt af statistikken, at i alt 109 kirker havde besøg af kirkespilgruppen. Kirker i Søllerød Kommune tegner sig for noget over en tredjedel af opførelserne. Desuden havde kirkespilgruppen ca. 25 op-

"Marias uro" af Olov Hartmann. Grethe Wellendorf (t.v.) som den kananæiske kvinde og Marianne Boisen som Maria. Holte Kirke, 1973.

førelser i andre lokaliteter, f.eks. haller, sognegårde, skoler og udendørs. En særlig oplevelse for gruppen var opførelsen af førnævnte "Marias uro" i Kælderteatret på Nærumgårdskolen i 1975.

Aksel Thormann

Fra de første år i Holte Kirke kan Lise Gjellerup Koch fortælle, at kirkespilgruppen nød godt af provst Aksel Thormanns interesse og bevågenhed. Han kom ofte og spurgte, om gruppen kunne tænke sig at fremføre en mime i relation til dagens tekst ved søndagens gudstjeneste.

Gruppen har også mærket lidt modvilje fra kirkegængere, f.eks. da den opførte Olov Hartmanns kontroversielle "Sprællemanden fra Gadara" i Holte Kirke i 1977. Enkelte af kirkegængerne udvandrede, fordi der optrådte nogle dæmoner i stykket. Det var ikke passende i en kirke.

Personlige oplevelser

En aktør i Kirkespilgruppen af 1968 sagde engang, at inden for "almindeligt" amatørteater får man ofte roller i faste, karakterprægede rammer, i kirkespil kan man udbrede karaktererne over hele registeret – og hele kirkerummet er til rådighed! Her kan tilføjes, at kirken kan fungere som et stort totalteater. Det giver spændende muligheder for opsætning, som dog skal holdes under fuld kontrol. Spørgsmålet om tilpasning kom også ind i billedet, da kirkespilgruppen optrådte i såvel domkirker som små landsbykirker.

Totalteater

Denne artikels forfatter hørte førnævnte udtalelse, og han kan nikke samtykkende, utvivlsomt i enighed med størstedelen af de mange aktører, der i årenes løb har været medlemmer af gruppen. Kirkespil er en enestående genre, der gennem sine specielle krav kan udvikle en gruppe til næsten professionelt udtryk. Men det kræver slid at give en målbevidst dramagruppe stil og karakter. De enkelte kirkespillere har i tidens løb fået oplevelser, der gav varme, individuelle minder. I min egen kirkespiltid tog jeg et par afstikkere til teateropgaver andre steder, men bevarede kontakten til Holte Kirkespilgruppe – og vendte altid glad tilbage. I det følgende vil jeg nævne et par oplevelser fra min egen mindekasse.

I Sønderborg

Først et par glimt fra vest og øst – i nævnte rækkefølge. Da vi engang optrådte i Sønderjylland, spillede vi i Christianskirken i Sønderborg søndag formiddag. Ved middagstid ankom vi til præstegården i Løjt ude på landet. Efter en god frokost hos præsten gik vi ind i den lille kirke. Vi løftede hoveddørens primitive vaskerhusklinke og kom ind i et lille, enkelt udformet kirkerum. Men for enden af rummet, hvor vi skulle optræde, var der en prægtig, femfløjet altertavle. I øst var det en stor

"Den, der sejrer". Arne Ipsen (th) som romersk soldat og Erik Ryssing som biskop Ignatius. Gl. Holte Kirke, 2000.

oplevelse at optræde i Lund Domkirkes krypt fra det tidlige 1100-tal med spillet om "Den, der sejrer", der handler om kristenforfølgelserne i Rom. Jeg spillede en barsk og brutal romersk soldat, der endte med at blive kristen, og har altid været glad for roller, der bevægede og forandrede en menneskekarakter. Engang var jeg med i et mimeoptrin, som Kirkespilgruppen bidrog med i et stort økumenisk arrangement i Københavns Domkirke. Vores indslag varede kun en halv snes minutter, og vi slap åbenbart godt fra det. For da vi gik væk fra alterpartiet, stod gospelsangeren Etta Cameron og hilste på hver enkelt af os spillere. Til Lise Gjellerup Koch sagde hun: "How touching!" Til mig sagde Etta Cameron disse ord, ledsaget af et hjerteligt smil: "Tusind tak! Gud velsigne dig!"

En hovedrolle

For mig personligt blev den helt store, ordrige – og næsten udmattende – udfordring hovedrollen i "Det gamle Spil om Enhver". Stykket var blevet forkortet, alligevel krævede min rolle mere end almindelig daglig læsning på replikkerne, og de to fremførelser i henholdsvis Roskilde Domkirke og Sorgenfri Kirke blev minderige oplevelser. Da vi spillede i Roskilde, havde frivillig medarbejder ved Søllerød Museum Ena Berg taget turen derover og sad på første række i domkirken.

"Det gamle Spil om Enhver" af Hugo von Hofmannsthal. Arne Ipsen som Enhver og Lotte Walther Skyt som Gerning. Gl. Holte Kirke, 2004.

Gartner Jacob Lauersen

I kirkespillet "Fyraften" havde Kirkespilgruppens medstifter og mangeårige aktør Jacob Laursen rollen som bumsen Ruben. Jacob blev født i 1919, og boede hele sit liv på ejendommen Rudenæs i Vaserne i det nordligste Holte, først sammen med sine forældre, senere sammen med sin søster Lisbeth, som ordnede husholdningen, hjalp til i gartneriet og fulgte levende med i broderens fritidsaktiviteter.

Den blide, tænksomme Jacob Laursen var først med i amatørteater inden for KFUM i Holte, hvor han viste sine evner for ageren og bl.a. parodier, senere i kirkespilgruppen. Han kunne således parodiere flere af de præster, der i årenes løb havde været ansat ved Holte Kirke. I mange år var det tradition, at kirkespillerne og deres ægtefæller mødtes til sommerfest hos de elskelige mennesker Jacob og Lisbeth på Rudenæs ved Vasevej. Her var der kaffebord, hygge og gættekonkurrencer i et drivhus, og hvis det foregik Sankt Hansaften, blev der tændt bål på marken.

Sommerfest på Rudenæs

Jacob Laursen som bumsen i Niels Johansens "Fyraften". Gl. Holte Kirke, 1997.

Interview med Jacob Laursen

En måneds tid før sin død i slutningen af 2003 fortalte Jacob Laursen sin livshistorie til denne artikels forfatter. Erindringerne blev afleveret til Søllerød Museum, og et koncentrat blev bragt i lokalavisen Det Grønne Område. Om oplevelserne i Kirkespilgruppen af 1968 fortalte Jacob: *"Jeg har haft mange gode roller, mens kirkespilgruppen udviklede sig fra bibelmimer og liturgiske spil til regulære skuespil. Den sjoveste rolle var bumsen i Niels Johansens "Fyraften". Bumsen, som er en mand fra vor tid, får arbejde i Herrens vingård. Lise var lidt bange for at spørge, om jeg ville tage rollen som en, der vakler halvt beruset rundt i kirkerummet, men jeg ville godt. Og da vi for en halv snes år siden skulle spille i en københavnsk kirke, mødte jeg op i kostumet: Snavset og laset frakke, og bærende på en Nettopose med bajerflasker. Kirketjeneren kom springende og sagde bestemt: "Denne vej!" Så gik vi ad en lang gang, og jeg lod som om jeg var en mand, der var kommet lige ind fra gaden. Da vi kom til en udgang, spurgte kirketjeneren barsk: "Hvordan er du kommet ind?" Mens vi gik, troede jeg, at han ville tage mig hen til et sted og give mig en øl. Nu forklarede jeg, at jeg faktisk hørte til truppen".*

Jacob Laursen var kirkespiller i over 30 år. Lise Gjellerup Koch ville gerne nævne alle spillere ved navn, både dem, der medvirkede i mange år og dem fra nyere tid, nogle af dem fra amatørteatre. For alle har lagt energi og stort engagement i kirkespilgruppens virke.

Status efter 40 år

Kirkespilgruppens 40 års jubilæum med afsluttende opførelse blev fejret søndag den 26. oktober 2008 i Sorgenfri Kirke. Her fremførte ensemblet Olov Hartmanns "Marias uro" for et næsten fyldt kirkerum og med efterfølgende hyggeligt samvær i sognegården.

Fra flere sider har Kirkespilgruppen fået varme tilkendegivelser fra tilskuere. Og der er blevet udtrykt anerkendelse af og faktisk beundring over Lise Gjellerup Kochs vilje og evne til gennem de 40 år at have kunnet samle både ældre og unge omkring kirkespilarbejdet. Forelagt denne konstatering svarer hun beskedent: "*Uden engagement og dygtighed hos hver enkelt kirkespiller var det aldrig gået*".

En fornyelse af gudstjenesten

Lise Gjellerup Koch gør denne status efter de 40 år: "*Kirkespilgruppen blev startet som en fornyelse af gudstjenesten, og forhåbentlig har den haft betydning for de mennesker, der har overværet opførelserne. Måske har de fået en anden opfattelse af bibelteksterne, fået en tekst levendegjort. Det vil man aldrig få at vide, men jeg tror, at mange har haft glæde af opførelserne. Gruppens arbejde har haft stor betydning for de enkelte spillere. Og som en deltager på et kirkespilkursus i Løgumkloster engang sagde, så vil man aldrig kunne optrædre i kirkespil uden at blive en lille smule forandret! Forhåbentlig har kirkespillet fortsat betydning i fremtidens kirkeliv. I dag er det dog sådan, at mange kirker selv laver deres spil eller musicals, f.eks. under medvirken af konfirmanderne, og det er da også glimrende. Jeg vil dog mene, at der altid vil være brug for en gruppe, der har specialiseret sig i genren og kan inspirere andre*".

Lise Gjellerup Koch blev uddannet på Privatteatrenes Elevskole 1953-55, og var derefter i tre-fire år ansat ved Ålborg Teater. Her mødte hun skuespilleren Eik Koch, som hun blev gift med. I årenes løb fik ægteparret fem børn, og Lise Gjellerup Koch valgte at blive hjemmearbejdende husmor. Som 50-årig mistede hun sin mand, hvorefter hun tog en læreruddannelse. Hun virkede en tid som folkeskolelærer, men havde i mange år, indtil pensioneringen, en gerning som sognemedhjælper ved Esajaskirken på Østerbro i København.

Kilder:

Erbe, Berit: "Oldtidsteatret", afsnit i "Teatrets historie". (Kbh., 1962).

Hussey, Joan M.: "Byzans – historie og kultur". (Kbh., 1962).

Krogh, Torben: "Dansk Teater i ældre Tid – en teaterhistorisk Undersøgelse". (Kbh., 1940).

Mantzius, Karl: "Skuespilkunstens Historie", Andet Bind: Middelalder og Renaissance. (Kbh., 1899).

Neiiendam, Klaus: "Tiden selv i udtog og kort begreb – Antikkens teaterhistorie i hovedtræk". (Kbh., 2009).

Overskou, Thomas: "Den danske Skueplads", bind 1. (Kbh., 1854).

Diverse artikler i ugeavisen "Det Grønne Område" og "Kristeligt Dagblad".

Lise Gjellerup Kochs arkiver.

Søllerød Tidende

Ældste Lokalblad og mest benyttede Avertissementstidende for Holte, Nærum, Vedbæk og Skodsborg Postdistrikter.

17. Januar 1925. Udgaar hver Lørdag. 8. Aarg. — Nr. 3.

Lokalaviserne

Det stod i avisen 1925

af Morten Trommer

Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune råder over en komplet samling af lokalaviser fra Søllerødegnen. Her er lokalaviserne udkommet regelmæssigt siden 1915. I 2010 sluttede en epoke, da Søllerød Tidende der er udkommet siden 1918, ophørte med at udkomme. Fremover vil Det grønne Område, som Søllerød Tidende var en del af, udelukkende dække Lyngbyområdet. Ligeledes er Birkerød Avis gået ind, så der fremover kun vil være en avis, Rudersdal Avis, der dækker Rudersdal Kommune.

Morten Trommer er født 1953 og har været fast ansat på Rudersdal Museers arkiv siden 1998. Den tilbagevendende artikel med beretninger fra Søllerødegnens lokalaviser er nu nået frem til året 1925.

Søllerød Tidende

Søllerød Kommune havde to lokalaviser i 1925. Søllerød Tidendes monopol var brudt med den nye Holte Avis, der begyndte at udkomme i oktober 1924. Om det var den nye konkurrent, der fik Søllerød Tidende til at forny sig vides ikke. Faktum var, at der efter flere års stilstand, skete en vis forandring. Søllerød Tidende indeholdt nu mere lokalt journalistisk stof. På forsiden var en oversigt over avisens overskrifter samt et par af de emner, næste uges nummer handlede om. En anden kærkommen fornyelse var, at antallet af illustrationer steg væsentligt. Et interview med en lokal næringsdrivende eller en lokalkendt borger forekom

stort set i hvert nummer. Den vigtigste nyhed var, at avisen indførte en leder. Om det var redaktøren selv eller en anden, der skrev den fremgik ikke, men lederen var en kommentar til aktuelle nationale begivenheder, ofte med politisk indhold.

Nationalisme

Nationalismen var på sit højeste i 1925. Dette mærkedes tydeligt på Søllerød Tidende. Lovprisning af fædreland og flag forekom ofte i avisen. Veteraner fra krigen i 1864 ønskede, at deres fane skulle hænge på en fast plads i Søllerød Kirke. Dette mødte modstand i Socialdemokratiet. Socialdemokraterne kaldte forespørgselen for "*Narrestreger*" og en "*Forherligelse*" af krig.[1] Selv om det blev vedtaget i sognerådet, at våbenbrødrenes fane skulle hænge i Søllerød Kirke, medførte socialdemokraternes modstand mod ophængningen en livlig debat i avisen. Socialdemokraternes holdning opfattedes som et angreb på fædrelandet. Reaktionen var indslag, der hædrede Danmark og Dannebrog. I en artikel den 20. juni om F.D.F. stod der, at drengene først og fremmest lærte, at elske deres gud, deres fædreland og deres flag. Drengene skulle være taknemmelige for, at de i Dannebrog ejede "*en Fane, som er smukkere end alle andre Landes Faner, og som de kan være stolte at marchere under*". At vi i Danmark var særlig heldige fremgår af en artikel fra den 24. januar, hvor det blev slået fast, at Dannebrog selv af udlændige var "*anerkendt som Verdens smukkeste Flag*". Den 20. juni kunne man læse at Dannebrog overalt var et "*Vidne om Dansk Folk og dansk Eje, og alt hvad dansk er...Verdens skønneste Flag*".

Den store arbejdskonflikt

Et tema, der gik igen i 1925, var den store arbejdskonflikt, der herskede en stor del af året. 95.000 arbejdere var berørt af lockouter og strejker[2]. Hensynet til fædrelandet burde være større end politiske særinteresser, mente avisen. I en leder opfordres derfor til at undgå konflikt for Danmarks skyld og senere igen for fædrelandets skyld til at få arbejdet genoptaget.

Selv om Søllerød Tidende havde fornyet sig, var der stadig plads til kendte faste rubrikker som "*Fra Søllerød Kirke*". Gengangere var ligeledes officielle bekendtgørelser og meddelelser fra stat og kommune, informationer om kirkelige handlinger, forretningsvejviser, køreplaner for busser og tog osv.

Holte avis

Den 8. marts 1925 blev Holte Avis overtaget af Orla Alstrup. Den nye ejer var både udgiver og redaktør. Redaktøren skrev ved overtagelsen, at der ikke ville ske de store forandringer med bladet, der stadig ville være

Holte Avis

Ugeblad for

Holte, Gl. Holte, Søllerød, Øverød, Nærum, Trørød, Skodsborg, Vedbæk

Nr. 14 | Redigeret af C. Lund | Søndag den 4. Januar 1925 | Udg. og Forretningsfører: I. Fr. Clausen | 1. Aargang

Redaktør Alstrup

uafhængigt af politiske partier. Bladet ville fortsat arbejde for at blive et samlingssted for alle i kommunen. "*Holte Avis er Borgerskabets offentlige Talerstol*" konkluderede Alstrup. Udover den faste stab af medarbejdere var det redaktørens håb også at kunne tælle læserne blandt avisens medarbejdere. Læserne så han som den nødvendige basis for avisens eksistens. Enkelte forandringer skete der dog. Faste rubrikker som "Ugens spiseseddel" og "Drops" forsvandt. Avisen fik som Søllerød Tidende en leder og en indholdsfortegnelse på forsiden.

Den 1. juli ændredes avisen ejerforhold igen, Avisen blev overtaget af H.P. Nielsen. H.P. Nielsen havde i en årrække været indehaver af Nyholte Hotel. Han havde solgt hotellet den 26. maj for 600.000 kr. H.P. Nielsen blev i forbindelse med salget interviewet af Holte Avis. Et af

Nyholte Hotels ejer gennem flere år, H.P. Nielsen, trængte åbenbart til nye udfordringer. Den 26. maj 1925 solgte han hotellet for 600.000 kr. og købte Holte Avis.
Foto: Johanne Hesbeck 1925. (Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune=HA)

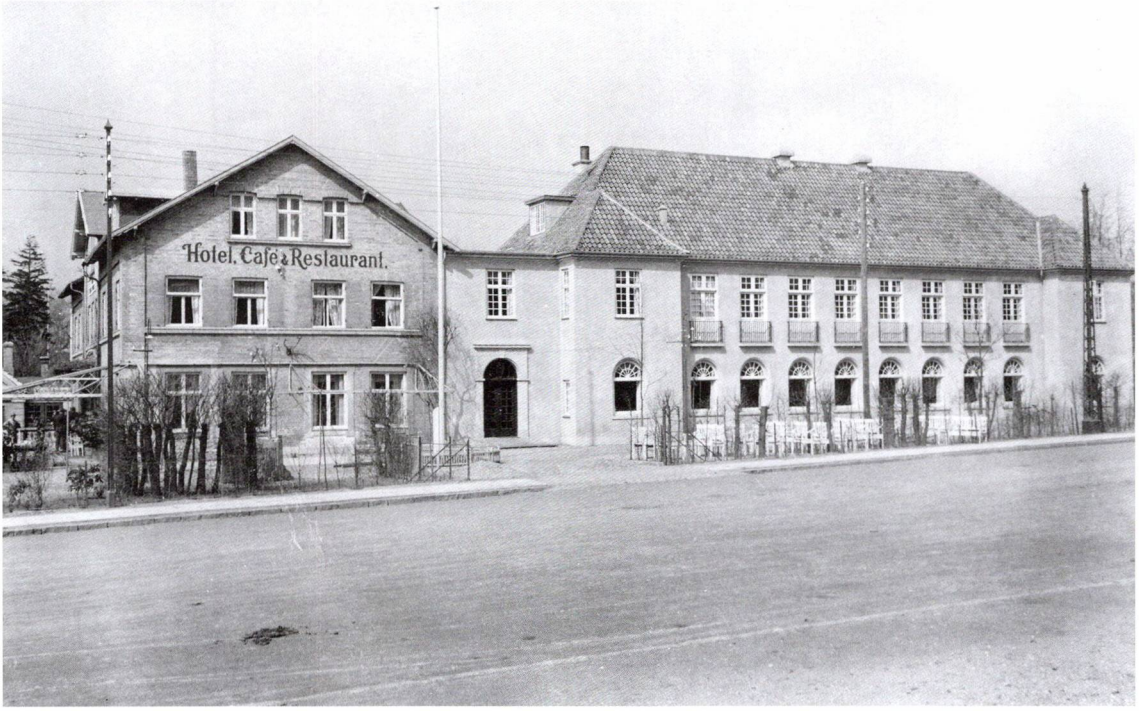

Nyholte Hotel havde under H.P. Nielsens ejerskab udviklet sig til at være et samlingspunkt for kultur og underholdning. Den nye ejer H.P. Jørgensen havde som nyuddannet kok i 1901 været ansat en periode på Nyholte Hotel. Restaurator Jørgensen lovede, at de store arrangementer, der fandt sted under H.P. Nielsens ejerskab, ville fortsætte. Søllerød Tidende 16.5.1925. (HA)

spørgsmålene var, om den tidligere hotelejer tænkte på at starte noget nyt. H.P. Nielsen kom med et undvigende svar, men mon ikke intervieweren allerede vidste, at det var den nye chef, han her talte med.[3] Den største forandring ved ejerskiftet var nok, at avisen skiftede navn til *Avisen for Søllerød Kommune*. Dette skete på grund af læserne i vestsognet, der mente, at det tidligere navn var for snævert. Nielsen garanterede et oplag på mindst 1900 eksemplarer, men flere numre bliver trykt i større oplag. Det største var den 2. august, hvor avisen blev trykt i 3400 eksemplarer.

Holte Avis involverede læserne ved at afholde konkurrencer. Det var her redaktørens ord om, at han ønskede læserne som medarbejdere, skulle gøres til virkelighed. Den første konkurrence hed "Det skønneste Sted". Her skulle læserne indsende en beskrivelse af det sted, de fandt smukkest i kommunen. Der udlovedes en præmie på 50 kr. til vinderen. Dommere var de lokale forfattere: Anker Larsen[4] og Aage Brodersen[5]. Kun abonnenter kunne deltage. Konkurrencen blev vundet af den kun 20 årige stud. med. Svend Andersen. Hans bidrag var om Vejlesøvej i

Forfatteren Anker Larsen var en af dommerne i konkurrencen "Det skønneste sted" i Holte Avis. Anker Larsen, der boede på Skovvej i Holte, var i 1925 kendt for sine bøger med mystisk indhold. Mest kendt var "De vises sten" fra 1923, som indbragte ham Gyldendals litteraturpris for bedste danske roman. Foto: Johanne Hesbeck 1925. (HA)

Holte. Den næste konkurrence var ikke kun for abonnenter, men for alle. Den havde en præmiesum på 375 kr. 1. præmien var på 100 kr. Derudover var der en speciel præmie til abonnenterne på 75 kr. Konkurrencen bestod i at bruge flest penge i de lokale forretninger. De handlende fik en kupon hver gang, de købte for over 1 kr. i en lokal forretning. Den, der ved konkurrencens udløb, havde samlet flest kuponer havde vundet. "*Den snilde Husmoder*" havde her fået "*en morsom og nem Opgave at løse*". Konkurrencen varede fra 1. november til 8. december. Vinderen blev frøken Petersen, Kongevejen 19, Holte, der havde indsamlet 594 kuponer. Hun vandt både første præmien og den specielle præmie for abonnenter og indhøstede således 175 kr.

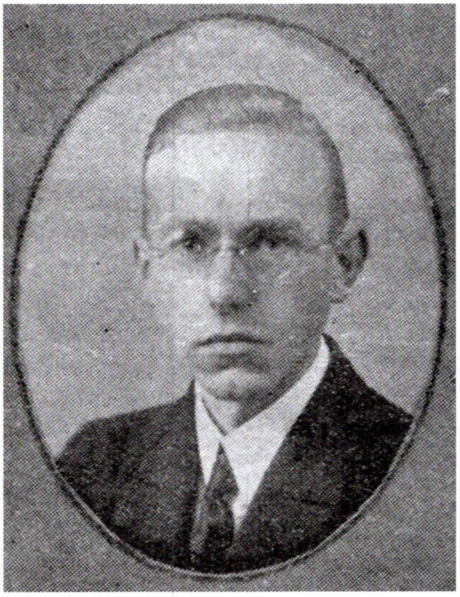

Vinderen af forfatterkonkurrencen "Det skønneste sted" i Holte Avis. var den 20-årige studerende Svend Andersen. De 50 kr., førstepræmien lød på, er sikkert faldet på et tørt sted. Svend Andersen havde som det smukkeste sted i kommunen valgt Vejlesøvej med dens betagende udsigt over Vejlesø. Holte Avis 4.10.1925. (HA)

DANSK
EXPORT
SMØR
FEDT
PALMIN
HOLTE
SMØRFORSYNING
TELF: 23.
Her er Smør atter nedsat
18
14

Beboerne på Frederikslundsvej var nervøse for, at kommunens køb af Frederikslund skov som rekreativt område ville betyde en betydelig øget trafik på den smalle og uasfalterede vej. Vejen fik først navnet Frederikslundsvej i 1925, indtil da havde den heddet Slots Allé. Foto 1925. (HA)

Holte Avis skabte en del af det stof, avisen skrev om, selv. Dette gjaldt ikke kun de afholdte konkurrencer, som fyldte meget i avisens spalter og blev behandlet som nyhedsstof. Den faste rubrik: "*Forum. Ordet frit*" gav læserne mulighed for, uden censur fra avisens side, at gøre opmærksom på ting, de var utilfredse med. Her blev ikke lagt fingre imellem. Emnerne spændte vidt. Det kunne være alt fra naboens hegn, der stod forkert, til at elektricitetspriserne var for høje. Selv indslag, der kritiserede avisen, blev bragt. En læser mente, at avisen burde tjene borgerne og ikke tækkes autoriteterne. Den burde være et mandigt organ og være fri for alt spytslikkeriet. Det var, hvad borgerne i Søllerød trængte til, som han udtrykte det. Der havde været anledning nok for en "*Kvalme som Voksne helst undgår*". Avisen forsvarede sig med, at de så en sag fra

Forretningerne i Holte deltog talstærkt i kuponkonkurrencen i Holte Avis. Her ses byens første Irma på Holte Stationsvej 22. I døren til venstre står Marie Rasmussen Hun blev senere førstedame i den udvidede Irma forretning. Det var hun i 40 år, og hun blev under navnet "Smør Marie" en kendt skikkelse blandt Holteborgerne. Foto 1925. (HA)

Vejlesø var berømmet for sin skønhed. I sit vinderindslag i konkurrencen "Det skønneste sted" beskriver Svend Andersen en sommeraften ved søen således: "I sit stille Sind ligger Søen og prøver at genfortælle Himlens Farver. Den har dem alle blot en Tone mørkere end i Virkeligheden...over gyldne og grønne Toner glider en Sky ned mod Dybet, der endnu er blaat, ligesom Himmelrummet ovenover". Husene omkring søen var da også eftertragtede. Selvom Else Viewig ikke var en af de heldige der havde bolig ned til søen, har hun fundet et sted at nyde udsigten. Foto 1925. (HA)

alle sider, at de søgte at samarbejde, dermed opnåede de, at når de endelig viste tænder, havde det en virkning som satte spor. I juni måned foreslog en læser, at man i Frederikslund skov lavede en festplads, som man kendte dem fra provinsen, med pavillon, hvor man kunne spille musik søndag eftermiddag. Forslaget blev mødt med kritik. Her ønskes ikke dans på åben estrade. Musik med tju og bang, kulørte lamper og det hele. Forslagsstilleren svarede straks tilbage, at det ikke var hans mening, "*at der skulde afholdes Niggermusik i lighed med Dyrehavsbakken*". Et andet sted kunne man læse, at de på Holte Avis var "*tavse som edsvorne fascister*". Tonen var kort sagt mere rå end hjertelig og med et ordvalg præget af tiden.

Radio-rubrikken

Avisen indførte en fyldig artikelserie om radioteknik. "Holte Avis' Radio Rubrik". At kommunikere med hele verdenen hjemme fra sin egen stue fascinerede mange. Det var et emne, der er oppe i tiden. Artikelserien var for den eksperimenterende og viderekomne amatør. Den indeholdt teknisk stof og formler til beregning og bygning af radiomodtagere.

Ellers bestod avisen af gamle kendinge som den fortsatte roman "Miss Reine" af A. Fleming, "Kendte Navne" osv. Og stort blandede sig med småt, når artikler om racehunde og stueplanter bragtes side om side med en artikel af den forhenværende engelske premierminister Lloyd George, der stillede spørgsmålet: "*Er den hvide Races Verdensherredømme*

brudt".[6] Som i Søllerød Tidende indføres referater fra sognerådsmøder samt køreplaner for busser og tog..

En fælles sag

Et udslag af fædrelandskærlighed udmøntede sig i planlæggelsen af en stor fest på Valdemarsdag bakket op af begge lokalaviser. En fest, hvis mage ikke var set lige, og som skulle samle egnens beboere. Samtidig med festen iværksattes en indsamling til fordel for Nationalmuseet. Salg af festtegn samt andre tiltag skulle give et overskud fra festen, og beløbet skulle gå til hele Danmarks museum, Nationalmuseet. Allerede tidligt på året nedsattes to komiteer: en fest- og en indsamlingskomite. I komiteerne var flere af kommunens prominente borgere. Der var store planer for festens afvikling. Festen skulle være, "*en upolitisk National Folkefest*" og skulle afholdes i Frederikslund Skov. Temaet var vort fædreland, vort sprog og vor kultur. Det planlagte program var overdådigt. Der skulle være "*Sportsopvisninger, Friluftsteater, Folketaler, Sang, Musik, Fakkeltog, Optog, Dans, Sejlads på Søerne, Radiounderholdning, Fyrværkeri m.m. Endelig vil der blive sørget for Deltagernes timelige Behov, i Form af Restauration, Iskageboder m.v. på Festpladsen, der vil blive festligt Oplyst og Illumineret*". Der blev endvidere arrangeret en radiokoncert specielt til lejligheden. Man fornemmede tidligt, at programmet nok var lagt for stort an, da et sådant arrangement ville involvere en stor del af kommunens borgere. Lokalavisere indeholdt utallige opfordringer til at melde sig som frivillig.

Folkefesten i Frederikslund Skov

Da det imidlertid ikke lykkedes at samle det fornødne antal, blev festen udsat til Skt. Hans aften. En stor del af det planlagte program måtte aflyses. I stedet besluttes det at tænde et Skt. Hans bål i Frederikslund Skov og lade dans og musik afvikle på Rudersdal Kro og Nyholte Hotel. Et sådant arrangement ville kunne afholdes med et "*Minimum af Omkostninger*", da den smukke natur med bål skulle danne rammen. De private grundejere omkring Furesøen og Vejlesø opfordredes til at bidrage ved at sætte kulørte lamper op og brænde private bål ved bredden af de to søer. Igen opfordres der i aviserne til at give en hjælpende hånd med arrangementet. Til det sidste opfordredes der i aviserne til at melde sig til arrangementet som frivillig. Holte Avis gjorde opmærksom på, at festen var en stor lokalpatriotisk begivenhed. Den advarede mod, at ligegyldighed fra beboernes side ville tage sjælen fra festen. "*Er det kun tilfældige Københavnere, der præger Festen, da vil den visne*". Det lykkedes at få arrangeret en fest. Læserbreve beklagede, at festen ikke

Skt. Hans bålet

St. Hans-Festen i Holte.

Til Beboerne.

Fra gammel Tid er St. Hans Aften blevet fejret her i Landet paa een Gang primitivt og storstilet ved Afbrænding af Baal i den lyse Midsommernat.

Denne ægte nationale Fest vil vi i Aar her i Sognet fejre som en virkelig Folkefest, — ikke blot til Glæde for os selv, men til Fordel for det Hus, der skal rumme vore dyrebare Minder fra Fortiden — til Fordel for Nationalmusæumsfonden.

St. Hans Aften, den 23. Juni d. A., mødes vi i Frederikslund Skov ved Furesøen. Skoven vil blive festlig belyst med Fakler, og ved Mørkets Frembrud vil der blive tændt et pragtfuldt Baal.

Der vil blive sørget for god Musik og anden passende Underholdning, og senere paa Aftenen vil der blive Dans baade paa Ny Holte Hotel og Rudersdals Kro.

Om denne Fest beder vi Sognets Beboere samles, ikke blot som passive, men — enhver efter sin Evne — som aktive Deltagere. Vi opfordrer til Illumination af Haverne og af Baadene paa Furesøen, til Afbrænding af Baal langs Søens Bred og til Fyrværkeri.

Vi regner med, at alle vil virke for, at Hovedstadens og Omegnens Beboere i videst mulige Omfang strømmer til og iøvrigt bidrager til, at vor Fest faar den rette storslaaede Karakter og bliver Formaalet værdig.

Festtegnet, som giver Adgang til Festpladsen, vil for at muliggøre stor Tilslutning kun koste 50 Øre for Voksne og 25 Øre for Børn.

For Adgang til Dansen vil der blive opkrævet en særlig Entré — men iøvrigt vil der ikke blive Tale om nogen anden Afgift.

Hele Indtægten ved Salget af Festtegn tilfalder ubeskaaret Nationalmusæumsfonden.

Uden vore Medborgeres gode Bistand kan Festen ikke blive til det, vi har tænkt os, men vi stoler trygt paa, at alle kan samles om dette:

At fejre en ældgammel national Fest paa værdig Maade efter hævdvunden Skik — som en sand Folkefest — og yde en Skærv til, at vore Fortidsminder sikres.

Den 10. Juni 1925

Erik Aarup, Bankassistent. **C. Billenstein,** Kaptajn, Direktør **C. Christensen,** Bogtrykker.

F. Clausen, Gdr., Sogneraadsfmd. **Jacob Hansen,** Inkassator, Sognermdl. **F. Hübenbecker.** Entreprenør, Amtsrmdl.

Wald. Jacobsen, Direktør. **I. Larsen,** Grosserer, Sogneraadsmedl. **F. Lendal,** Gartner, Sognermdl.

Chr. Petersen, Murerm., Amtsraadsmedl. **Ernst Petersen,** Blikkenslagerm. **O. Riis,** Fabrikant.

Henrik Sachs, Overretssagfører. **Ferd. Schmahl,** Grosserer.

Holte Avis 14.6.1925

Haagensens skotøjsforretning på Holte Stationsvej 18. Alfred Haagensen, der står i døren, håbede på en øget omsætning i den periode Holte Avis kørte den store konkurrence: "Ingen Pardon, Kupon". Foto 1925. (HA)

blev den store manifestering af danskheden, som komiteen havde håbet på. Begge aviser beskrev festen som en stor succes. Søllerød Tidende skrev at en 5-6000 gæster havde fulgt avisernes opfordring og deltaget i festen. Desværre havde en tordenbyge kort før kl. 18 holdt mange mennesker væk. Hovedstadspressen omtalte Sankthansfesten i Holte. Ikke mindst på grund af gode formål blev festen beskrevet i de store aviser. Det lykkedes komiteen at få samlet et beløb på 2436,45 kr. til Nationalmuseet. At lokalpatriotismen eksisterede i bedste velgående, viste sig med al tydelighed da "Kysten" som så ofte før, valgte at gå deres egne veje. Der blev arrangeret en Sankthans fest ved Sundet som alternativ til den store fest i Holte.

To forskellige aviser

Sammenligner man de to aviser, er det tydeligt, at de lod sig inspirere af hinanden. Begge aviser indførte en leder. Holte Avis begyndte at bringe referater fra sognerådsmøderne. Søllerød Tidende fik flere illustrationer. Selv om de to aviser mindede mere om hinanden end før, var der stadig stor forskel på dem. Det var især mængden af politisk stof og

Holte Avis skiftede i oktober 1925 navn til "Avisen for Søllerød Kommune". Navneforandringen var en følge af gentagne henvendelser fra læserne i kommunens østlige del. Her syntes man at det hidtidige navn var for snævert. (HA)

Garanteret Oplag: 2000 Ekspl.

AVERTÉR!

Omdeles af Postvæsenet.

Avisen for Søllerød Kommune

Telefon Holte 830.

Kontor: Hjørnet af Stationsvej og Kongevej.

Aabent Kl. 10–3 og 6–7.

ABONNÉR!

Kontor for Vedbæk Sogn: Kommunal. Sparing, Strandvej 161.

Nr. 1 | Udgiver: H. P. Nielsen. | Søndag den 4. Oktober 1925 | Ansvarlig Redaktør: Orla Alstrup. | 2. Aargang

holdningen til dette der adskilte de to aviser. En tydelig forskel er der også på de to avisers ledere. Søllerød Tidendes leder vendte blikket ud af og tog nationale og landspolitiske emner op. Den socialdemokratiske regering blev stadig kritiseret. Men avisen hyldede fædrelandet mere end den kritiserede Socialdemokratiet. Stadig var det dog klart, hvilken politisk fløj, avisen tilhørte. Holte Avis ledere handlede om helt andre ting. Lederen tog emner op, der måske nok var landsdækkende men uden politisk indhold. Det var emner som "*Glæde over livet*" og "*Midsommer*". Da der endelig var en overskrift med titlen "*Til Kamp*!", var det den store myggeplage, der var emnet. Det var myggelarverne, man opfordrede til kamp imod. Ikke kun de fastboende, men også sommergæsterne opfordres til at deltage i myggekrigen. At der var tale om specielle myg i 1925, med ganske særlige egenskaber, fremgik af lederen, der skrev, "*Myggene er i Aar frygteligere end nogensinde. Hidtil var det kun for at opretholde Livet, at de i Ny og Næ tog en Stikprøve af vort Blod, men nu er det lutter Hævntørst, og enhver Myg sætter en Ære i at stikke saa mange som muligt*". Man forstod en krig var nødvendig.

Myggeplagen

Forskellen på de to aviser illustreres ganske godt omkring kommunalvalget i foråret. Valget bliver nøje fulgt af Søllerød Tidende. Holte Avis nøjedes med at bringe valgresultatet.

Selv om "Holte Avis" skiftede navn til "Avisen for Søllerød Kommune", ændrede det ikke på indholdet. Holte var stadig centrum for avisens stof. Det var således udelukkende forretningerne i Holte, der deltog i Avisens store kuponkonkurrence i oktober-november 1925. Her er det forretninger på Kongevejen. Til venstre ses Magasin du Nord's afdeling i Holte og længere tilbage på hjørnet af Marievej er det ejendommen "Godthåb". Huset havde fået sit navn efter den første forretningsindehaver på stedet, en grønthandler der var flyttet fra Godthåb til Holte. Til højre ses Holte Automobil Central. Foto 1925. (HA)

SØLLERØD TIDENDE 3. JANUAR-30. DECEMBER 1925.

Område: Søllerød Kommune. Udgiver og redaktør: A. Lauridsen, Holte. Redaktion: Hjortholmsvej 3, Holte. Udgivelseshyppighed og tid: 1 g/uge, lørdag. Pris: 2,50 kr. for halvårligt abonnement.

HOLTE AVIS. UGEBLAD FOR HOLTE, GL. HOLTE, SØLLERØD, ØVERØD, NÆRUM, TRØRØD, SKODSBORG, VEDBÆK 4. JANUAR-1. MARTS 1925.

Område: Søllerød Kommune. Udgiver: I.Fr. Clausen. Redaktør: C. Lund. Redaktion: Hjørnet af Stationsvej og Kongevejen, Holte. Udgivelseshyppighed og tid: 1 g/uge, søndag. Pris: 1,50 kr. for kvartals abonnement.

HOLTE AVIS. UGEBLAD FOR HOLTE, GL. HOLTE, SØLLERØD, ØVERØD, NÆRUM, TRØRØD, SKODSBORG, VEDBÆK. 1. MARTS – 28. JUNI 1925.

Område: Søllerød Kommune. Udgiver & Redaktør: Orla Alstrup: Redaktion: Hjørnet af Stationsvej og Kongevejen, Holte. Udgivelseshyppighed og tid: 1 g/uge, søndag. Pris: 1,50 kr. for kvartals abonnement.

AVISEN FOR SØLLERØD KOMMUNE. 5. JULI- 30. DECEMBER 1925.

Område: Søllerød Kommune. Udgiver: H.P. Nielsen. Redaktør: Orla Alstrup. Redaktion: Hjørnet af Stationsvej og Kongevejen, Holte. Udgivelseshyppighed og tid: 1 g/uge, søndag. Pris: 1,25 kr. for kvartals abonnement. Oplag: 1900.

Der var stor diskussion om, hvorvidt veteranerne fra krigen i 1864 skulle have lov til at få ophængt deres fane permanent i Søllerød Kirke. Her er veteranerne fra Søllerød kommune samlet på Vedbæk Hotel i anledning af 50-årsdagen for krigen. Foto 1914. (HA)

De efterfølgende artikler er afskrift fra avisen og er gengivet med de evt. trykfejl, der måtte være. Artikler og indlæg fra Holte Avis / Avisen for Søllerød Kommune er markeret: (HA)

Danebrog

24.01.1925

Danebrog: et af Modersmaalets smukkeste og rigeste Ord. Danebrog: en Fest af Farver, selv af Udlændige anerkendt som Verdens smukkeste Flag – et Brus af Toner, naar det smælder i Storm over Verdenshavene – en lønlig Hvisken, naar det vajer ved vore Hjem – en dyrebar Erindring blandt vore Danske i Udlandet – en sidste Hilsen, naar det sænkes ved Graven.

Søllerød Vaabenbroderafdelings Fane tænkes skænket Søllerød Kirke for fremtidig dér at folde sin rødhvide Dug og gøre vor smukke, gamle Kirke

endnu mere højtidsfuld. Kirkefolket modtager denne Gave med Glæde og Tak. Tanken, at anbringe Danebrog i eller ved vore Kirker er ikke ny, da kendte Præster i de sidste Aar har draget denne Sag frem. Tanken er naturlig og forenelig med Bønnen for vort gamle Fædreland hver Søndag i hver dansk Kirke.

At Anbringelsen af Vaabenbroderfanen i Søllerød Kirke har kunnet give Anledning til en smagløs Diskussion i vort Sogneraad, er beklageligt. At betragte – som et Medlem udtrykte sig – Dannebrogs Anbringelse i Kirken som "Narrestreger", er en Haan mod dem, der elsker og ærer sit Flag og i det hvide Kors paa den røde Bund ser noget højere.

Skodsborg idræts-klub

24.01.1925 Søndag den 18. Januar begyndte Skodsborg Idræts-Klub sin Terrænløbssæson med en Fodtur til Fortunen. Der startedes Kl. 9 Fm. Fra Nærum og i Raadvad stødte Skodsborgenserne til. Var Føret drøjt, var Humøret til Gengæld højt og før man vidste af det, var man naaet til Peter Lip, hvor man lod Frokosten smage ovenpaa den herlige Tur gennem Dyrehaven. Efter at have nydt Frokosten, saa man paa de store københavnske Klubbers Træning og paa Vejen til Fortunen besaa man de mange faldne "Skovens Kæmper". Fra Fortunen vendte man Næsen hjemefter og naaede ca. Kl. 1 tilbage enige om, at det trods Føret havde været en dejlig frisk Tur.

Radio

25.01.1925 Paa Nærum Hotel har Værten, Hr. Poulsen, ladet installere en kraftig Radiomodtager med Højtaler. Gæsterne kan altsaa glæde sig. (H.A.)

Foraarstegn

15.02.1925 Nu *maa* Foraaret være nær. Ikke blot, at Stæren er kommen, og at Lærkerne slaar deres Triller, men – de Vedbækfiskere er i den forløbne Uge begyndt at sætte Bundgarnspælene ud, hvad der er ualmindelig tidligt. Fiskerne har som andre Søens Folk fra gammel Tid Ord for at være store Vejrprofeter, saa nu tror vi paa Foråret. (H.A.)

Motorløbet

01.03.1925 Trods Sydsjællands mindre gode Veje, som mange Steder var spejlblanke af Frosten, og trods Snestormen, lykkedes det 11 af de 17 Deltagere

Søllerød Kommune var repræsenteret ved verdensudstillingen i Paris, der åbnede 28. april 1925. Det var tømrermester Laurits Jørgensen fra Holte, der sammen med sin stab havde fået den opgave at opføre Den kongelige Porcelænsfabriks to pavilloner. Pavillonerne skulle opføres under ledelse af arkitekt Helweg Møller fra Holte. Laurits Jørgensen, der ses yderst til venstre, udførte ifølge avisen et arbejde der var et "smukt vidnesbyrd" på dansk håndværk. Søllerød Tidende 18.4.1925. (HA)

at gennemføre det vanskelige Løb. Ved Opløbet var 5 – 600 Mennesker i Søndags ved 2 – Tiden samlet i Nærum for at byde udholdende Kørere Velkommen. Paa en saa lang og vanskelig Tur kunde Uheld naturligvis ikke ikke undgaas. Saaledes kolliderede Kommunelærer *Alfred Hansen* i Kalundborg med en Motorcykle (ikke Deltager), væltede og fik Skulderen slaaet af Led. Sidevognsmanden fik Hul i Hovedet. En tilkaldt Læge anlagde en fore-

Holte-Søllerød

Friluftsteater

Onsdag den 3. og Torsdag den 4. Juni
Kl. 7¾ opføres

Jeppe paa Bjerget.

— Comedie i 5 Acter af Ludvig Holberg —

som Friluftsforestilling i **Skoven ved Præstevænget mellem Søllerød Kirke og Søllerød Sø.**

Jeppe: Carl O. Stein (Gæst).

Billetpriser: Siddeplads 2 Kr. 50 Øre, Liggeplads 2,00, Staaplads 1,50 (+ Skat).

Torsdag den 4. Juni Kl. 3½ Børneforestilling
Billetpris: 50 Øre + Skat. Ved skriftlig Henvendelse til Teaterdirektør Jens Sønnegaard, Schønbergsgade 12, St., eller Telefon Gothåb 1453 y kan Skoler erholde Moderation.

Friluftsteatret var i 1925 nået til provinsen. I begyndelsen af juni opførte Adam Poulsens teatertrup "Jeppe på Bjerget" i Præstevænget ved Søllerød. Hovedrollen havde Carl O. Stein, der havde spillet rollen som Jeppe 600 gange. At rollen ikke bar præg af en rutinepræstation, tyder avisanmeldelserne på. Her stod, "at Stein på intet tidspunkt mindede om nogen tidligere Jeppe" og "han ydede en kunst, som sjældent set i Provinsen". Holte Avis 31.5.1925. (HA)

løbig Forbinding og Alf. Hansen fuldførte Løbet og kom ind til normal Tid. Resten af Vejen maatte han styre Maskinen med en Haand. De mange Tilskuere ved Opløbet gav naturligvis den kække Fører et ekstra Hurra.

Paa Nærum Hotel var der naturligvis et stort Rykind, men trods det usædvanligt store Besøg klarede Restauratør *Poulsen* og hans lille, men raske Tjenerstab alle Vanskelighederne til de mange Gæsters Tilfredshed, og saaledes blev da Afslutningen paa det store Vinterløb i det hele en Sukces.

Haabet blev opfyldt

13.06.1925

Grundlovsdagen 5. Juni 1925 blev en mindeværdig Dag i Landets Historie; thi inden Solen gik ned efter en klar og straalende Sommerdag, sattes Punktum for en lang og ødelæggende Samfundskrig. – Dagen igennem ventede Folket paa Udfaldet af de Forhandlinger "Generalerne" førte, og i Tusindvis stod Mennesker i Tiden 4-6 Eftermiddag ventende foran Aastedet og foran de københavnske Dagblades Kontorer. Da Udfaldet af Forhandlingerne endelig forelaa, afløstes den alvorlige og ængstelige Stemning af en fælles Glæde: Glæden over, at Striden var endt og Arbejdets Dage atter inde; man ligesom aandede op paany – nu da Vanviddet, Ødelæggelsen var ophørt for en Tid. – Hvorlænge? Ja, hvo ved; men lad os haabe, at det vil vare en Stund, inden der atter skal ofres til Magtens og Ærens Forbandelse. –

Nu arbejde vi alle til Gavn for vort lille, men herlige gamle Fædreland – og vi er enig med Lyngsie, naar han forleden, omend tilsyneladende som en Trussel, udtalte: "Gud naade gamle Danmark".[7]

Ja, lad os alle – alvorlige danske Kvinder og Mænd – bede Gud give vort Folk Naade og lad os bede ham, der ene bestemmer over os alle, give os Styrke og Mod til at leve de Fremtidens Arbejdsdage, der kommer som Helse for Samfundets Syge, med Glæde og i Haabet, at vort smukke Flag endnu, fremdeles maa samle os alle til dansk, til stor, til herlig Id, til Danmarks Frelse i Nødens Tid.

Facister i Vedbæk

28.06.1925

I Søndags havde Generalkonsul P. Holm inviteret et større Selskab af Marineofficerer fra den italienske Flaade ud til sin smukke Ejendom "Sølyst" i Vedbæk. De fremmede Marinere fik her en god Prøve paa dansk Gæstfrihed og – paa den lunefulde danske Sommer. (H.A.)

28.06.1925 Kl. 7: Radioens Bas begynder at Hoste og giver Ordet til Nationalmusæets Direktør Enkelte Mennesker begynder at glide gennem Vejenes Pløre.

Kl. 8: "Sangens Venner" synger. Baltegnene rives væk paa Ny Holte Hotel og Rudersdal Kro. Dansen tager fat. Paa Festpladsen begynder der at komme Mennesker; de nydelsessyge svælger – alt efter Temperamentet – i Tuborgøl ogTskager. Gamle Dannebrog hænger med Snippen vaad og bedrøvet.

Kl. 8½ lyder pludselig den store Stemme. "Hallo, Hallo". En Iskage tabes og en rød Ballon river sig løs og glider melankolsk udover Furesøen, fulgt af 1893 Øjne. "Hallo, Hallo", Forfatteren Louis Levys Stemme er i Højttaleren.

Forfatterens Stemme egnede sig ikke for dette det 20. Aarhundredes Vidunder. Den lød som en afgrundsdyb Bas, der med Besvær snøvlede sig frem gennem et Utal af Hindringer for til sidst at skulle forceres gennem en Næse, der i høj Grad trængte til at pudses, men man glemte ikke, at Meningen var god, og hørte pænt efter.

Der var nu saa mange Mennesker, at man i Stilhed begyndte at træde paa hinanden.

Kl. 9: Lurblæsning. Højtidelig Stilhed. Det var som en Røst fra Hedenold, fra Landets og Stammens Storhedstid.

Baalene begynder at blafre og glimte paa Søens Bredder.

I Villahaverne er der Liv og Røre. Kulørte Lygter og Lamper tændes og hænges op.

Far, staar paa Stigens øverste Trin og Mor dirigerer. "Længere til venstre, Fritz, - længere endnu". Far svejer forgæves ud til venstre, og Børnene holder krampagtigt paa Stigen; Far svajer endnu en Gang og Lygten hænger roligt paa sin Plads.

Far kan!

-- -- --

Vejlesø begynder at blive smuk, Baalene vokser i Størrelse og Antal og Baadene bliver til blinkende Lys-Øer, der glider omkring paa det stille Vand. Flere og flere Mennesker kommer til; man nærmer sig Festens Højdepunkt.

Illuminerede Baadeskadrer lægger til Broen, Baadene fyldes og Sejladsen ind igennem Sankt Hans Natten begynder.

Vejlesø rundsejles og Hurraraab og Sang fra Kysten hilser Baadene. Muntre Sørøverer (Festtegnssælgere) angriber Flotillerne og kun Men-

nesker med Festtegn faar lov til at leve.

Nu sejler vi gennem Kanalen og Stemningen kulminerer. Sang og Musik lyder fra Baadene og Raketterne hvisler mod Himlen. Nu stævner Baadene ud i Furesøen og "Flyv Fugl – " toner ud over Vandet.

Nu drøner det indefra Land og Raketterne laver streger mod den mørke Himmel – Festpladsen hilser Baadeflotillen, et mægtigt Baal flammer op og den graa Røg skruer sig ud over Søen. – Nu skimter man inde mellem Træerne Fakkeltoget.

150 Fakler, baaret af Unge, stærke Arme bevæger sig gennem den mørke Skov paa Vej til den store Ild, til Festpladsens Baal.

Det var en vellykket og smuk Finale paa Festen.

-- -- --

Hotellerne var overfyldte og Dansen blev ved til Baalets sidste Gløder var slukkede. (H.A.)

Holte Automobil Central var i takt med den voksende biltrafik en virksomhed i vækst. Her ses den nye salgs- og udstillingsbygning på Kongevejen i Holte. Udover handlen med biler var Centralen stærkt engageret i motorsport. Flere af tidens førende kørere var ansat på centralen. Foto 1925. (HA)

Bilernes antal steg støt, og aldrig havde der været så mange biler på de danske landeveje som i 1925. Desværre steg antallet af trafikulykker tilsvarende. Resterne af en havareret bil er blevet bragt ind til Holte Automobil Central. Opmuntrende var det dog, som avisen skriver, at bilens ejer var forsvarligt forsikret og at ingen mennesker kom til skade ved ulykken.

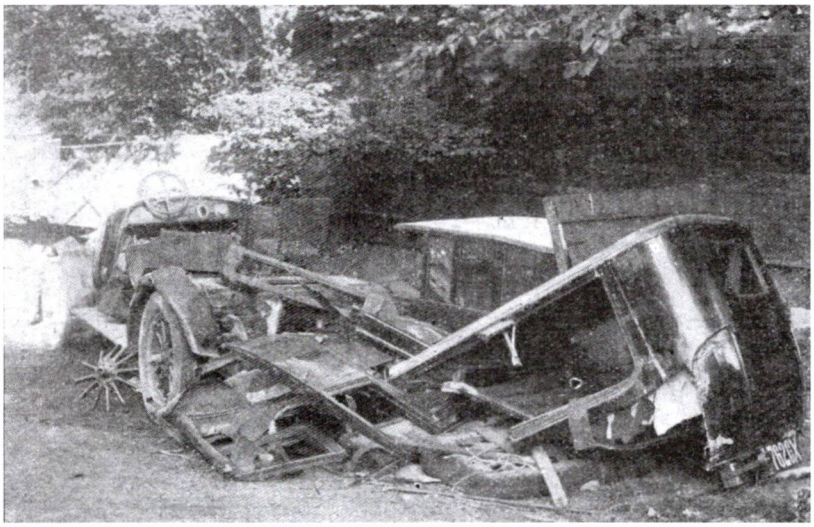

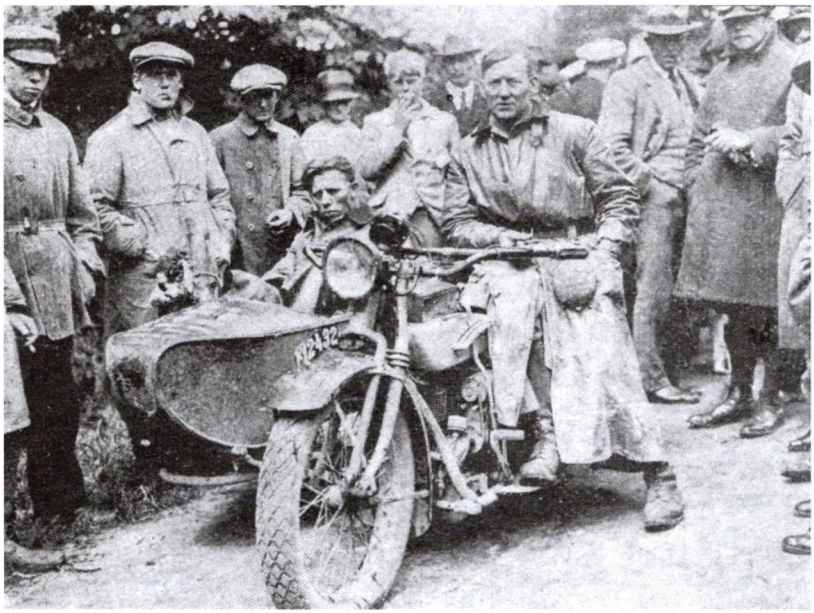

Sæsonens sidste store motorløb fandt sted den 11. og 12. juli 1925. Løbet varede fra lørdag morgen klokken ni til søndag aften og strakte sig over 1.300 km. På billedet ses vinderen Lundstrøm, der var mekaniker hos Holte Automobil Central. Lundstrøm kørte på en Henderson, et af de mærker Holte Automobil Central forhandlede. Lundstrøm vandt, selv om han i begyndelsen af løbet havde det uheld at klippe det yderste led af langefingeren. Han fuldførte dog uden at kny, og som fagpressen skrev, viste han sig "som den haarde Hund som altid". Begge fotos fra Søllerød Tidende 18.7.1925. (HA).

16.08.1925

Et lille Aften- og Natbillede fra Holtes populære Hjørne.
Af en "Søvnløs".

Lykkelige og misundelsesværdige Medborgere, som bor paa de stille Villaveje – dér er der dog endnu en Del af den Idyl, som Holte er berømt for.

Jeg søvnløse bor omkring Centralpunktet i Byen med Soveværelse ud til Vejen med den gennemgaaende Kørsel, med Nattens utallige forskellige og mekaniske Lyde – med alt, hvad der hører til en urolig Nattesøvn.

Introduktionen til Nattens Herligheder leveres af Hotellets Orkester, som hænger i til Kl. 11. – A propos! – Til Gadebilledet her paa "Hjørnet" hører ogsaa en Del unge, halvvoksne Mennesker, som – paa Trods af vor Tids Udviklede Sportsinteresser osv. – med Cigaretten i Mundvigen og det ene Ben mageligt slængt henover Cyklen konverserer deres jævnaldrene kvindelige Bekendte fra Kl. ca. 8-12, medens samtidig mere eller mindre flatterende Bemærkninger henkastes om de sagesløse Forbipasserende. Efter at vor ny Hotelejer har faaet sat et pænt nyt Stakit om sin Have, er der nu yderligere uanede Muligheder for en mageligt siddende konverserende Ungdom paa denne Plads.

Det var Introduktionen!

Nu holder Musiken paa Hotellet op; Lysene slukkes lidt efter lidt. En ensom Gæst paa Terrassen kræver endnu en Sjus, - og Lyset brænder pligtskyldigt til hans Ære. Sjussen har Ende – og Terrassen bliver mørk.

Ved "Bussen"s Stoppested overfor har der som paa en Jernbaneperron samlet sig en Del Mennesker, som jævnlig diskuterer, hvornaar Bussen eventuelt kommer – om der er nogen, der har set den køre til Rudersdal – om, hvorvidt der mon er Plads – om det kan betale sig at forsøge at naa Toget osv., osv., - trætte Menneskers endeløse Debat om alt vedrørende Færdselen, som om deres hele Velfærd afhang af denne "Busse".

Endelig kommer den buldrende oppe fra Rudersdal, - den er som sædvanlig lidt forsinket – og tom. Den sidste Passager har knapt besteget Trinbrættet, før den buldrer løs igen og forsvinder i Bakkens halvmørke – der er jo som bekendt ikke Lys paa vor Bys Hovedfærdselsaarer om Sommeren.

Nu er Klokken blevet 12. Gaden er mennesketom. Jeg mindes et Øjeblik Landsbyen med de stille Veje, Frøernes Kvækken i Gadekæret og alt det, - men det er ogsaa kun et Øjeblik.

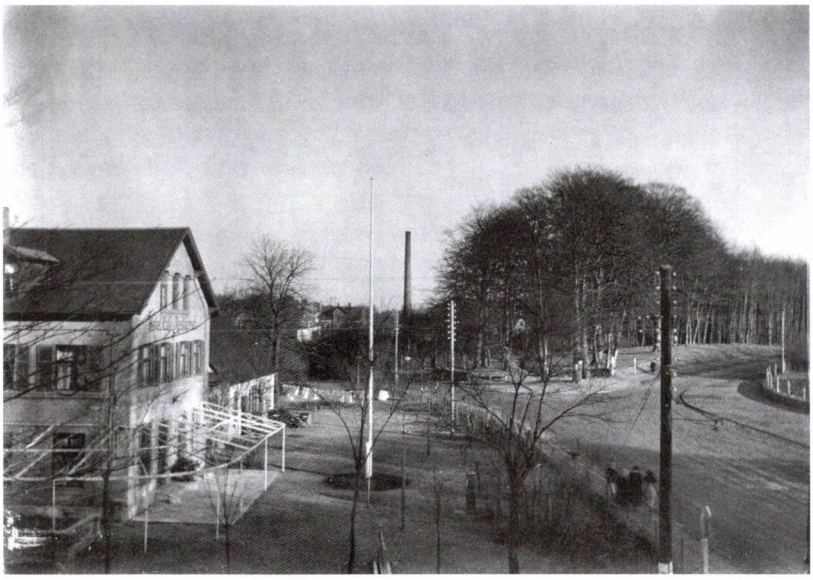

Omtrent sådan må udsigten have set ud fra vinduet hos den "søvnløse" skribent, der i "Holte Avis" den 16. august klager over, at han ikke kan sove for larmen fra hotellet. At larmen i området holdt ham vågen kan være svært at forstå, når man ser dette billede fra en fredelig vinterdag i 1925. Det er Nyholte Hotel til venstre. Til højre ses Søllerødvej, der dengang gik helt til Holte. Foto 1925. (HA)

Fra den til Siden mærkværdigt symbolsk hældende Krostue, som i Værtshussproget siger, at der er en lille "Streg" paa – kommer de sidste Gæster dryssende. To Mænd, som selvfølgelig ikke er blevet færdige med deres Diskussion, tager Stade paa Hjørnet – mens de forsikrer hinanden om gensidigt livsvarigt Venskab og fortsætter med disse Forsikringer i alle mulige Variationer frem og tilbage og om igen. Omsider forsvinder de ad Øverødvej.

Der er kommen et Tog. Bilerne er de første Varsler; der kan maaske naas to Ture, saa der er Sving i Køretøjet. Saa kommer de gaaende Passagerer, trip trap raske Dameben med høje Hæle. Mandfolk med lave do, alle pludrende og konverserende. En lille Afbrydelse i Færdselen sker kun, naar vort vagtsomme Politi napper en kold Cyklelygte.

I Løbet af et Kvarter er alt igen Stilhed – Det er Nat i Holte, og jeg gaar i Seng og forsøger at sove – forsøger – kære Læser! Kender de en Motorcykle? – Ja, det gør De vel nok – maaske.

Der lukkes nu over hele Hotellet. – Paa Pladsen foran holder en Del Motorcykler.

Der er tre Slags Motorcyklister! Ham, der starter Maskinen og kører med det samme., - ham, der starter, men kører ikke, og med stor Flegma tænder sig en Cigaret, mens Maskinen staar og buldrer og mens han tager Afsked med sine Venner og Bekendte – uanset om han forstyrrer andres Nattesøvn, - og saa er der ham, der ikke paa nogen Maade kan

Annonce fra Avisen 6.9.1925. (HA)

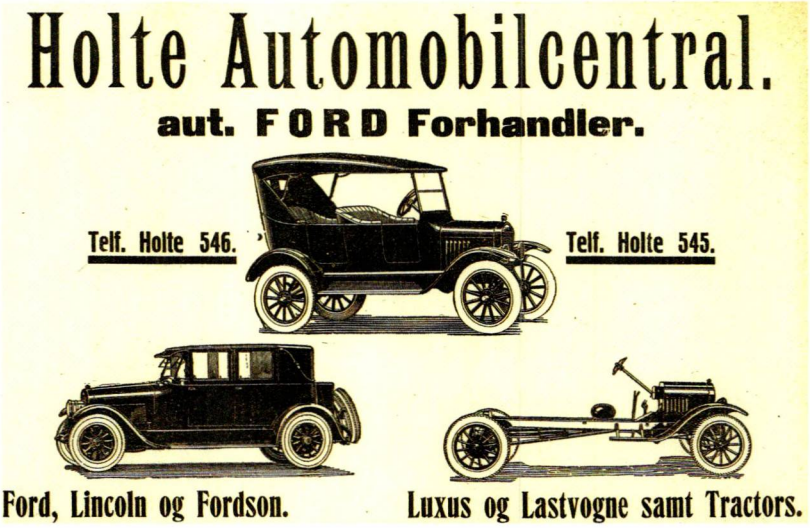

faa startet Maskinen. Trods alt er jeg i Besiddelse af saa megen Menneskekærlighed, at jeg har en kende Medlidenhed med ham – han er endda min Søvns værste forstyrrer!

Han trækker sin Maskine frem, selv iklædt alt, hvad der hører til Motrodress, ser sig truende omkring – som om han i Forvejen kendte sine Kvaler; - saa træder han ned paa Pedalen. Der høres et Knald som et Pistolskud, en hvæsende Lyd, som naar Luften lukkes ud af en Automobilslange; dette Eksperiment gentages almindeligvis 10-12 Gange – saa bliver der Ro – Motormanden smider Handsker og Frakke og maser paa igen med samme Resultat. Paa dette Tidspunkt vil jeg antage, at Resten af Beboerne omkring "Hjørnet" er vaagnet.

Tilsidst lykkes det ham at komme i Gang og køre op midt paa Bakken; dér gaar Maskinen i Staa igen, - men nu er Lyden da saa langt væk, at man med et Suk siger: Gudskelov! Og vender sig om paa den anden Side og falder i et let Blund.

Uret slaar to. Enkelte Biler farer af Sted med snurrende Motorer, - det er næsten helt velgørende ved Siden af ham med Motorcyclen!

Saa begynder Gartnerne fra Omegnen at køre til Torvs; de fleste har Biler nu – en lang, endeløs Række fra alle Kanter suser frem. Automobil-Centralen har aabent hele Natten. Et Par enkelte mangler Benzin; der faas samtidig en lille Morgenpassiar, - Ordene er klare i den rene Luft og de stiger helt op over Tagene. – Tilsidst forsvinder Vognene op over Bakken.

Saa fik det dog en Ende! Lidt Søvn falder der af til Én; men ikke længe. Klokken lidt før 6 melder en brummende Lyd den første "Busse" til Rudersdal. – Og saa vågner efterhånden alt Liv i Byen. Beboerne fra de stille Villaveje iler morgenfriske til Toget.

Nu skal ogsaa jeg søvnløse til min Dagsgerning.

Der skal stærke Nerver til vor Tids rastløse Jag!!! (H.A.)

Fodboldspil

Teori og Praksis

12.09.1925

Som en tilfældig tilskuer ved Holte Idrætsklubs fodboldkamp i søndags med svenskerne, blev jeg meget forbavset ved at se Holtes fodboldhold – antagelig det bedste, vi har. Det skyldes maaske den omstændighed, at jeg har troet, at Holte-spillerne var blandt de allerbedste af omegnens mindre klubbers spillere, at spillet i søndags skuffede mig. – Det havde jo ærligt talt ikke meget med fodbold at gøre.

Nu skal jeg med det samme føre i marken, at banen var glat paa grund af de sidste dages megen væde, og regnvejret under selve kampen gjorde bolden modbydelig fedtet, ligesom spillernes humør har været præget af den ubehagelighed, det er at være vaad.

Men til trods herfor vilde et godt fodboldspil ikke fremtræde, saaledes som spillet i søndags.

Det tydede mest af alt paa, at spillerne ikke havde kendskab til spillets teori, og desuden var mange af dem meget svage i spillets praksis.

Holte vandt ganske vist – men skylden derfor kan vi vist for hovedpartens vedkommende skyde paa den umulige svenske maalmand, og resten skyldtes Holte-spillernes gennemgaaende større og tungere legemskraft. Men i selve spillets udførelse var svenskerne skam de stiligste; der var dog antydning af sammenspil – særlig mellem forwards.

Holte holdet havde kraftige og stærke folk – men der er ikke nok til at spille fodbold; det er end ikke en betingelse. En mindre stærk men hurtigere mand er som regel en bedre spiller.

Det er imod fodboldspillets ide at sejre ved stor og tung kraft, - der skal smidighed og hurtig omtanke til. Man skal vide, hvor ens medspillere er, og man skal vide at aflevere bolden til en medspiller i rette øjeblik, og man skal kunne sin teknik og være hurtig i vendingen, saa man kan føre bolden udenom en modspiller, naar det gælder.

Hver af de 11 spillere har sin Opgave, der er forskellig efter den

Holte Avis bakkede op omkring deres egne konkurrencer, "Det skønneste Sted" og "Ingen pardon, Kupon". Avisen reklamerede kraftigt med talrige artikler og annoncer. Annonce fra Avisen 1.11.1925. (HA)

„Avisen"

indbyder atter til

Konkurrence.

300 kontante Kroner.

Vi har haft talrige Forespørgsler om Arten af vor næste Konkurrence, men hidtil har vi været tavse som edsvorne Facister.

Først nu kan vi fortælle.

NATIONALØKONOMI.

Som vore Læsere har bemærket, har vi til Stadighed gjort opmærksom paa det urimelige i at foretage Indkøb udenfor Kommunens Grænser, naar de stedlige Forretninger, paa Grund af deres Antal, er i Stand til at byde baade stort Udvalg og rimelige Priser.

Hvis de Penge, der gives ud i København, indgik i vor indre økonomiske Omsætning vilde langt mere kunne gro frem her i vor Kommune, saaledes at vi i endnu højere Grad kunne sætte mærkbare Spor i vor Kommunes Udvikling.

Der bør gøres Bestræbelser for, at give Publikum Lyst til at prøve kun at gøre Indkøb hos de lokale Handlende. »AVISEN« udsætter derfor

300 Kr. fordelt paa 6 Præmier

til de Husmødre, der foretager flest Indkøb her i Kommunen.

JUL ER NÆR —.

Den dygtige Husmoder, der kender Pengenes Værd, vil her have en Chance for at erhverve et Pengebeløb lige før Jul, og samtidig har hun uværgerligt givet Bevis for at være en særdeles dygtig Husmoder, og hvilken Husfader vil glemme at belønne det, især i Juletidens sære Stemning, der faar enhver varmhjertet Mand til tankeløst at sprænge Budgettets trange og stive Ramme!

HVORDAN OG HVORLEDES?

I alle de Forretninger, der deltager i Konkurrencen, vil der blive ophængt et Skilt, som fortæller at her kan De faa

KUPONER

til »AVISEN«S Konkurrence. — For hvert Indkøb over 1 Kr. faar De en Kupon, og de Deltagere, der ved Konkurrencens Afslutning har flest Kuponer faar Præmie. — Andet er det ikke vi kræver af Konkurrencens Deltagere.

Vi har fastsat den lave Grænse af 1 Kr. pr. Indkøb, af Hensyn til de mindre Husholdninger, saaledes at alle kan arbejde paa lige Fod.

Vi har her givet den snilde Husmoder en morsom og nem Opgave at løse, samtidig med de daglige Indkøb, og vi er overbeviste om, at Tilslutningen ikke bliver ringe.

Feltraabet maa blive: Ingen Pardon, KUPON!

— — —

I næste Nr. mere nyt om Slagets Gang.

plads, de er sat paa. - Den opgave, der hører til hver plads, maa spilleren først være fuldt fortrolig med – saa kan han begynde at uddanne sig til den. Det er derfor ikke nok at kunne sparke til en bold. Man skal vide og kunne sparke bolden netop og ganske præcist til den mand eller det sted, der er mest hensigtsmæssigt.

Det meste sparkeri i søndags var uhensigtsmæssigt, og der gik en masse kraft til spilde, som rigtigt anvendt vilde have kunnet give ganske andre resultater.

Det er ikke kampens pointe at "nedlægge" saa mange modstandere som muligt; det er ikke den rette sportsaand og endnu mindre kampens maal. At spænde ben, som det et par gange hændte, er naturligvis ganske utilladeligt, og det udlignes ikke ved at modstanderen faar et frispark. Det er en plet paa et hold, at det finder sted, og føreren maa tage sig alvorligt af synderen.

Det tager tid at blive en dygtig fodboldspiller – men man maa huske paa, at det læres ikke paa fodboldbanen alene. Man skal lære sin teori og drive gymnastik og fri idræt ved siden af og specielt træne sig i hurtig løb og udholdenhed – og blive smidig.

Deri ligger en væsentlig opgave for idrætsklubbens bestyrelse at drage omsorg for spillernes træning og sørge for den rette undervisning i den ædle sport, som fodboldspil skal og bør være.

Og lad mig saa, inden jeg kaster et glemselens slør over hin rædselseftermiddag i søndags, blot sige til bestyrelsen for klubben, at den bør sørge for en anstændig dommerfrakke, saa at tilskuerne ikke udsættes for et saa lidet sportsligt syn som en dommer i den mundering, der optraadtes i den dag. Den gjorde ogsaa sit til at forværre indtrykket.

"Old Centre"

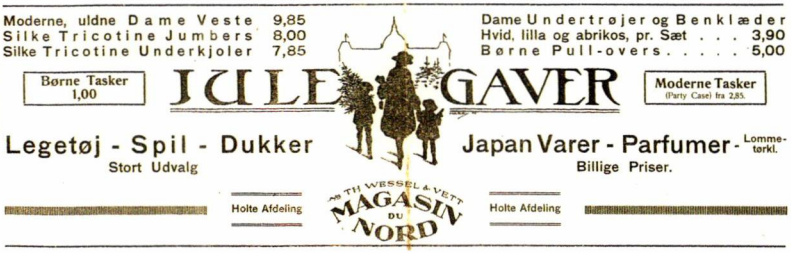

Magasin du Nord havde, udover en afdeling i Holte, også en afdeling på Stationsvej i Vedbæk. Annonce fra Avisen 6.12.1925. (HA)

Politiet skal kunne køre med motor

17.10.1925 Amtsraadet har vedtaget at anskaffe en Skolevogn, for at Betjentene kan lære at køre Bil, og fremtidig vil det være en Betingelse for Ansættelse i Etaten, at man kan køre.

Vogn nr. 10241,

12.12.1925 som tilhører Statsbanerne og gaar paa Nordbanen, er i uorden; der findes ikke den Knage, hvorpaa man kan hænge sin Hat – meddeler en Rejsende. Vi henstille til Direktionen at faa Knagerne i Orden.

Noter.

1. Dette skal ses i lyset af at den Socialdemokratiske regering gik ind for afrustning i 1925.
2. Storkonflikten i 1925 var opstået, da overenskomsten udløb i foråret samme år. De daglige omkostninger var steget. Arbejdsmændene og flere andre fagforbund krævede lønforhøjelser for de lavest lønnede. De forkastede et mæglingsforslag, der var anbefalet af Stauning og De samvirkende Fagforbund og udsendte strejkevarsel. Arbejdsgiverne svarede igen med lockoutvarsel. I marts måned blev lockouten iværksat. Der blev svaret igen med strejker. Storkonflikten var en realitet. 95 000 arbejdere var involveret i konflikten, der endte med, at arbejdsmændene måtte bøje sig og gå ind på forligsmandens mæglingsforslag. Arbejdsmændenen havde især kæmpet for tillæg til de ufaglærte. Da man ikke havde opbakning fra den øvrige arbejderbevægelse og den socialdemokratiske regering, lykkedes det ikke. Dette skabte stor bitterhed hos de ufaglærte, der følte de faglærte arbejdere blev favoriseret. Den socialdemokratiske regering havde overvejet at stoppe konflikten ved en tvungen voldgift. Dette blev undgået, da arbejdsmændene gik ind på mæglingsforslaget. Regeringen kunne ånde lettet op.

3. Holte Avis, 10. maj 1925.
4. Johannes Anker Larsen. Født 18.9.1874 på Langeland død 12. 2 1957 var en dansk forfatter og teatermand. I 1923 fik Anker Larsen tilkendt Gyldendals litteraturpris for bedste danske eller norske roman, med romanen De Vises Sten. I den lille selvbiografiske "For åben dør" giver han lidt af baggrunden for sit forfatterskab, som er udpræget mystisk. Mange af hans bøger indeholder skildringer af barndomsoplevelser med mystisk islæt ('evighedsglimt'). Hans personskildringer bærer præg af en fin indlevelsesevne. (Wikipedia)
5. Aage Brodersen. Født 30.10.1883 på Frederiksberg død 17.1.1966 i Søllerød.. I boghandlerlære 1899, læste samtidig til skuespiller. Opgav begge dele. Blev journalist 1903 først på Randers Venstreblad senere ved Ekstrabladet. Siden 1930 levede Brodersen af sit forfatterskab. Hans første bog "Hospitalshistorie" udkom 1917, siden skrevet en række romaner. Derudover en novellesamling og flere hørespil til radioen. Brodersen har i sine romaner med følsomhed og humor skildret typer fra de bred lag. Enkelte med socialt sigte. En særlig forkærlighed har han vist for de frie, uborgerlige eksistenser. Der er i Brodersens bøger både virkelighedssans og sans for dramatiske effekter. (Dansk Biografisk Leksikon. Tredje udgave.)
6. David Lloyd George (1863-1945) var premierminister i Storbritannien i perioden 1916-22. Han var den sidste liberale premierminister – og den første og hidtil eneste walisiske.
7. Michael Christian Lyngsie (1864-1931). Dansk faglig leder. Lyngsie blev i 1892 formand for det københavnske arbejdsmandsforbund. I 1896-97 var han den drivende kraft i oprettelsen af det kooperative mejeri "Enigheden". I 1897 stiftedes Dansk Arbejdsmandsforbund (DAF, i dag SID), og Lyngsie var formand her indtil sin død i 1931. Gennem en ofte aggressiv faglig politik vandt Lyngsie betydelige sejre for de ufaglærte arbejdsmænd; men hans kamp for de ufaglærte bragte ham ofte på kollisionskurs med resten af fagbevægelsen. Under den store konflikt i 1925 kom han i et voldsomt modsætningsforhold til De samvirkende Fagforbund (DsF, senere LO), da han imod landsorganisationens ønsker iværksatte en omfattende transportarbejderstrejke. DAF tabte konflikten, men inden da havde Lyngsie meldt forbundet ud af DsF. Først i 1929 kom de ufaglærte arbejdsmænd igen med i det samvirkende forbund. Lyngsie var medlem af Folketinget 1898-1906 og af Landstinget 1925-31.

Rudersdal Museer – Mothsgården

Årsberetning 2010

af Niels Peter Stilling

Som statsanerkendt museum tager Rudersdal Museer udgangspunkt i fem "søjler": Indsamling, registrering, bevaring, forskning og formidling. Nedenstående årsberetning er disponeret efter de fem søjler. Indsamlingen er dels foregået ved gaver og auktionskøb, dels i form af en systematisk indsamling fra genbrugspladsen i Nærum. Registreringen har i høj grad koncentreret sig om udbygning af den digitale registrering af vore samlinger. Bevaringsarbejdet har både handlet om opbevaring af samlingerne og bevaringsarbejdet i felten. Museet har begrænsede ressourcer til forskning, men medarbejderne har alligevel arbejdet i forskellige forskningsprojekter og publikationer i årets løb. Endelig har formidlingen som vanligt været Museets hovedindsatsområde.

Indsamling

Allerede i efteråret 2009 begyndte vi en systematisk indsamlingskampagne på kommunens genbrugsplads i Nærum. Under temaet "*Fund fra Lossepladsen*" var det hensigten at dokumentere vort moderne samfunds udsmidningskultur og samtidig igangsætte en debat om, hvad der egentligt er musumsgenstande, og i det hele taget hvad det er, vi skal bevare fra vor tid for at give eftertiden et så vidt muligt pålideligt billede af vort samfund ved indgangen til det ny årtusind. Projektet skal ende med en udstilling på Mothsgården i sommeren 2011, hvor vi agter at "genopbygge" et kasseret Søllerødhjem – med indgangsparti, stue, køkken, sove- og børneværelser. Det bliver en lidt usædvanlig udstilling, idet alle genstande må berøres – og flyttes. Udstillingen vil blive afsluttet med en vurdering af, hvad der skal bevares - og dermed registreres som museumsgenstande, og hvad der skal retur til "genbrugsen". Det er så vidt vi kan se første gang et museum herhjemme tager moderne lossepladsarkæologi på programmet, men i den engelsksprogede museumsverden har "Garbeology" været et tema i flere årtier. Og med den hastighed vort forbrugersamfund fornyer sig, er det ikke for tidligt at indsamle genstande, der for 10 år siden blev anvendt mange steder, men nu er forældede. Tænk blot på mobiltelefonens udvikling for slet ikke at

Garbeology

"Fund fra Containerhaven" fandt deres midlertidige plads i et lånt magasinrum under Rundforbihallen. (Foto: Kirsten Schmidt, Rudersdal Museer = RM, 26, 10.2010)

tale om computerne.

Petersborg i Holte

Ved afleveringer som gaver er der i løbet af 2010 indkommet 14 samlinger med i alt 81 genstande. Blandt de indkomne genstande noterede vi os følgende "mærkværdigheder" Ejendommen Petersborg på hjørnet af Dronninggårdsvej og Stationsvej i Holte er en af de ældste bygninger på stationsvejen opført i 1907. Ejendommen blev renoveret i 2010 og her nåede vi lige at hente velbevarede vinduer på "målstregen", før de blev kørt væk til lossepladsen.

Et kasseret tidstypisk tøjdyr. Er det en meseumsgenstand? (Foto: Kirsten Schmidt, RM, 26.10.2010)

En knippel fundet i en skrivebordsskuffe på rådhusets gamle kassererkontor skulle ifølge giver have været brugt under besættelsen til forsvar mod et røveri mod rådhuset.

Som køb blev erhvervet en lyserød porcelæns tekop med et motiv fra Næsseslottet, og ligeledes ved køp tilkom to smukke rokokostole fra 1700-årene fra et lokalt landsted. Endelig kan nævnes HG's gamle kasserede skoleklokke, keramik fra keramiker Munk på Vasevej, en togførerkasket fra Nærumbanen, valgplakater fra Birkerød og en hovedstøtte til badekarret udført i groft lærred med metalspænder i begge ender. Jo det er en alsidig forretning, vi bedriver!

Malerier

Desuden har vi på forskellige auktioner og fra private erhvervet syv malerier med historisk-topografiske motiver i 2010. Sidst på året 2009 erhvervede vi ved en auktion i Hørsholm et smukt maleri fra Søllerød af den lokalt boende maler Sigvard Hansen. Vinterbilledet fra 1902 viser østsiden af Olusfhøj med den tætgående Søllerød Slotsvej. Vejen er i dag rykket 10-15 m mod øst, men desværre narrede det gamle vejstykke nærværende forfatter, da han skulle skrive billedtekst til omslagsbilledet på sidste års Søllerødbog (2010). Den korrekte forklaring på maleriet kan læses i den nyligt udkomne bog om "Landskabsmalerier fra Rudersdalegnen" (2010) s. 126.

Udskiftning af "historiske" vinduer på Petersborag, Dronninggårdsvej 2, Holte. (Foto: Kirsten Schmidt, RM, efteråret 2010)

Et nyerhvervet maleri fra Rudersdal. Hugo V. Petersen: Rejsestalden på Rudersdal Kro, omkring 1920.

Af andre malerier skal nævnes et tre værker med motiver fra Birkerødegnen , nemlig Carl Wennemoes: "Parti fra Rudeskov", 1963, Aage Bertelsen: "Udsigt over Sjælsø" og H. Castenskiold: "Udsigt over søen mod Birkerød Kirke", 1916, samt ikke mindst et interessant maleri af Rudersdal Kro med den i 1929 nedrevne rejsestald. Kunstneren er den dygtige maler Hugo V. Pedersen, der ejede naboejendommen Rudegård fra omkring 1920.

Sølvservietringe

Årets største nyerhvervelse var uden sammenligning købet af Ole Lachmanns store servietringsamling på små 800 servietringe, mestendels i sølv. Ringene dækker en ca. 200-årig produktionsperiode fra begyndelsen af 1800-tallet til i dag, og de repræsenterer hele den kunstindustrielle udvikling både lokalt, nationalt og internationalt. Erhvervelse af den kostbare samling har i mange år været et mål for Museet, men først i kølvandet på udstillingen "Borgerskabets Diskrete Charme/Sølv til Servietten", som sluttede den 28. februar 2010, lykkedes det at rejse de fornødne fondsmidler til formålet. Med tilskud fra fire fonde lykkedes det ikke blot at købe samlingen, men også at indrette et sølvkammer til små skiftende udstillinger af de fornemme små kunstværker. Augustinusfonden og Aage og Johanne Louis-Hansens Fond muliggjorde købet, mens Konsul George Jorck og hustru Emma Jorcks Fond og Lizzie og Ejler Ruges Kunstfond finansierede indretningen af sølvkammeret.

Der holdes en lille "sponsorfest" på Mothsgården i anledning af åbningen af Museets sølvkammer. Fra venstre Ole Lachmann, hvis samling af servietringe vi blev i stand til at købe med 100% fondsstøtte i december 2010, sammen med vores ene hovedsponsor Gerda og Niels Peter Louis-Hansen fra Aage og Johanne Louis-Hansens Fond. (Foto: Ole Tage Hartmann, RM)

Registrering

Scanning

I årets løb er 668 museumsgenstande blevet registreret. Vore digitale samlinger omfatter nu 12.557 numre, hvoraf 8.095 er lagt ud på nettet under Museets samlinger. Ansvaret for registreringen og opbevaringen har siden 2009 været lagt i hænderne på registrator Anders Bank Lodahl. Sammen med Svend Christensen har han desuden stået for et projekt støttet af Kulturarvsstyrelsen, hvor vore gamle registreringskort blev scannet, således, at den hidtige registrering på såkaldte "blå kort" nu er blevet digitaliseret. Al fremtidig registrering foregår nu udelukkende digitalt.

Endelig har Kulturarvsstyrelsen (KUAS) tidligere ydet støttet til et registreringsprojekt vedr. vor store malerisamling. Hele den historiske malerisamling er nu ligeledes digitalt registreret, og vigtige dele af samlingen lagt ud på nettet under Kunstindeks Danmark (KID).

Bevaring

Magasiner

Når det gælder bevaringen af vore museumsgenstande for eftertiden spiller gode opbevaringsforhold selvfølgelig en afgørende rolle. Her er vi ansvarlige over for KUAS, men desværre er gode magasinforhold sjældent prioriteret højt, når det gælder investeringer heri. Rudersdal Museer råder over en række magasiner forskellige steder i kommunen. Ingen af magasinerne er bygget til formålet, og de er derfor ikke optimale i forhold til opbevaring af museumsgenstande. Under Rundforbihallen låner vi et stort lokale, der alene egner sig til opbevaring af udstillingsmateriel, men også har været midlertidigt benyttet til indsamlingen fra genbrugspladsen. Det sidste har krævet investering i betydelige ruller plast til overdækning af det indsamlede.

Det nye sølvkammer under opbygning i Museets gamle jernbeslåede boks. (Foto: Ole Tage Hartmann, RM)

Felstarbejde

Vore største magasinlokaler findes på Dronninggårdskolen, tidligere Holte Gymnasium. Her råder vi over fire store lokaler, hvor det største problem er fritliggende vandrør, og det næststørste, at lokalerne er overfyldte. Det samme må desværre også siges om vores tredje magasin på Skovlyskolen. Sidstnævnte sted kan vi endvidere kun opbevare mindre genstande på grund af de besværlige adgangsforhold til kælderrummet i 2. underetage. Vi håber meget at vort magasinproblem bliver løst i de kommende år.

Til bevaringsarbejdet hører også arbejdet i felten, det såkaldte kap. 8 arbejde i henhold til museumsloven. Her deltager vi i samarbejde med kommunens byplanafdeling, når bevaringsinteresser er i spil. Det kan gælde såvel ombygning af bevaringsværdige huse som diskussion af nedrivninger. I 2010 har Museet især været engageret i tre sager ved Øresundskysten, hvor smukke og tidstypiske huse er ønsket nedrevet. Heldigvis ser to sager ud til at være løst ved bevaring af husene i Skodsborg, mens en sag fra Strandvejen i Vedbæk endnu er uafklaret.

Arkitekten Kai Lytthans' (1888-1973) hus på Høje Skodsborgvej 40. Det tidsløse, fine hus fra 1920'erne blev efter Museets besigtigelse og efterfølgende rapport reddet fra nedrivning. (Foto: Anders Bank Lodahl, RM, august 2010)

Fra Museets magasiner på Skovlyskolen i Øverød (Foto: Ole Tage Hartmann, RM)

Endelig har vi via kap. 8 bidraget med kulturhistoriske oplysninger i forbindelse med Nordbanens udvidelse, både ved Holte og Vasevej. Det samme gælder et projekt om bevaring af de kulturhistoriske miljøer ved Mølleåen samt oplysning om historiske interesser ved motorvejen nord for Gl. Holte, der i de kommende år skal udvides med to spor.

Det kasserede ridderkors fundet i beautyboks på genbrugspladsen nåede helt frem til forsiden af museumsfagbladet "Danske Museer", årgang 24, nr. 1.
(Foto: Ole Tage Hartmann, RM)

Forskning

KUAS lægger stor vægt på, at de statsanerkendte museer udøver forskning. Som et af landets mindre museer kan vi måske nok mene, at KUAS' ambitionsniveau ikke helt er i trit med de midler og personaleressourcer, vi har til rådighed. Alligevel har vi i de seneste år publiceret en lang række bøger baseret på forskning: "Danske herregårde og Amerika"(2003), "Billige boliger i Søllerød Kommune"(2004), "Vejen til Rudersdal" (2006), "Trørød fra landsby til villaby" (2007), "Hvor storbyens skygge strejfer landet" (2008), "Napkin Rings – 150 Years of Silver Design" (2009) og i år "Landskabsmalerier fra Rudersdalegnen 1785-1952". Dertil kommer den forskning, der ligger bagved mange artikler i Søllerødbogen.

Bøger

Endelig kan forskning og formidling kun vanskeligt adskilles. Nærværende forfatter mener endda, at forskning uden formidling ikke

Amalie på seks lægger sidste hånd på borddækningen. Som det fremgår forsøgte vi også at gøre udstillingen om servietringe interessant for de yngste medborgere. Billedet er optaget på udstillingens sidste dag den 28. februar 2010 (Foto: Kirsten Schmidt, RM)

H.M. Dronning Margrethe deltog i åbningen af "Sting på Kryds og Tværs" den 22. marts 2010. Her diskuteres udstillingen med Museets leder, Niels Peter Stilling, over et glas vin i Mothsgårdens museumsbutik. (Foto: Kirsten Schmidt, RM)

På broderiudstillingen var der mulighed for læring udi korsstingets svære kunst. (Foto: Kirsten Schmidt RM, 4.8.2010)

giver mening. Således ligger der bagved hver eneste særudstilling på Mothsgården et stykke forskningsarbejde. Det gælder for eks. også den kommende udstilling om fund fra genbrugspladsen, hvor Anders Bank Lodahl og N. P. Stilling har skrevet en artikel "At klunse historien – fund fra Containerhaven" til de statsanerkendte museers eget fagblad "Danske Museer" (udkommer i januar 2011).

Formidling

Museets primære formidling foregår gennem særudstillinger og forskellige former for foredrag og rundvisninger.

Vort besøgstal i 2010 kan ikke helt måle sig med 2009, hvor den velbesøgte udstilling om Kay Bojesens design fik besøgstallet til at eksplodere. Mindre kan dog gøre det, og selv om en udstilling om servietringe kan opfattes som et "udstyrsstykke for feinsmeckere" blev særudstillingen godt besøgt og vel modtaget - også for sin børnevenlighed, hvor børn kunne dække deres eget bord. Som nævnt endte det også lykkeligt med, at vi blev i stand til at erhverve privatsamlingen.

"Sting på kryds og tværs"

Den 22. marts 2010 åbnede vi den store broderiudstilling "Sting på Kryds og Tværs" i samarbejde med Håndarbejdets Fremme. Åbningen blev ikke helt almindelig, idet Hendes Majestæt Dronning Margrethe

Opsætning i rum 2 på broderiudstillingen, sommeren 2010. (Foto: Kirsten Schmidt, RM)

Dronning Margrethe i Søllerød

beærede os med sin tilstedeværelse. Det betød lidt flere restriktioner omkring åbningshøjtidligheden i Sognegården end vanligt, men projektet blev gennemført med stor succes og med en morsom, uhøjtidelig åbningstale af tekstilforskeren Hanne Frøsig Dalgaard. Alene den royale bevågenhed betød, at udstillingen efterfølgende blev rigtig pænt besøgt – og også ved denne udstilling var det muligt selv aktivt at deltage udi læringen af den vanskelige broderikunst. På udstillingen vistes flere broderier efter forlæg af Hendes Majestæt. Udstilling var arrangeret i anledning af 50 året for udgivelsen af Haandarbejdets Fremmes årskalender: "Årets Korssting".

Udstillingen blev en stor succes og vandrede i efteråret 2010 videre til Koldinghus, hvor den vistes under titlen "Broderier i Årtier". I 2011 fortsatte den til Tønder Museum, Drøhses Hus, nu under titlen "Smukke Sting – 50 års korssting fra Haandarbejdets Fremme".

"Global Country Houses"

Den 1. september åbnede vi udstillingen "Global Country Houses". Selve åbningen foregik i dejligt vejr i Mothsgårdens have. Lektor Ulrik Langen holdt åbningstalen. Når særudstillingen fik en engelsk titel, skyldes det, at den blev til i samarbejde med projektet "Golden Days Copenhagen". Vor udstilling var dog et selvstændigt bidrag til temaet "Farlige forbindelser i 1700-tallet", og udstillingen fik særdeles hæderfuld anmeldelse i Berlingske, hvor det var den eneste af 1700-tals ud-

stillingerne, der blev belønnet med 5 * af 6 mulige. Udstillingen tog udgangspunkt i vor egns mange landsteder bygget i 1700-tallet af tidens velstående internationale borgerskab med Fr. de Coninck (Næsseslottet) og Conrad Alexander Fabritius Tengnagel (Enrum) i spidsen.

Til begge udstillinger producerede vi selv et par mindre kataloger. Endelig viste vi i efteråret en mindre "hot spot-udstilling". Hot spot-begrebet er udviklet i vore nabolande og betegner her mindre ressourcekrævende udstillinger, der gerne må have aktualitet, men som hurtigt kan opsættes og nedtages. I år var temaet snapseglas i anledning af, at vi hen imod julen for 12. gang kunne præsentere Museets valnøddesnaps produceret af vor frivillige medarbejder Bjarne Pedersen fra Holte. På udstillingen vistes flere hundrede små glas tilhørende en privat samler fra Trørød.

Museumsbilen klargøres som reklamesøjle til endnu en særudstilling, september 2010.
(Foto: Kirsten Schmidt, RM)

Foto fra udstillingen om 1700-tallets Søllerødegn: "Global Country Houses". Museets store maleri af Erik Pauelsen: "Kunstens Genius" fra 1785 er i centrum i rum 1. Maleriet blev efterfølgende udlånt til Thorvaldsens Museums store udstilling om de ældste danske landskabsmalerier "Aftenlandet"
(Foto: Ole Tage Hartmann, RM, efteråret 2010)

Besøgsstatistik for Rudersdal Museum på Mothsgården 2010

Udstilling	Periode	Antal dage	Brutto-besøg	Netto-besøg	Netto-besøg i % af året	Netto-pr. dag
Servietringe [1]	1.1 – 28.2	59	951	951	10,3	16,1
Ingen udstilling	1.3 – 21.3	21	1.104	153	1,6	7,3
Korssting [2]	22.3 – 8.8	140	6.270	5.166	55,4	36,9
Ingen udstilling	9.8 – 31.8	23	6.922	652	7,0	28,3
Global Country Houses [3]	1.9 – 31.12	122	9.325	2.403	25,8	19,7

Det samlede besøg på museets afdelinger i 2010 i forskellige kategorier

Afdeling	Gæster i alt	heraf børn i grupper	heraf voksne i grupper	heraf individuelle børn u. 18 år
Mothsgården	9.325	498	211	
Vedbækfundene	7.212	2.817	23	628
Historisk arkiv for Rudersdal Kommune [4]	3.178			
I alt	**19.715**	**3.315**	**234**	**628**

1 Fortsat fra 2009. Museet blev under servietringe udstillingen besøgt af i alt 3.436 gæster

2 Dronning Margrethe deltog i åbningen.

3 Fortsætter i 2010.

4 Antal henvendelser

Geocaching

Museet har i 2010 været vært for forskellige arrangementer. Ud over de tilbagevendende rundvisninger på vore særudstillinger stod vi for arrangementet "History Caches i Rudersdal". Det handler om, at nogen mennesker i vort ellers så fortravlede samfund har fundet tid til at udlægge forskellige genstande, som andre mennesker, der åbenbart også har god tid, skal finde via GPS- og kortkoordinater. Geocaching kaldes det, og det lyder jo vældig spændende for dem, der forstår sig på denne form for moderne skattejagt. Sammen med en lokal geocatchinggruppe inviterede Museet den 2. maj 2010 til en spændende dag, der begyndte i Mothsgårdens have.

"Punk din mormors syskrin" var mottoet for et arrangement i Mothsgårdens have i forbindelse med broderiudstillingen. (Foto: Kirsten Schmidt, RM 6.6.2010)

Den 27. maj deltog en række af Museets medarbejdere i "Hop og Rock"-arrangementet på Rudegård Stadion. Over 1.000 børn fra kommunens skole-fritidsklubber deltog. Museets folk underholdt de lærenemme børn med lege og øvelser fra gamle dage – og jagt som den (næsten) blev praktiseret i jægerstenalderen.

Kulturgalaksen

I samarbejde med Kulturområdets "Kulturgalakse" inviterede vi den 6. juni på et herligt udendørs håndarbejdsværksted i Mothsgårdens have. Udgangspunktet var udstillingen "Sting på Kryds og Tværs". Haven var en slags mormors systue, hvor børn og voksne blev undervist af designer Henriette Rolf Larssen udi kunsten at kreere armbånd og halskæder af forskellige materialer, bl.a. gamle cykelslanger.

Endelig afholdt Museet en maleruge i slutningen af september, hvor grupper af glade og ivrige børn kom på malerværksted i Mothsgården under ledelse af billedkunstneren Mette Wille.

Ved juletid 2010 kunne Rudersdal Museer præsentere en helt ny hjemmeside: ***www.rudersdalmuseer.dk.*** Gennem året var der lagt mange kræfter i en gennemgående fornyelse af både hjemmesidens grafiske udtryk og dens indhold samt en tilpasning til den kommunale designmanual. Bestræbelserne er gået i retning af at forskønne og forsimple sitets udseende og opbygning. Desuden er alle tekster blevet gennemgået og

Fra børnenes eget malerværksted på Mothsgården under ledelse af Mette Wille. Præsentation af kunstværkerne foran Mothsgården den 29. september 2010. (Foto: Kirsten Schmidt, RM)

rettet, så de passer bedre til det elektroniske medie, hvor de fleste brugere søger relativt korte informationer i stedet for længere artikler. På den nye hjemmeside kan man således navigere mellem temaerne Nyheder, Oplevelser, Læring, Samlinger, Forskning og Om Rudersdal Museer. Her finder man et væld af oplysninger om afdelingernes åbningstider, informationer om udstillinger og arrangementer, adgang til at søge i vores samlinger og beskrivelser af den lokale historie. Og meget, meget mere.

Til formidlingen hører som nævnt også arbejdet uden for huset ved foredrag, gåture, bus- og cykelture. Endelig har det digitale også vundet ind her, idet Svend Christensen og N. P. Stilling har indtalt en række historiske informationer til udvalgte monumenter i kommunen. I stedet for længere historiske tavler ved de pågældende monumenter, står der nu en lille stolpe med et skilt, der henviser til et telefonnr., hvor man kan få alle de vigtigste data om monumentet oplyst.

Foredrag

Men ikke al formidling kan klares med digitalisering og mobiltelefon, selv om digitaliseringen af billedmaterialet og programmet "Power Point" har gjort livet lidt lettere for en travl foredragsholder. I alt blev det til 24 foredrag og 21 større eller mindre kulturhistoriske ture. Blandt foredragene stod årets arbejde med landskabsmalerierene fra vor

egn i centrum, og i alt holdtes fem foredrag under temaet: "Naturopfattelsen af Søllerødegnen set med malerøjne". Desuden holdtes to foredrag om Skodsborg og tilsvarende om Gl. Holte, dertil foredrag om det gamle Søllerød, Holte og Vedbæk. Nævnes skal måske også et foredrag om kommunens historie på 20 min. ved et "Velkomstmøde" for nye borgere på administrationscentret i Birkerød. Her blev foredragsholderen tilmed evalueret efterfølgende som led i den bureaukratiske proces.

Historiske rundture

Blandt rundturene var der tre i Søllerød By, samt et i forfatteren August Strindbergs fodspor fra Geelsgård syd for Geels Bakke til Ny Holte Hotel. Der var to omvisninger på Søllerød Kirkegård og tre i den storslåede Birkerød Kirke. Endelig var der som vanligt flere busture kommunen rundt, tre i 2010. Uden for den egentlige kommune holdtes fire foredrag om Skåne, to om Danmarks herregårde og til de mere specielle opgaver to omvisninger i de kongelige lokaler på Christiansborg i forbindelse med Historisk-topografisk Selskabs arrangementer.

Personale

Personalet ved Mothsgården består ved udgangen af 2010 af museumsleder Niels Peter Stilling, souschef Svend Christensen, registrator Anders Bank Lodahl, udstillingsarkitekt Kirsten Schmidt og kustode Milli

En tilbagevendende "Øvelse" er nedpakningen og udsendelsen af Museet og foreningens årbog Søllerødbogen. Her foto fra 18. maj 2010 i Museets mødelokale. (Foto: Kirsten Schmidt, RM)

Svare. Som sekretær vikarierer Birgit Simonsen, som vi regner med at fastansætte i 2011. Museets fotograf er fortsat Ole Tage Hartmann, som er knyttet til Museet på en freelance-aftale. Desuden er kunsthistoriker Jonna Hansen, og historikeren Niels Strandsbjerg fortsat knyttet til Mothsgården i form af projektansættelser.

Frivillige

De frivillige medarbejdere er Grete Hoppe, der passer Museets scrapbog og er uundværlig som fast korrekturlæser på alt skriftligt fra Museet, og nu er Grete tilmed "blevet digitaliseret". Jens Johansen passer fortsat de arkitektoniske opgaver, og Bjarne Pedersen passer snapsen m.m.

En af Museets succeshistorier er vores valnøddesnaps, som de sidste 12 år har været en "bestseller" ved juletid. Snapsen produceres af Museets frivillige medarbejder Bjarne Pedersen. Her foto fra ankomsten og udpakningen af 1232 stk. 5 cl. flasker den 20. oktober 2010. (Foto: Bjarne Pedersen, RM)

Knud Weise (1906-2010) er her fotograferet ved åbningen af en af Museets udstillinger på Gl. Holtegård den 9. juni 1995. Det er fhv. stadsbibliotekar Annalise Børresen (1915-2001) med ryggen til. (Foto: Jens Johansen, RM)

En gammel ven af Museet døde i 2010. Og det er på sin plads at skrive gammel, for fhv. skoleinspektør Knud Weise (1.10.1906-23.8.2010) blev 103 år gammel. Knud Weise var en af de første borgere, der tilbage i begyndelsen af 1980'erne tog personlig kontakt til den nyansatte arkivleder på Gl. Holtegård og sammen med Niels Peter Stilling skabte den første borgergruppe omkring Arkivet: "Studiekredsen om erindringer". Knud var med hele vejen, også da arkiv og museum blev sammensluttet under Stillings ledelse ved årsskiftet 1988/89. Det blev til flere erindringsartikler i Søllerødbogen: "Rundt om Mølleåen. Barndomserindringer fra Stampen og Skodsborg" i 1987 og "Søllerød Vandrerhjem på Mothsvej i 1930'erne", 1991.

Desværre nåede Knud ikke at se sit store dagbogsprojekt publiceret. Det drejer som om hans tyskfødte fars, Arthur Weises dagbog fra Estland i slutningen af 1800-tallet. Knud både oversatte og renskrev dagbogen på computer. Den handler først og fremmest om hans fars virke i den tysk-estiske tekstilindustri og hans vej fra Görlitz i det sydøstlige hjørne af Sachsen via Estland til tekstilindustrierne ved Mølleåen. Dagbogen befinder sig nu på Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune.

Museumsudredningen

En afklaring om fremtiden for Museet på Mothsgården er rykket nærmere i 2010, hvor det står klart, at det danske museumslandskab er under opbrud. KUAS har i den seneste "museumsudredning" klargjort, at man ønsker færre museer i Danmark. Det betyder ikke, at de små museer skal nedlægges som sådan; men at man ønsker at samle administration og ledelse på færre museer, således at der bliver flere penge til rådighed til gavn for bl.a. forskning og formidling. Inden for de kommende år vil diskussionen om museumssammenlægninger i Nordsjælland gå i gang, og mon ikke vi om ret få år vil se et samlet "Museum Nordsjælland"? I denne struktur vil sikkert indgå fem til otte nuværende statsanerkendte museer i Nordsjælland, og det gamle Søllerød Museum, nu Rudersdal Museer, vil sandsynligvis blive en del af denne fremtidige fusion.

Vedbækfundene

Årsberetning 2010

af Anne Birgitte Gurlev

Endnu et år på Vedbækfundene er gået, som det plejer - med besøg af masser af glade børn og voksne, som er gået herfra med gode oplevelser og viden om jægerstenalderen. Men 2010 har også været et år, hvor der er sket nyt på Vedbækfundene. Der har været ændringer i personalegruppen vi har sagt farvel til nogle og der er kommet nye ansigter til. Tre spændende arrangementer har præget 2010, og året sluttede med en ny lille "hotspot"-udstilling.

Den permanente udstilling "Vedbækfundene et jægerfolk for 7000 år siden" blev sat op tilbage i 1984 og vækker hvert år stadig begejstring hos de besøgende. Udstillingen blev skabt med udgangspunkt i de unikke grave fra jægerstenalderen, der blev fundet, da Vedbæk Skole blev bygget i 1975. Den fungerer, til trods for sin høje alder, rigtig godt. Udstillingens opbygning med en kombination af arkæologiske fund og store naturscenerier formidler arkæologisk viden på en måde, som appellerer til både børn og voksne. Besøgstallet svinger lidt år for år - i alt 7212 museumsgæster besøgte Vedbækfundene i 2010 mod 8035 i 2009.

Vedbækfundene og undervisning

De mange skoleklasser og børnehaver, som kommer, viser med al tydelighed, at Vedbækfundenes udstillinger og undervisningstilbud er et besøg værd. I 2010 besøgte således i alt 124 skoleklasser og børnehaver Vedbækfundene for at få viden om jægerstenalderen. Ud af disse valgte 100 skoleklasser og børnehaver at benytte sig af skoletjenestens undervisningstilbud. Dette er en stigning i forhold til de i alt 103 skoleklasser og børnehaver, der besøgte Vedbækfundene i 2009.

I de seneste årtier er der sket ændringer i forholdet mellem de kulturhistoriske museer og deres besøgende. Tidligere har museerne indtaget en vidensautoritær rolle, og som udgangspunkt har forholdet mellem museumsformidler og museumsgæst været monologisk. På museerne sker der i disse år ændringer med dette forhold. Museumsgæsterne opfattes i langt højere grad som medspillere frem for passive modtagere af

Vedbækfundenes skoletjeneste har et stort opland. De skoleklasser og børnehaver, der besøgte Vedbækfundene i 2010 kom fra følgende postdistrikter: Allerød, Bagsværd, Birkerød, Charlottenlund, Farum, Frederiksberg, Frederiksværk, Fuglebjerg, Gentofte, Gilleleje, Greve, Hellerup, Herlev, Helsinge, Hillerød, Holte, Humlebæk, Hvidovre, Hørsholm, Ishøj, Klampenborg, Kokkedal, København K., København N.V., København S., København Ø., Lyngby, Melby, Måløv, Nivå, Nærum, Roskilde, Vedbæk, Virum og Værløse.

viden. Man forsøger at etablere forskellige former for platforme, hvor det er muligt at være i dialog med museumsgæsterne. Internettet og udviklingen i de digitale medier er med til at udvikle denne dialog. Det er blevet vigtigt at tale med gæsten og ikke bare til gæsten.

Dialog

På Vedbækfundene ønsker vi også at være i dialog med museets gæster. Det er vi allerede i undervisningen, som foregår i øjenhøjde og i samspil med børnene. Men vi ønsker også at etablere en dialog med de skolelærere og børnehavepædagoger, som besøger os med klasser. Vi vil gerne vide, hvad de mener om besøget på Vedbækfundene. Derfor har vi i 2010 iværksat en brugerundersøgelse i skoletjenesten. Det er oplysninger, vi før ofte har fået mundtligt, men det er en fordel at have det på skrift, så det kan blive brugt som arbejdsredskab. Brugerundersøgelsen giver bl.a. viden om, hvor lærerne og pædagogerne har hørt om Vedbækfundene, deres mening om udstillingen, undervisningstilbuddet, om hvorvidt besøget på Vedbækfundene indgår i et undervisningsforløb, og om der er noget, vi kan gøre anderledes for at gøre oplevelsen af besøget bedre.

Brugerundersøgelsen viser, at mange af skolelærerne har været her mange gange før - en enkelt lærer skriver, at han har været her 25 gange! Jægerstenaldergravene fra Vedbæk optræder i næsten alle historiebøger i 3. klasse, og flere har lært os at kende via disse og andre bøger. Endelig

har nogle fundet os på internettet. Men langt den største del kommer, fordi de har hørt om os via kollegaer. Det er altså det gode rygte, der skaffer os langt de fleste kunder i skoletjenesten. For alle skoleklasserne gælder det, at besøget på Vedbækfundene indgår som et supplement til et undervisningsforløb i skolen om jægerstenalderen. Mens børnehavebørnene hverken har arbejdet med jægerstenalderen inden besøget eller skal arbejde videre med emnet efter besøget.

Hvad er det så, de besøgende skolelærere og børnehavepædagoger godt kan lide ved Vedbækfundene? Med hensyn til udstillingen så fremhæver langt de fleste udstillingens overskuelighed som en væsentlig kvalitet - at udstillingen og museet har en størrelse, som børnene kan overskue. Derfor vælger de at besøge Vedbækfundene frem for et større museum, der har udstillinger om samme emne. En lærer fra Holmeagerskolen skriver "*Foretrækker et besøg her, frem for Nationalmuseet. Montrerne her er mere levende for mindre børn*". En anden lærer fra Hillerød Lilleskole skriver om udstillingen: "*Perfekt til indskolingen, da udstillingen er overskuelig*". Andre lærere skriver om udstillingen: "*Et fantastisk supplement til vores emne om jægerstenalderen*", "*En lille perle, som klassen er meget optaget af*" og "*Meget børnevenlig børnene bliver meget optagede af, at der er så meget at se på*". Ord som meget god, meget fin, flot, fantastisk, interessant, levende, illustrativ, børnevenlig optræder også ofte i brugerundersøgelsen.

Indskolingen

Vi får også meget fine tilbagemeldinger på selve undervisningen: "*Det er super, lærerigt og pædagogisk forklaret*", "*Godt. Der er både undervisning, konkrete genstande som eleverne kan se/føle på og mulighed for selvstændigt arbejde. Super*". Mange er glade for kombinationen af undervisning og opgaveløsning bagefter. Men brugerundersøgelsen er også et middel til at se, om der er noget, vi kan gøre anderledes for at gøre oplevelsen bedre. De fleste er fuldt ud tilfredse, men der er bl.a. også forslag som "*Bedre spiseforhold med mulighed for at købe drikkevarer*", "*en let læselig pjece specielt til de yngste klassetrin, med billeder + billedtekster*" og "*Det ville være fantastisk, hvis eleverne kunne se en lille video af selve udgravningsarbejdet for 30 år siden*". På Vedbækfundene er vi glade for, at vores brugere kommer med forslag til forbedringer. De vil selvfølgelig blive taget med ind i overvejelserne, når der skal arbejdes med, hvordan Vedbækfundenes skoletjeneste kan udvikles og forbedres.

Den permanente udstilling

Den permanente udstillings opbygning med lyde, der aktiveres, når de besøgende går ind i udstillingen, med åbne montrer, hvor det er muligt at røre ved rekonstruktioner af de arkæologiske genstande, med bulet gulv, der giver fornemmelsen af at gå på en ujævn skovbund, betyder,

at det er en udstilling, som formidler til mange sanser og forskellige former for læring - ikke bare den intellektuelle. Derfor er Vedbækfundene som museum også meget velegnet til specialklasser og børn med specielle behov. Dertil kommer skoletjenesten, hvor vi møder børnene, der hvor de er, og tilrettelægger undervisningen efter det. I 2010 har 7 specialklasser besøgt Vedbækfundene. Det er en besøgsgruppe, som vi arbejder på at få flere af.

Undervisning

De unikke fund fra Vedbæk og de særlige forhold i stenalderens Vedbækfjord indgår ikke bare i undervisningen på landets folkeskoler men også i undervisningen på universiteterne. Vi har således i 2010 haft besøg af hold med arkæologistuderende fra både Københavns Universitet og Lunds Universitet, samt naturgeografistuderende fra Københavns Universitet. Endvidere har vi i 2010 korresponderet med AQA, Assessment and Qualifications Alliance - en uddannelsesinstitution i England, hvor de studerende på gymnasieniveau har de arkæologiske fund fra Vedbæk som obligatorisk pensum. Det er planen, at de engelske studerende besøger Vedbækfundene i 2012.

Afleveringer

Fin slebet økse fra bondestenalderen doneret i 2010 af Elly Jensen fra Trørød. Hver firkant i målestokken svarer til 1 cm.

Rudersdal Museer foretager ingen arkæologiske udgravninger. Det arkæologiske ansvar varetages af Hørsholm Egns Museum. Derfor forøges Vedbækfundenes samlinger ikke ved arkæologiske udgravninger men udelukkende ved afleveringer af amatørarkæologiske samlinger. I 2010 har vi modtaget en lille amatørarkæologisk samling fra Elly Jensen med genstande, der alle er fundet af Elly Jensens mand Arne Ole Jensen på Rammetoften 23 i Trørød. Samlingen dækker fund fra yngre stenalder til historisk tid og rummer blandt andet en fin, sleben flintøkse fra bondestenalderens Tragtbægerkultur.

Ole Sørensens bogsamling

Til vores store glæde modtog vi i efteråret 2010 en stor bogsamling med bøger om spændende arkæologiske emner fra overlærer Ole Sørensen. Ole Sørensen arbejdede som museumspædagog på Vedbækfundene

fra 1984 til 1993. Han besluttede at donere en stor del af sin bogsamling til sin tidligere arbejdsplads. Her er der god brug for bøgerne. De kommer til at indgå i Vedbækfundenes bibliotek og vil være en hjælp, når der i det daglige arbejde skal søges efter viden om oldtiden.

Arrangementer og udstillinger

Hop og Rock

Sammen med personale fra Mothsgården og Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune deltog Vedbækfundene i det store *Hop og rock* arrangement på Rudegård Stadion d. 27. maj 2010. Det var en dag med musik, krop og bevægelse, hvor ca. 3200 børn fra Rudersdal Kommunes skole-fritidsordninger deltog. Konceptet var, at kommunens forskellige kulturinstitutioner skulle stille op med forskellige boder. Museets tre afdelinger havde sammensat et bredt udvalg af forskellige aktiviteter. I Rudersdal Museers bod var der mulighed for at prøve gamle lege, som at gå på stylter, løbe med tøndebånd, sjippe og spille klink med kugler. Børnene kunne også lege brandmand, prøve en gammel brandmandshjelm og trutte i et gammelt brandhorn. Der var opgaven *Kender du stedet?* – med gamle og nye fotografier fra forskellige steder i Rudersdal Kommune. Opgaven gik ud på, at børnene skulle kombinere henholdsvis et gammelt og et nyt fotografi, hvor motivet var det samme sted.

Til Hop og Rock på Rudegård Stadion i maj 2010 arrangerede Vedbækfundene bueskydning efter et vildsvin. Bueskydningen indgår nu ofte, som en afsluttende aktivitet efter undervisningen i jægerstenalderen på Vedbækfundene.

Over 300 besøgende valgte at deltage i Åben Boplads på Vedbækfundene i september 2010. Flintværkstedet hos flinthugger Matteo Pilati var hele dagen velbesøgt af både børn og voksne ved arrangementet Åben Boplads på Vedbækfundene.

I boden var der også et skriveværksted, hvor børnene kunne prøve at skrive gotiske bogstaver og runer. Der var en gættekonkurrence, hvor børnene skulle gætte vægten på henholdsvis en stor flinteblok og på en gevirstang fra en kronhjort. På den ene side af boden var der en lille udstilling for børn om børneliv og leg i gamle dage. På den anden side kunne børnene øve sig i bueskydning efter et vildsvin. Endelig uddelte Rudersdal Museer 200 opskrifter med gamle lege ud til børn og voksne. Rudersdal Museers deltagelse i "Hop og Rock" må siges at være succes, over 1000 børn besøgte Rudersdal Museers bod.

Bueskydning

Åben boplads

Lørdag d. 18. September 2010 afholdt vi *Åben Boplads på Vedbækfundene*, en dag hvor hele familien kunne tage del i livet på bopladsen foran Vedbækfundene. Det var et arrangement med arbejdende værksteder, hvor det var muligt at fremstille genstande, ligesom dem, der blev anvendt i jægerstenalderen. Arrangementet blev udformet i et frugtbart og spændende samarbejde mellem Historisk-Topografisk Selskab for Søllerødegnen ved formanden Anita Mikkelsen, kulturkonsulent Helle Normand fra Kulturgalaksen, børnehaveleder Mette Thomsen fra Forældrekredsens Børnehave Ellesletten, forfatter Susanne Viby og Vedbækfundene.

Når de besøgende havde købt en adgangsbadge, kunne de frit deltage i alle værkstederne på bopladsen. Vedbækfundene havde engageret

På Åben Boplads på Vedbækfundene kunne børn og voksne sy punge af kaninskind i skindværkstedet hos Kirstine Eiby Møller.

arkæologistuderende og flinthugger Matteo Pilati, som stod for flintværkstedet, hvor børn og voksne kunne lære at fremstille deres egne flintknive. I de andre værksteder kunne de sy en skindpung af kaninskind eller lave en lille bådformet tranlampe af ler. De kunne også lave smykker med skindsnore, skindrester og fjer eller lave en brumme et af Danmarks ældste musikinstrumenter. Der var mulighed for at prøve at skyde med bue og pil og gå med på rundvisninger museets spændende udstilling og høre om livet i jægerstenalderen. I et hjørne af bopladsen stod shamanteltet. I teltet opførte Mette Thomsen og Susanne Viby fire velbesøgte bordteaterforestillinger, der tog udgangspunkt i museets udstillede skeletter og handlede om dengang i jægerstenalderen, da gamle Rype boede på bopladsen. Over 300 museumsgæster besøgte *Åben Boplads på Vedbækfundene* og hele dagen summede det af liv og aktiviteter på bopladsen.

Gå på jagt...

På museerne er der i skolernes efterårs- og vinterferie de seneste år opstået en tradition med arrangementer specielt rettet mod børn og børnefamilier. På Vedbækfundene havde vi i efterårsferien *Gå på jagt efter viden om jægerstenalderen* - et arrangement, hvor de besøgende børn skulle løse opgaver med spørgsmål om jægerstenalderen i udstillingen og røre ved skind og gætte, hvilket dyr skindet kom fra. Børnene kom især med deres bedsteforældre men også med deres forældre. I alt 332

børn og voksne besøgte Vedbækfundene i efterårsferien.

I julen 2010 åbnede en lille "Adventsudstilling" med økser fra jæger- og bondestenalder fremstillet af grønsten. Hver søndag i advent blev et nyt, unikt fund taget frem og udstillet. Udstillingen endte således med at vise fire, fine og meget forskellige grønstensøkser fra stenalderen. Udstillingen var starten på en serie af små hotspotudstillinger i 2011, hvor genstande, der alt for længe har ligget i Vedbækfundenes kælder kommer frem i lyset og bliver udstillet. Udstillingen varede fra 28/11-10 til og med 23/12-10.

Hjemmeside og digital kulturformidling

I 2010 har de tre afdelinger i Rudersdal Museer arbejdet sammen om formidlingen på den nye hjemmeside, som blev lanceret i slutningen af året. På hjemmesiden bliver Vedbækfundenes permanente udstilling, særudstillingerne og skoletjenestens undervisningstilbud præsenteret. Formidlingen på hjemmesiden har stor betydning. Fra brugerundersøgelsen ved vi, at flere skolelærere, som ikke kendte Vedbækfundene i forvejen, finder frem til os på internettet, og vi hører fra mange skolelærere, at de inden besøget orienterer sig på vores hjemmeside.

Formidlingen på hjemmesiden er hovedsageligt rettet mod voksne og appellerer på ingen måde til børn. Men søgen efter viden på internettet indgår i de fleste skoleelevers hverdag. Derfor er der på Vedbækfundene ved at blive udarbejdet en blog på Wordpress, som bliver sat i søen i 2011. Bloggen er en forsøgsordning, og det er hensigten med bloggen, at Vedbækfundene udarbejder små letlæste indlæg i avisartikelform, som børnene kan komme med kommentarer til. Det er også meningen, at de kan stille spørgsmål til Vedbækfundene og få svar på deres spørgsmål. Bloggen er samtidig en platform, et socialt medie, som kan bruges til at være i dialog med de børn, der ønsker at fortsætte dialogen om jægerstenalderen og fordybe sig i perioden efter deres besøg på Vedbækfundene.

Wordpress

På Vedbækfundene har vi hvert år besøg af udenlandske gæster heriblandt udenlandske forskere, der kommer for at se de unikke gravfund fra jægerstenalderen. Derfor har vi, for at i mødekomme de udenlandske gæster, valgt på hjemmesiden også at formidle udstillingerne på engelsk. De udenlandske gæster, der vælger at besøge Vedbækfundene, kan i museumsbutikken låne oversættelser af teksterne i den permanente udstilling til engelsk og fransk.

Udenlandske gæster

I 2010 blev det aftalt, at Vedbækfundene, Rudersdal Museer skal have

en selvstændig profil i den fælles formidling af museer i København og omegn, MIK. Vi er nu mere synlige med en selvstændig profil på henholdsvis Kulturklik.dk og i en fælles museumsbrochure, som kommer i både en dansk og en engelsk udgave. Formålet med den selvstændige profil er at få Vedbækfundene med på landkortet over museer i København og Omegn, få flere museumsgæster og udbrede kendskabet til de unikke oldtidsfund fra Vedbæk.

Personale

Farvel til Jens Hallin

I 2010 er der sket store ændringer i personalet på Vedbækfundene. Rudersdal Museer har sagt farvel til daglig leder på Vedbækfundene gennem 7 år lærer Jens Hallin, som efter et langt arbejdsliv, heraf i alt 9 år på Rudersdal Museer, valgte at gå på pension med udgangen af april 2010. Jens Hallin har været en god vært på Vedbækfundene og i sin tid som daglig leder ydet en stor indsats i skoletjenesten med undervisningen af skoleklasser. Ved siden af arbejdet på Vedbækfundene har han deltaget i den Monumentgruppe, som registrerer de historiske monumenter og mindesmærker i Rudersdal Kommune. Jens Hallin har været med til at registrere og søge historien bag om de historiske monumenter og mindesmærker og føre tilsyn med dem. Jens Hallin registrerede

Den 26. april 2010 sagde vi farvel til Vedbækfundenes daglige leder gennem 7 år Jens Hallin.
Fra v.: Jens Hallin, museumsleder Niels Peter Stilling og formand for kultur- og fritidsudvalget, tidl. museumspædagog, Jens Bruhn.

sammen med tandlæge Jørgen Langebæk monumenterne i den tidligere Søllerød Kommune. Sammen skrev de en lille guide til 43 udvalgte historiske monumenter. Monumentguiden er i praktisk lommeformat lige til at tage med på turen ud i det fri.

Ny museumspædagog

Anne Birgitte Gurlev er nu ansat i stillingen som daglig leder. Hun har tidligere arbejdet som museumspædagog på Vedbækfundene. Anne Birgitte Gurlev er bachelor i Europæisk Etnologi med tilvalg i Forhistorisk Arkæologi. Lige nu er hun ved at tage en diplomuddannelse i kunst og kulturformidling til børn og unge. Arkæologistuderende Jannie Holm Larsen er nu ansat i museumspædagogstillingen. Hun har før været ansat som weekendvagt på Vedbækfundene. Som museumspædagog står hun for undervisningen af skoleklasser to dage om ugen og deltager i mange af de øvrige arbejdsopgaver på museet. Hun har i 2010 blandt mange andre arbejdsopgaver været med til at skrive nye tekster til hjemmesiden, med til at klassificere og registrere genstande i Vedbækfundenes samlinger, med til at sætte "hotspot"-udstillinger op og med til at arrangere *Åben Boplads på Vedbækfundene*.

Studenter

I alt fire studentermedhjælpere dækker weekendvagterne på Vedbækfundene. I sommeren 2010 tog vi afsked med en af dem - studentermedhjælp Marian Garnero, som gik på barsel og fødte en lille søn. Ved Jannie Holm Larsens ansættelse som museumspædagog blev endnu en stilling som weekendvagt ledig. Som afløsere for Marian og Jannie er Stina Brorsen Winther og Karina Truelsen blevet ansat som weekendvagter. Stina Brorsen Winther har forsket i materiale fra Vedbækfundenes samlinger. Hun er en af tre arkæologistuderende, der på Københavns Universitet har skrevet eller er ved at skrive bacheloropgave på en del af dyrlæge og amatørarkæolog Knud Asperuds store oldsagssamling fra Vedbæk Maglemose, som han donerede til Rudersdal Museer i 2008. Stina Brorsen Winter har skrevet om Vedbæk 3, en af bopladserne ved Vedbækfjorden. Hun har gennem flintmaterialet påvist, at bopladsen var beboet i den tidlige bondestenalder. Det er vigtig forskning, eftersom fokus i den tidligere forskning har været på jægerstenalderen ved Vedbækfjorden, mens vi endnu ikke ved så meget om bosættelse ved Vedbækfjorden i bondestenalderen. De øvrige studentermedhjælpere i weekenderne er Kirstine Eiby Møller og Jonas Sigurdsson. Både Jonas og Kirstine var med til at passe værkstederne på *Åben Boplads på Vedbækfundene*. Kirstine Eiby Møller er desuden i 2010 blevet tilknyttet skoletjenesten og er begyndt at undervise nogle af de skoleklasser, der besøger Vedbækfundene.

Alle studentermedhjælperne på Vedbækfundene er arkæologistu-

derende. De har således et godt kendskab til jægerstenalderen og de unikke, arkæologiske fund i udstillingerne. Museets gæster har derfor også i weekenderne god mulighed for dialog med personalet om udstillingerne og få svar på eventuelle spørgsmål. Alle fire studentermedhjælpere giver desuden en hånd med i det store arbejde med at klassificere genstandene i Vedbækfundenes samlinger således, at genstandene kan blive registreret i Kulturarvsstyrelsens registreringssystem Regin og blive synlige for publikum på internettet.

Arkæologistuderende

Planer

Indgangsrummet og butikken på Vedbækfundene er blevet malet i vinteren 2010. De mange besøgende slider på rummet og nu er tiden kommet til at forny malingen. I 2011 er det også planen, at skiltene med tekster i den permanente udstilling skal fornys. De har holdt i 26 år og er nu så slidte, at de må udskiftes. I forbindelse med udskiftningen af skiltene, skal teksterne i udstillingen også gennemgås. Tiden er også løbet fra sproget i nogle af teksterne, og de skal skrives om til et mere nutidigt sprog.

Våben og ild

I takt med, at tidligere modtagne samlinger bliver klassificeret og registreret i Kulturarvsstyrelsens database "Regin", støder vi på spændende genstande, som i alt for lang tid har ligget gemt væk i Vedbækfundenes kælder. Derfor er det tanken i 2011 at arrangere små hotspotudstillinger, hvor vi viser nogle af de fine genstande frem. Den første lille udstilling i 2011 hedder "Våben og ild" og er baseret på nogle fine fladehuggede flintdolke og ildslagningssten. Den 24. februar åbner "Hvad skraldet fortæller - fund fra stenalderen" - en lille særudstilling, som handler om oldtidens skrald. Museumspædagog Jannie Holm Larsen arbejder med at sætte denne udstilling op. Udstillingen om oldtidens skrald er tænkt som en optakt til udstillingen om nutidigt skrald "*Hjem fra genbrugspladsen*" på Mothsgården.

Oldtiden i Rudersdal

Den 7. April 2011 åbnes en mindre udstilling om oldtiden i Rudersdal med lokale fund fra stenalderen, bronzealderen og jernalderen. Idéen er at vise de forskellige epoker i oldtiden med udgangspunkt i lokale fund. *Oldtiden i Rudersdal* er tænkt som en permanent udstilling, som dog løbende vil kunne ændre form og indhold, hvis nye spændende arkæologiske fund dukker op fra jorden i Rudersdal Kommune. *Åben Boplads på Vedbækfundene* var så stor en succes, at arrangementet vil blive gentaget i 2011 og blive en fast tilbagevendende årlig begivenhed.

Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune

Årsberetning 2010

af Martin Dahl

I tilbageblik blev 2010 et indbringende år for Historisk Arkiv, hvis samlinger blev suppleret med spændende arkivalier fra såvel privatpersoner, foreninger og Rudersdal Kommunes administration og institutioner. Året bød også på arrangementer og andre tiltag, hvor kommunens borgere havde mulighed for at blive klogere på lokalhistorien gennem både velkendte og nye formidlingsformer. Historisk Arkiv har i 2010 forsøgt at fordele indsatserne ligeligt mellem indsamlings- og formidlingsarbejdet, så det indkomne arkivmateriale ikke kun bevares for eftertiden, men også kommer frem i lyset til glæde for Rudersdal Kommunes borgere.

"Nye" arkivalier

2010 har budt på mange interessante afleveringer til arkivets samlinger. Afleveringer fra privatpersoner i og omkring Rudersdal Kommune såvel som kommunens administration og institutioner har belyst vores samlinger fra nye vinkler. Blandt de mange spændende afleveringer i 2010 nævnes her et mindre udvalg:

Kommunalforeningen

Søllerød Kommunalforenings arkiv blev overdraget til arkivet i komplet stand. Kommunalforeningen blev stiftet i 1918 med det formål at fremme de kommunalt ansatte tjenestemænds interesser samt at styrke det kollegiale sammenhold i Søllerød Kommune. Søllerød Kommunalforening gjorde sin indflydelse gældende i mange forhold lige fra afskedigelsessager til overenskomstforhandlinger. Ved kommunesammenlægningen 1. januar 2007 fusionerede foreningen med HK. Hele foreningsarkivet, herunder også foreningsbladet *SøKo´en*, er nu at finde på Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune.

Arkitekt Niels Kryger afleverede i 2010 store dele af sit tegningsarkiv, der rummer tegninger af store dele af det moderne Holte og Nærum. Her finder man tegninger af Holte Midtpunkt, Holte Gymnasium (nu Dronninggårdskolen), Nærum Skole mv.

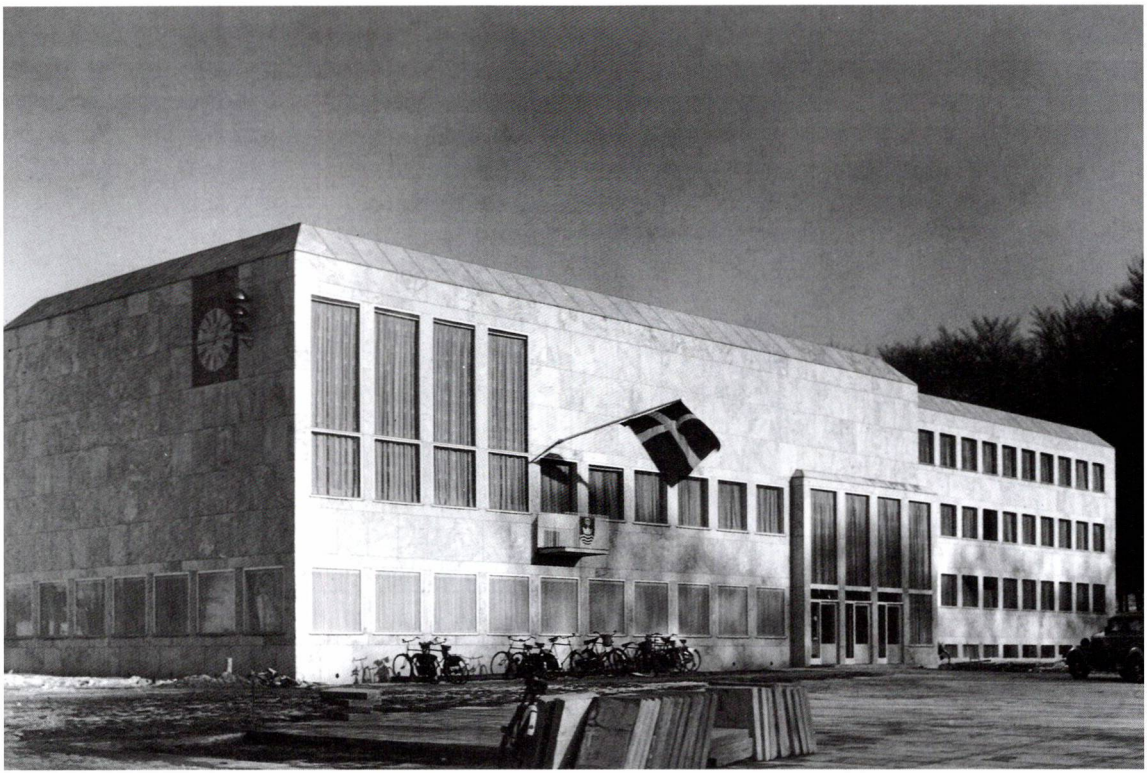

I december 2010 kunne Historisk Arkiv markere 70-året for rejsegildet på Rudersdal Rådhus, som dengang var rådhus i Søllerød Kommune, med en mindre fotoudstilling i rådhusets forhal. Billedet her viser det færdige rådhus som det så ud ved indvielsen d. 16/3 1942. (Stüwing / Historisk Arkiv for Rudersdal Kommune = HA)

I forbindelse med forberedelsen af miniudstillingen om rejsegildet på Rudersdal Rådhus, dengang Søllerød Rådhus, har Historisk Arkiv modtaget unikke fotos fra rådhusets snart 70-årige historie. Billedmaterialet viser ikke kun bygningerne og interiøret, som det så ud ved indvielsen i 1942, men også gadebilledet omkring rådhuset.

Endelig har Skovly grundejerforening og Holte grundejerforening overdraget arkivalier, der supplerer vores arkivmateriale og kendskab til foreningernes og områdernes historie.

Digitale udfordringer

Igen i 2010 har Historisk Arkiv lagt mange kræfter i elektronisk registrering og digitalisering af samlingerne. Det meget omfattende arkiv fra Birkerød Gymnasium, der blev overdraget til arkivet i 2009 er stadig under registrering og digitalisering af den tidligere sekretær på gymnasiet, Dorte Errebo. Udover skolens første forstander Johan Mantzius'

personlige brevvekslinger og meget andet interessant fra kostskolens og gymnasiets historie, omfatter arkivet mange fotos fra fest og dagligdag på skolen. For at sikre den fremtidige bevaring af det hurtigt forgængelige fotomateriale, arbejder arkivet på at få scannet samlingen. Digitaliseringen tager tid, og det gør registreringen af navne og begivenheder også, men til gengæld kan vi se frem til at have et meget velordnet arkiv fra gymnasiet i Birkerød. Birkerød Gymnasiums arkiv er blot et eksempel på de store mængder fotos og andet arkivmateriale, der jævnligt overdrages til arkivet, og som kræver en nøjagtig elektronisk registrering og digitalisering.

Mindre papir

På det kommunale område modtager Historisk Arkiv stadig papirsager, men mængden er kraftigt faldende år for år. Det skyldes, at kommunens sagsgange over det sidste par årtier i stigende grad er blevet digitaliseret, hvorfor arkivalierne naturligvis også skifter til det elektroniske medie. I forlængelse af denne udvikling har Historisk Arkiv i 2010 gennemført en kortlægning af Rudersdal Kommunes over 200 IT-systemer. I kortlægningen er indsamlet oplysninger om systemernes anvendelse, kontaktpersoner i forvaltningen, leverandører, de indtastede datas bevaringsværdighed osv. Dermed har arkivet et godt redskab til at sikre, at arkiveringen af systemerne foregår i en cyklus, der tager højde for arkivlovens bestemmelser, så ingen bevaringsværdige data går tabt. Formålet med det omkostningstunge arbejde er, at kommunens borgere, den kommunale forvaltning samt nutidens og fremtidens forskere kan få adgang til Rudersdal Kommunes arkiverede sager.

Udstillinger

På Historisk Arkiv arrangeres 3-4 særudstillinger om året. Udstillingerne tager udgangspunkt i lokalhistoriske temaer, hvor dele af arkivets samlinger præsenteres i en formidlingsmæssig sammenhæng. Udstillingerne vises dels på arkivets egen læsesal, dels på Holte Biblioteks område.

Fra d. 30. oktober 2009 til d. 30. januar 2010 vistes udstillingen *Nærum Ungdomsgård 50 år*. Udstillingen var baseret på arkivmateriale, som ungdomsgården i forbindelse med 50-års jubilæet afleverede til arkivet. På udstillingen kunne man læse om højdepunkterne og se fotos af ungdomsgårdens historie.

Nærumbanen

Fra d. 12. februar til d. 31. juli vistes udstillingen *Nærumbanen 110 år*. Dette jubilæum var en kærkommen lejlighed til at præsentere et udvalg af arkivets mange fotos af Nærumbanen, også kaldet *Grisen*, samt at

Seks uger før indvielsen af Nærumbanen i august år 1900 blev banen prøvekørt af jernbanemænd og honoratiores. Her ses det festlige optog ved stationen i Lyngby. Oprindeligt gik jernbanen til Vedbæk, men på grund af for få passagerer og dårlig økonomi blev strækningen mellem Vedbæk og Nærum nedlagt i 1921. Den nedlagte strækning blev omlagt til det stiforløb, som vi i dag kender som Grisestien.
(Collin / HA)

formidle historien om en af landets ældste lokalbaner. I forbindelse med udstillingen producerede Historisk Arkiv en DVD med optagelser af Nærumbanen fra 1940´erne, 1950´erne og 1960´erne. Både udstillingen og salgs-DVD´en tiltrak togentusiaster fra det meste af landet.

Axel Grandjean

Fra den 17. august til den 27. november 2010 kunne Historisk Arkiv præsentere fotoudstillingen *Grandjean – en alsidig kunstner på besøg i Søllerød*. Axel Grandjean, der var på sommerophold i Søllerød i årene 1895 og 1896, var ikke bare en usædvanlig dygtig fotograf, men også professionel komponist og skuespiller. Hans fotos giver et godt indblik i københavnernes sommeridyl på landet og viser tilmed Søllerød, som det så ud ved 1800-tallets *fin de siècle*. Arkivet ejer 3 fotoalbums med Axel Grandjeans optagelser fra 1890'erne.

Axel Grandjeans fotos fra Søllerød i slutningen af det 19. århundrede vidner om en uspoleret landidyl. Med inspiration fra kulisseopsætninger i teater- og operaverden, som var Grandjeans professionelle metier, iscenesatte han sine fotos med tydelig sans for for-, mellem- og baggrund. Motivvalget faldt ofte på københavnernes udflugter på landet, som på billedet her af gæster, der ankommer med hestevogn til Søllerød Kro. (Grandjean / HA)

Den 21. december åbnedes udstillingen *Søllerød Grundejerforening 1910-2010*, der vistes indtil d. 1. april 2011. Udstillingen blev lavet af Søllerød Grundejerforening i forbindelse med dennes 100-års jubilæum i august 2010, hvor den vistes i en kort periode på Søllerød Sognegård. Udstillingen, som Historisk Arkiv leverede foto- og arkivmateriale til, præsenterede Søllerød Bys historie gennem de sidste 100 år.

Hotspot-udstillinger

Som noget nyt har Historisk Arkiv i 2010 valgt at satse på såkaldte hotspot-udstillinger. Med hotspot-udstillinger menes mindre, kortvarige og ressourcelette udstillinger, der opstilles udenfor arkivets mure, og som sætter fokus på tidsaktuelle sager.

Over sommeren 2010 blev Kongevejskrydset i Holte lavet om og forbedret, og den anledning brugte arkivet til en fotoudstilling om krydset gennem tiderne. Udstillingen kunne ses i forhallen på Rudersdal Rådhus i perioden 19. juli til 9. august.

Werner Ruffs Søllerødfilm

I forbindelse med digitaliseringen af Historisk Arkivs filmsamling i 2009 har arkivet i 2010 produceret DVD'en *Søllerødfilmen*, der er en samling af Werner Ruffs optagelser af Søllerød Kommune fra 1940'erne til 1970'erne. Ved udgivelsen af *Søllerødfilmen* vistes en hotspot-udstilling på Holte Bibiotek med et udvalg af Werner Ruffs fotos fra lokalområdet.

Endelig markerede Historisk Arkiv 70-året for rejsegildet på Søllerød Rådhus i december 1940 ved en fotoudstilling på Rudersdal Rådhus i december 2010. Udstillingen, der stod i rådhusets forhal d. 8.-30. december, bød på fotos af håndværkerne i færd med at bygge rådhuset og festligholdelsen af rejsegildet, og man kunne tilmed læse om det politiske morads i forbindelse med opførelsen af rådhuset, der efter store budgetoverskridelser stod klar i 1942.

Anden formidling

Ud over arkivets udstillinger og den daglige læsesalsvejledning, har Historisk Arkiv i 2010 formidlet den lokale historie ad flere kanaler. Historisk Arkiv har afholdt kurser om brug af arkivets samlinger samt specifikt om slægtsforskning. Kurserne indgik i Rudersdal Bibliotekernes kursusudbud både forår og efterår, og den store tilslutning til kurserne betyder, at de fortsætter i 2011. På kurserne får borgerne indblik i de dele af arkivets samlinger, som ikke står fremme på læsesalen, og utrænede eller let øvede slægtsforskere bliver introduceret for forskellige redskaber til slægtsforskning.

Digitalisering af Arkivets filmsamling

I begyndelsen af 2010 afsluttedes en omfattende digitalisering af arkivets filmsamling, hvilket betyder, at vi i dag besidder elektroniske kopier af de gamle smalfilmoptagelser. De elektroniske kopier er meget nemmere at vise og anvende i formidlingssammenhænge, og desuden fungerer de som back up kopier for de originale optagelser. Historisk Arkiv har i 2010 produceret to film på baggrund af de digitaliserede optagelser, som begge kan erhverves på DVD på arkivet. Det drejer sig om de ovenfor omtalte film *Nærumbanen 110 år*, og *Søllerødfilmen*. Vi oplever stor efterspørgsel efter de to lokalhistoriske film, hvilket nok skyldes, at historiske filmoptagelser i særlig grad kan levendegøre og fortælle historien om "de gamle dage".

"Arkiv på Hjul"

Endelig har Historisk Arkiv videreført konceptet *Arkiv på Hjul* i 2010. Med *Arkiv på Hjul* er ideen, at arkivets personale besøger plejehjem, skoleklasser og andre interesserede for at fortælle om og vise film og billeder fra lokalhistorien. Alt efter hvilket publikum, der er tale om, tilrettelægges foredragene emnemæssigt og formidlingsmæssigt, så alle

I forbindelse med Søllerød Grundejerforenings 100-års jubilæum i 2010 vistes en udstilling om livets gang i Søllerød gennem tiderne. Her ses det arbejdersjak, der i 1906 kunne fejre rejsegilde på vandtårnet i Søllerød. Det var det hastigt voksende Ny Holte, der nødvendiggjorde etablering af moderne faciliteter som gas-, el- og vandforsyning. Selvfølgelig får de stolte arbejdere sig en øl ved rejsegildet. (HA)

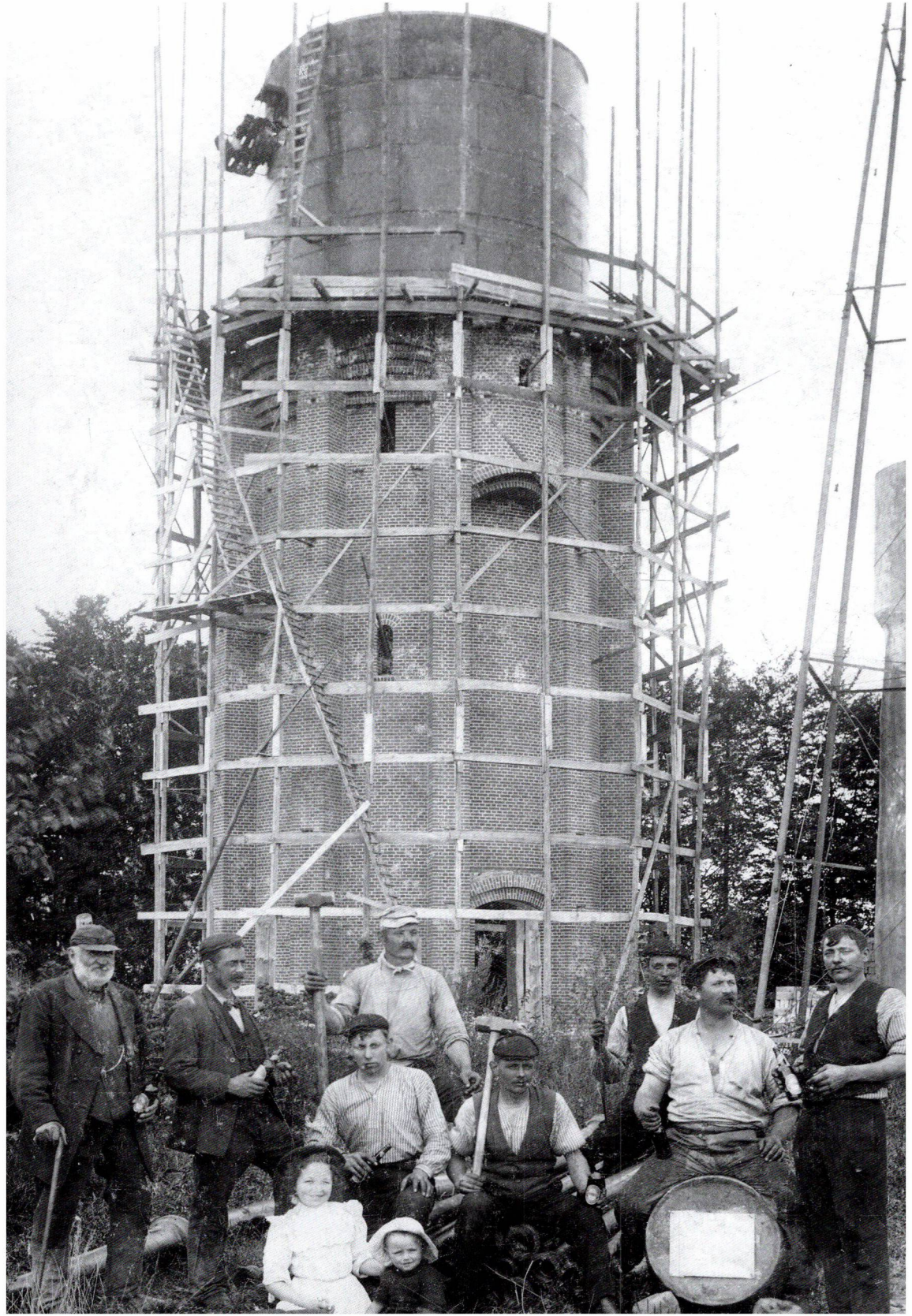

I 2010 udgav Historisk Arkiv DVD'en Søllerødfilmen, der er en samling af lokalpatrioten Werner Ruffs optagelser. Optagelserne, der strækker sig fra 1940'erne helt op til 1970'erne, giver et indblik i livet den gamle Søllerød Kommune, og sætter fokus udvalgte begivenheder og festdage.

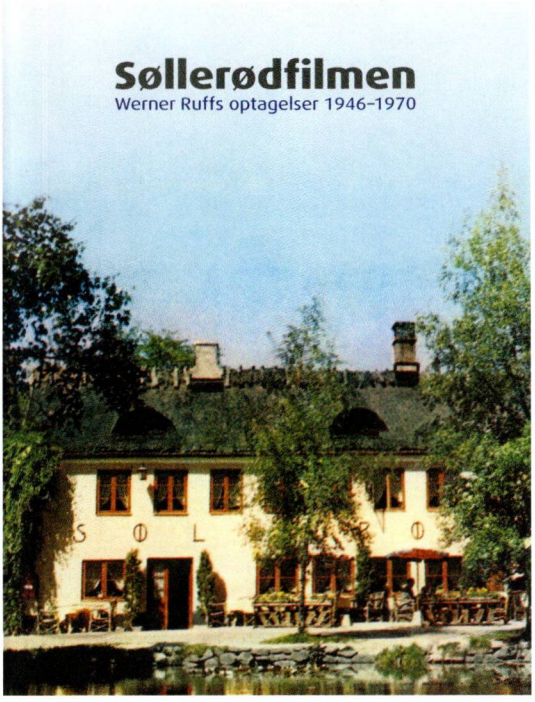

får mest muligt ud af besøget. Tanken er at møde børn såvel som ældre indenfor deres egne rammer for at give dem en oplevelse, der bygger bro mellem lokalhistorisk underholdning og læring.

Statistik

I 2010 har Historisk Arkiv haft i alt 3.178 henvendelser. Det er en stigning på 13% i forhold til 2009. Af disse henvendelser har 1.484 været besøgende på arkivets læsesal, mens 1.672 har henvendt sig pr. telefon eller e-mail. De resterende 22 borgerhenvendelser er foregået pr. brevkorrespondance. Selv om læsesalen stadig bruges flittigt af borgere og forskere, er det mærkbart, at flere og flere benytter sig af arkivets tilbud hjemmefra ved brug af hjemmesiden eller ved telefonhenvendelser. Det er en tendens, som arkiver over hele landet mærker i disse år i takt med, at samlingerne gøres tilgængelige online, så man til en vis grad kan tilgå arkiverne hjemmefra. Størsteparten af Historisk Arkivs samlinger består imidlertid af papirarkivalier, der kun kan tilgås ved besøg på arkivets læsesal.

Henvendelser

Som konsekvens af, at Historisk Arkiv i 2010 har styrket formidlingsindsatsen udenfor arkivets mure i form af de såkaldte hotspot-udstillinger, har arkivet ikke kunnet føre statistik over alle dem, der har besøgt disse udstillinger. Også i forbindelse med arkivets særudstillinger, der delvist foregår på Holte Biblioteks område, er det vanskeligt at føre statistik over samtlige besøgende, da ikke alle bevæger sig ind på arkivets læsesal, hvor de registreres. Af den grund må det reelle antal af henvendelser til arkivet anslås til at være væsentligt højere end det ovenfor opgjorte. Ydermere skal det tages i betragtning, at Holte Biblioteks

ekstraordinære lukkeperiode i det meste af december har haft effekt på arkivets besøgende. Da arkivet deler lokaler med biblioteket, har arkivet været nødsaget til at holde lukket i den samme periode.

Indkomne arkivalier

I 2010 har arkivet modtaget store mængder arkivalier fra alle dele af Rudersdal Kommune. Arkivalierne kan opgøres i 123 indkomne journalnumre og herunder et væld af underposter. Disse erhvervelser er dels modtaget som gaver til arkivet i henhold til museumsloven, dels som pligtafleveringer af kommunalt arkivmateriale i henhold til arkivloven. Indkomstjournalerne fordeler sig som følger:

Personarkiver: 67
Foreningsarkiver: 24
Erhvervsarkiver: 15
Kommunale forvaltninger og institutioner: 14
Andre institutioner: 3

Dertil kommer, at arkivet har modtaget arkiveringsversioner af en række kommunale IT-systemer, der indeholder store mængder bevaringsværdige administrations- og borgersager.

Personale

Gennem året 2010 har arkivets personale været stort set uforandret. Eneste ændring i staben har været, at cand.mag. i Historie Martin Wilson Christiansen har været midlertidigt ansat som arkivar fra 22/02 til begyndelsen af 2011. Martin, som er opvokset i kommunen, har bidraget med sit lokale kendskab og løst mange typer bevarings- og formidlingsopgaver.

Fremtiden

Ved årsskiftet 2010/2011 ser Historisk Arkiv frem til et nyt år med spændende arkivalieoverdragelser fra privatpersoner, foreninger, erhvervsdrivende samt Rudersdal Kommune. Som såkaldt enhedsarkiv, det vil sige arkiv for både private giveres arkivalier samt den kommunale myndigheds arkivmateriale, nyder Historisk Arkiv godt af begge kilder til lokalhistorien. Kilderne belyser to sider af den samme sag, lokalhistorien, ud fra hver deres perspektiv, og supplerer derved hinanden godt. Også fremover vil Historisk Arkiv nyde godt af denne kon-

Enhedsarkiv

stellation, som i disse år vinder mere og mere udbredelse i det danske arkivlandskab.

Traditionelt set overtager arkivet arkivalierne, når de har mistet deres umiddelbare aktualitet for giveren. I den forstand er arkivet det allersidste led i den kommunale forvaltnings sagsgang og har med andre ord kun berøring med administrationens *slutprodukter*. Dette grundlæggende princip er dog under opbrud, når det gælder den kommunale forvaltnings arkivalier. Efterhånden som stort set alle sagsgange er blevet digitaliseret, har arkivet mulighed for at præge sagsgangene lige fra sagernes oprettelse til deres afslutning med henblik på i sidste ende at modtage den højeste kvalitet af arkivalier. Høj kvalitet af arkivalier betyder i elektronisk sammenhæng, at man som arkivbruger har mulighed for at fremfinde sagerne uproblematisk samt at kunne gennemskue sagernes rette sammenhæng og kontekst. I den kommende tid vil Historisk Arkiv arbejde målrettet med at sætte sit præg på sagsgangene, så grundlaget for forskning i og administrativ brug af arkivalierne fremover vil være det bedst mulige.

Kvalitetskrav

Ved indgangen til 2011 ser Historisk Arkiv frem til i det kommende år fortsat at modtage arkivalier fra alle dele af Rudersdal Kommune. Efter endt indsamling og elektronisk registrering af materialet, vil vi stille arkivalierne til rådighed for offentligheden, og sætte dem ind i en historisk kontekst i forskellige formidlingssammenhænge. Arkivalierne skal ikke blot bevares for eftertiden, men også anvendes af borgere og fagfolk, så materialet kan bidrage til, at vi alle kan blive klogere på Rudersdalegnens historie.

Travlhed på Nærumbanen i 1935. (HA)

Årsberetning for Historisk-topografisk Selskab for Søllerødegnen 2010

Af Anita Mikkelsen

Interessen for historie er stor i disse år, det gælder både interessen for den nationale historie og for lokalhistorien. Der er udkommet rigtig mange bøger, der belyser historiske emner, der uddeles priser, fx årets historiebog, online findes utallige oplysninger, og radio og fjernsyn underholder om historiske begivenheder. Der er en voksende interesse for at kende til historien, der knytter sig til de nære omgivelser, men også når denne ses i større sammenhænge, nationalt som internationalt. Vi mærker denne interesse hos vore medlemmer, gamle som de nye, og bestyrelsen har forsøgt at imødekomme den på en række områder i årets løb.

Bogudgivelser

Udgivelsen af Søllerødbogen er hvert år en meget væsentlig del af Selskabets arbejde med at udbrede kendskabet til vor lokalhistorie. Søllerødbogen gør det muligt at få trykt de mange interessante resultater af den forskning, der finder sted af vor lokalhistorie. Det kan være ny viden om vores arkitektur, i år for eksempel om Palle Suensons huse eller om ældreboligerne på Byageren i Nærum, som måtte nedrives. Det kan være en fortælling om "Holte Flytteforretning", en mere end 100 år gammel virksomhed drevet i Søllerød, eller andre beretninger, hvor engagerede forfattere fortæller egne oplevelser suppleret med studier af arkivalier. Søllerødbogen er også i år redigeret meget professionelt af Niels Peter Stilling og har en høj standard.

I bestyrelsen er der i øvrigt et udbredt ønske om i de kommende år at stå for nye bogudgivelser – naturligvis med emner, der knytter sig til egnens historie og dermed gør os klogere på vore nutidige og tidligere omgivelser. Desværre er det dyrt, men heldigvis har vi som en begyndelse hensat overskuddet fra 2009 til et sådant formål. Vi håber i løbet af 2011 at kunne udgive en bog om "Vejnavne i Søllerød". I 1975 skrev Sofus Larsen en vejnavnebeskrivelse med denne titel. Den er skrevet

Vejnavne i Søllerød

på baggrund af matrikelkort, litteratur om vejnavne, samt kommunale vej- og byggesager og desuden nogle forslag og præciseringer foretaget af lektor Gunnar Sandfeld. Dette materiale har Historisk Arkiv påtaget sig at verificere og opdatere og forsyne med såvel historiske som nutidige fotos af vejforløbene – dog kun inden for den gamle Søllerød Kommune. Det er en stor opgave, men en bog, der uden tvivl vil have interesse for mange. En opgave som Selskabet er glad for at Rudersdal Museer og Historisk Arkiv vil påtage sig.

"Os fra Nærum"

Historisk-topografisk Selskab har også i årets løb støttet udgivelsen af en bog om Nærum med titlen "Os fra Nærum". Susanne Viby har gennem en årrække indsamlet og nu redigeret erindringer fra familier, som har boet i Nærum i perioden 1930-1960'erne. Susanne Viby har tidligere udgivet bøgerne "Tea fra Trørød" og "Sven fra Kratmosen". "Os fra Nærum" er en bog gennemsyret af lokale historier og illustreret med mange, mange billeder fra tiden.

Den 2. december 2010 udkom kunstbogen "Landskabsmalerier fra Rudersdalegnen 1785 – 1952", der indeholder beskrivelser af 68 malerier, som ejes af Rudersdal Kommune. Bogen er redigeret af Niels Peter Stilling og indeholder ikke alene kunsthistoriske oplysninger, men sætter såvel topografi som lokaliteterne ind i en lokalhistorisk kontekst, som gør denne bog særlig interessant for Selskabets medlemmer. Derfor har Selskabet, ved formanden, deltaget i arbejdet omkring bogen. Denne deltagelse har ført med sig, at medlemmerne kan erhverve bogen til en fordelagtig pris. Det er en meget smuk bog, hvor man kan nyde gengivelsen af de mange malerier, der foreviger Søllerød og tillige Birkerød.

Kommunikation

"Nyt" og mail-service

I begyndelsen af henholdsvis februar og september har vi også i år udsendt vort medlemsblad, "Nyt fra lokalhistorien", smukt i farver og glittet papir. I bladet har vi mulighed for at præsentere de arrangementer, der tilbydes medlemmerne i det kommende halvår. Desuden bringes små anekdoter, oplysninger om Rudersdal Museer og andet af historisk interesse. Hele 2010 har vi desuden benyttet os af den mailservice, vi fik etableret i 2009, og har kunnet minde om aktuelle arrangementer eller fortælle om udstillinger på museet, på arkivet eller andre steder i kommunen. Vi har også på denne måde kunnet tilbyde medlemmerne forskellige interessante lokalhistoriske bøger til en fordelagtig medlemspris.

Selskabet har i 2010 ladet fremstillet en delvis ny folder om Histo-

risk-topografisk Selskab for Søllerødegnen. Det smukke maleri af Røjels Bom pryder forsiden, og folderen fortæller i øvrigt om Selskabets formål, dets aktiviteter og de fordele, man vil få ved at melde sig ind i Selskabet. Folderen blev delt ud til alle ved generalforsamlingen med opfordring til medlemmerne om at give den videre til mulige nye medlemmer, ligesom den har været lagt frem ved vore arrangementer.

Samarbejdet med Rudersdal kommune

Selskabet har også i år haft et meget frugtbart samarbejde med Rudersdal Kommune, væsentligst med Kultur. Året 2010 har ligesom 2009 været et aktivt år i det partnerskab, der eksisterer mellem Rudersdal Kommune, Historisk-topografisk Selskab og Birkerød Lokalhistoriske Forening om bevaring af historiske monumenter i Rudersdal Kommune. Det har blandt andet drejet sig om arbejdet med "de talende monumenter", hvor indtalingen af de første 16 monumenter blev afsluttet, hvor skiltene blev sat op og audioguide etableret, så der kunne ringes op og høres historier. I maj var alt på plads, og derefter gjaldt det om at bringe budskabet om denne nyskabelse ud, da skiltene kun er på størrelse med tilsvarende skilte brugt af Skov- og Naturstyrelsen. Der har været lidt presseomtale i forsommeren og lidt i efteråret, samt et par mindre ture, ligesom skiltene har været meget omtalt flere gange i NYT samt på generalforsamlingen. For at gøre endnu mere opmærksom på denne ekstra mulighed for at lære vores egns historie og kultur at kende har vi foreslået, at der blev fremstillet en folder med omtale af og kort over, hvor disse talende monumenter var opstillet. Folderen vil i begyndelsen af 2011 blive lagt på biblioteker, museer, arkiver og andre relevante steder, så borgerne kan få god information om dette nye kulturtiltag.

"De talende monumenter"

Arbejdet med kommunens monumenter dækker netop visionen, som den er udtrykt i "Forslag til Temapolitik om Kulturarven", hvor der tales om involvering af borgerne, så der udvikles nye veje til at synliggøre de mange kulturhistoriske værdier, der er til stede i hele Rudersdal kommune. Temapolitikken i sin helhed har Selskabet i øvrigt udtalt sig til med forslag om enkelte tilføjelser.

Tilskud

Selskabet har i 2010 modtaget 45.000 kr. fra Rudersdal Kommune som tilskud til vores arbejde. Det er 2. års tilskud i vores 3-årige driftsaftale med kommunen, som Selskabet er meget glad for.

Bevaringsudvalget

Bevaringsudvalget under Historisk-topografisk Selskab for Søllerødegnen har til formål at holde øje med bygge- og anlægsvirksomhed, forestået såvel af det offentlige som af private og eventuelt gøre opmærksom på projekter, byggerier og lokalplaner, som bidrager til egnens landskabelige og arkitektoniske værdier, eller som angriber sådanne værdier.

Bevaringsudvalget har i løbet af 2010 gennemset en række forslag til lokalplaner, som udvalget har udtalt sig til, samt nogle projekter og sager, som vil blive omtalt i det følgende. Skrænten ovenfor Skodsborg, hvor der for tiden er en lokalplan under udarbejdelse. Her er fire huse fra o. 1850, 1915, 1915 samt 1930 fremhævet som særlig bevaringsværdige.

Vedbæk Strandvej 410-12

Ved Vedbæk Strandvej er to gamle huse (nr. 410 og 412) nu omfattet af en lokalplan, der beskytter husene mod nedrivning og væsentlige ændringer.

Banedanmark har i efteråret 2010 anmodet Historisk Arkiv om en arkivalsk kontrol og udtalelse i anledning af en eventuel udvidelse af Nordbanen mellem Hellerup og Holte til fire spor (dvs. mellem kommunegrænsen nord for Virum til nord for Holte Station). En besigtigelse viste, at de fire dobbelte DSB-tjenesteboliger øst for Holte Stations sydlige del fremviser et kulturhistorisk fint billede af de fire bygningers forskellige fremtræden fra 1880, 1920, 1910, og 1940 (kronologisk fra syd). Nord for Holte Station ligger et par huse ved Ernst Bojesensvej13-15 med tilsvarende funktion. Disse bygninger er dømt til nedrivning.

Nærum under forandring

I Nærum er kommunens sidste store ikke-bebyggede arealer under bebyggelse: Linde Alle, Nærum Hovedgade, Nærumgårdsvej og Byageren. Her lå tidligere dele af Brüel & Kjærs store anlæg (opført 1915-1984 samt fra 1991), Nærum Andelsbageri fra 1907 (nedrevet 2010) og Aldersrenteboliger fra 1940'erne (nedrevet 2010), omtalt i Søllerødbogen 2010. På disse grunde opføres for tiden (2011) en stor boligbebyggelse, og nordligst et mindre supermarked. Selskabet har i forberedelsesårene søgt at bevare Andelsbageriets bygninger og Aldersrenteboligerne (eller i det mindste én længe af de fire her i Nærum) på grund af kulturhistorisk interesse, men uden held.

Den absolut mest festlige og arkitektoniske begivenhed må siges at være tilbageflytningen af Wesselsminde-Pavillonen (med Anton Rosen som arkitekt i 1909), omtalt i Søllerødbogen 2010. Pavillonen blev flyttet fra Nærum til Aarhus 2009-2010, og er siden smukt istandsat.

Til slut skal nævnes, at det gamle Kommuneatlas fra 1992 har væ-

ret en god støtte til Bevaringsudvalgets arbejde. For tiden arbejdes der videre på et kommende Kulturmiljøatlas, som omfatter hele Rudersdal Kommune.

Der kan også være grund til at nævne, at udvalget har skiftet medlemmer, idet Jens Johansen er fratrådt som medlem af udvalget, mens Carl Steen Berggreen er tiltrådt i stedet. Årsagen hertil er, at førstnævnte, med hans nære tilknytning til både Selskab og Museum, af og til kunne konstatere en konflikt i synspunkterne, som kunne være uheldig. Jan Britze er trådt til som udvalgets andet medlem pr. 27.10.2009.

Årets arrangementer

Dehns Palæ

Årets arrangementer begyndte med et besøg i Dehns Palæ. To store grupper af vore medlemmer havde fået adgang til palæet i Bredgade ved Amalienborg. Et palæ bygget i 1756 som et led i Nicolai Eigtveds helhedsplan for den nye bydel, Frederiksstaden. Palæet har stadigvæk den oprindelige, pragtfulde rokokotrappe, og de smukke rum, der blev indrettet af plantageejeren Christopher Mac Evoy omkring 1800. Apotekerforeningen har restaureret huset og ejer i dag palæet. Vi nød at vandre rundt i de meget smukke lokaler fulgt af en glimrende guide. De af medlemmerne, der fik glæde af denne tur, må have frydet sig over, at Selskabets besøg fandt sted i marts og ikke senere på året, da palæet 5. maj ramtes af en voldsom og langvarig brand, der ødelagde store dele af de interiør, vi havde

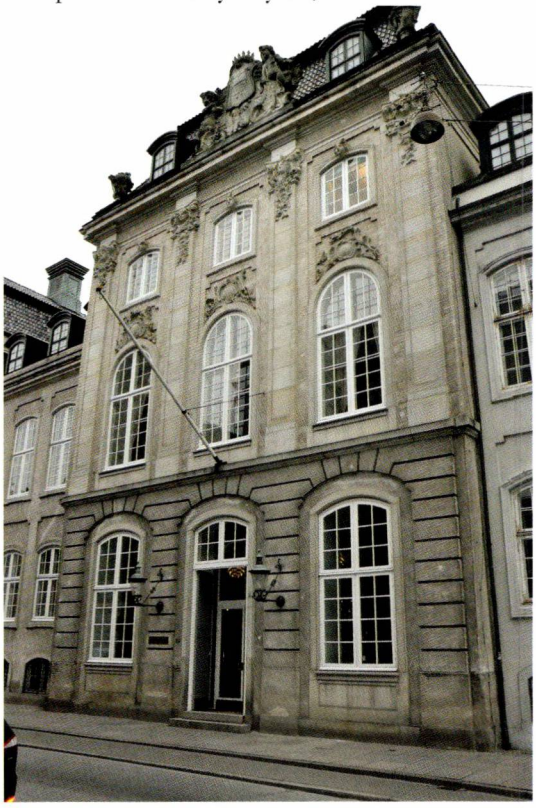

Dehns Palæ, som det så ud, da Selskabet besøgte det inden branden den 5. maj. Foto: Lejf Bigum Larsen

set, og at det formodentlig vil vare flere år, før palæet igen er tilgængeligt.

Holte

Rundtur i Holte

I foråret 2010 havde Selskabet sat fokus på Holte med to arrangementer. Først et foredrag, "Fra Røjels Bom til Holte Midtpunkt", som Niels Peter Stilling holdt for fulde huse i Søllerød Sognegård. Det strakte sig tidsmæssigt fra kong Frederik 2. anlagde den første Kongevej i 1580'erne over åbningen af Nordbanen i 1864 til vore dages Holte Midtpunkt. I forlængelse af dette emne tog arkivar Morten Trommer medlemmerne med på en rundtur i Holte i begyndelsen af april. Her blev der fortalt spændende ting om det forsvundne Holte – også fra Mortens barndom i Holte – og interessante beretninger om det Holte, vi ser til daglig, men måske ikke kender den historiske baggrund for.

Rude Skov

Oldtid i Rude Skov

Et af forårets arrangementer gik til Rude Skov. Næsten 50 af Selskabets medlemmer mødtes ved Svaneparken for sammen med museumsinspektør og arkæolog Ole Lass Jensen og museumsinspektør Lisbet Hein, begge fra Hørsholm Egns Museum, at vandre gennem Rude Skov. Her blev der vist spor af oldtidens marker fra bronzealderen og begyndelsen af jernalderen samt spor af landets første kongevejsnet, anlagt i 1580'erne af Frederik 2. Turen gik også forbi "fiskedammene", et dambrug som hørte under krongodset i Hirschholm, og som frembragte mængder af fisk til hoffet. Sidst på turen besøgtes det nedlagte Magnetiske Observatorium oprettet 1907, dengang langt fra byens støj og aktiviteter.

Museets forårsudstilling på Mothsgården var "Sting på kryds og tværs" om Håndarbejdets Fremmes årskalendere. I april måned var der et tilbud om en rundvisning på udstillingen for medlemmerne.

Sensommerudflugten

Traditionen tro fandt Selskabets sensommerudflugt sted den første søndag i september beriget af et dejligt vejr. Hele dagen var helliget Helsingør og omegn, hvor programmet i historisk tid spændte fra byens nyeste bygning, Kulturværftet, til Helsingørs middelalderhistorie og til slotsruinerne ved Gurre. Det var den tidligere borgmester, Per Tærsbøl, der fortalte om det nye kulturcenter, Kulturværftet. Det er indbygget

Byvandring i Helsingør gamle gader. Foto: Søren Petersen.

Besøg i Helsingør i de gamle værftsbygninger ved havnen. I en nedlagt tørdok skal det nationale Søfartsmuseum, som i øjeblikket har til huse i Kronborg, placeres, nærmest i en etage under jorden mellem Kronborg og Kulturværftet. Helsingør Bymuseum stod for at fortælle Helsingørs ældre historie, først ved en byvandring gennem de gamle gader med de smukke huse, dernæst ved et besøg i Sct. Olai, Helsingør stifts domkirke og Helsingør Bymuseum, engang ejet af Herluf Trolle, hvis "Dansesal" er restaureret og meget seværdig. Frokost skal der til, og den fandt sted på gården Rosendal ved Ålsgårde. Efter pausen gik turen til Hellebæk for at besøge "Hammermølle", hvor der omkring 1600 blev anlagt en kobbermølle og siden var våbenindustri med fremstilling af geværer. Nu er det et "levende museum", hvor et utroligt mølleværk er restaureret af frivillige. Sidste stop var Gurre, hvor museumsinspektør Lone Hvass viste rundt og fortalte om stedet og dets historie. Lone Hvass har stået for udgravninger ved Gurre, skrevet om dem, og som en levende fortæller afsluttede hun den indholdsrige udflugt for 80 af Selskabets medlemmer.

Besøg ved Hammer Mølle i Hellebæk på Selskabets sensommerudflugt. Foto: Søren Petersen.

Åbne arrangementer

I lighed med de foregående år har der også været arrangementer, der har fundet sted i et samarbejde med Søllerød Sognegård, Rudersdal Museer og Kulturgalaksen ved Helle Normann. Ikke alle disse samarbejdspartnere er med hver gang, men arrangementerne har altid til formål at skabe interesse for historie hos den yngre del af kommunens borgere, børn og børnefamilier, som tit er optaget af andre gøremål.

"Æggetrilning"

Det første var et arrangement i forbindelse med påsken. Palmesøndag efter kirkegangstid mødtes interesserede i Søllerød Sognegård til "Æggetrilning", en morsom gammel påskeleg, som fandt sted ned ad Sognegårdens lange skrånende gang, og ligesom tidligere blev styret af vores kasserer, Henrik Støtt. Æggene blev først smukt dekoreret af 40-50 børn og voksne. Tanken med dette og andre lignende arrangementer er at genfortælle de gamle traditioner for en ny generation. Derfor var der også et indlæg af Selskabets formand om de skikke, som tidligere knyttede sig til påsken både inden for madlavning, varsler og lege på landet i 1800-tallet og senere.

Lone Hvass fortælle om hendes undersøgelser og udgravninger ved Gurre på sensommerudflugten. Foto: Søren Petersen.

Det næste "åbne" arrangement, som samme arrangementsgruppe stod for, blev kaldt "Åben Boplads". Det udsprang af en idé, som Selskabet havde om, at der burde kunne skabes nogle spændende værksteder i forbindelse med et arrangement ved Vedbækfundene på Gl. Holtegård. Men det havde ikke fået den form og det imponerende indhold, hvis det ikke havde været for Anne Birgitte Gurlev og Jannie Holm Larsen på Vedbækfundene, Helle Normanns idéer samt de to fortællere Mette Thomsen og Susanne Viby. De to sidstnævnte fremstillede med dukker livet, som det kunne have formet sig på en stenalderboplads, for børn og voksne, som sad tæt samlet i et Shamantelt. En række værksteder tilbød de 200-300, der besøgte bopladsen i løbet af lørdagen, at lave flintknive, skindpunge, tællelamper, brummer, smykker af dyretænder m.m. og desuden se og høre om jægerstenalderfolkets liv her på egnen ved omvisninger i museet.

Åben Boplads på Vedbækfundene – der arbejdes ihærdigt på at lave "stenalderknive". Foto: Anne Birgitte Gurlev

Jagt i de nordsjællandske skove

I september holdt Jette Baagøe foredraget "Jagt i de nordsjællandske skove", som var et spændende bidrag til forståelsen af Nordsjællands landskab. Jette Baagøe har som museumsdirektør ved Dansk Jagt- og Skovbrugsmuseum stor indsigt i jagtens udvikling og indflydelse på kulturlandskabet gennem tiden. Det barokke skovlandskab skabte enevældens konger blandt andet for at vise deres guddommelige storhed. Denne særlige skovdrift blev synliggjort i mange smukke billeder og en engageret fortælling om emnet. De nordsjællandske skove skal ydermere ses i et globalt perspektiv, da de nu kandiderer til UNESCO's liste over verdensarv. Det er stadigvæk muligt at se de snorlige jagtveje, der skærer hinanden i regelmæssige stjerner og deler skovene op i et landskab specielt skabt til at vise den enevældige konges magt og egnet til den tids foretrukne jagtform, parforcejagten.

Et stk. verdens kulturarv?

Golden Days

"Golden Days" havde i 2010 valgt at sætte fokus på 1700-tallet. Rudersdal Museer valgte til sin udstilling over samme tema titlen "Global Country Houses". 1700-tallet er en periode, som i særlig grad er synlig på søllerødegnen, og Niels Peter Stilling holdt et meget velbesøgt

foredrag for medlemmerne i Søllerød Sognegård. Han beskrev, hvordan storhandlen trivedes i 1700-tallet, mange penge blev tjent og en del investeret i vores område, hvor store landsteder blev bygget – landsteder som blandt andet Næsseslottet og Enrum. En pointe i foredraget og ligeledes i udstillingen er det bemærkelsesværdige, at den gruppe handelsfolk i den florissante periode, der kom til at betyde så meget for vores egn, alle var indvandrere. Efter foredraget var der mulighed for at se udstillingen.

Gobeliner

På Christiansborg

Et besøg på Christiansborg og Bjørn Nørgårds gobeliner blev meget efterspurgt af medlemmerne. Niels Peter Stilling måtte derfor gentage besøget. Der blev fremvist repræsentationslokalerne og fortalt de fantastiske historier, som gobelinerne illustrerer - og det lige engageret begge gange.

Pressehetz

Årets sidste foredrag forholdt sig også til 1700-tallet. Det havde titlen "Danmarkshistoriens første pressehetz" og var et foredrag med Lisbet Hein, museumsinspektør ved Hørsholm Egns Museum. Dette museum har en meget righoldig samling af smædeskrifter og billeder, der skanda-

Der varmes op til rundvisning i de kongelige repræsentationslokaler på Christiansborg arrangeret af Historisk-topografisk Selskab for Søllerødegnen. Fra v.: Formand Anita Mikkelsen, leder af museumsbutikken på Christiansborg Astrid K. Jensen og dagens guide, museumsleder Niels Peter Stilling. Foto: Kirsten Schmidt, 5. nov. 2010.

liserer Struensee og dronning Caroline Mathilde. Ironisk nok skyldtes denne ytringsfrihed, at netop Struensee havde ophævet censuren nogle år forinden. Struensee og Caroline Mathildes tilknytning til vores egn, blandt andet Frydenlund, blev også belyst i foredraget.

Generalforsamlingen

I vore vedtægter står der, at den ordinære generalforsamling "så vidt muligt" skal holdes i maj måned, og det nåede vi den 31. maj og i Søllerød Sognegård med et stort fremmøde på omkring 150 medlemmer.

Regnskab

Erik Helmer Pedersen blev som de foregående år valgt til dirigent. Såvel formandens beretning som kassereren, Henrik Støtts, regnskab blev godkendt. Regnskabet viste et overskud på 22.000 kr., som bestyrelsen foreslog øremærket til den bogudgivelse om vejnavne, som er omtalt i afsnittet om "Bogudgivelser".

Formanden indledte sin beretning med at udtrykke glæde over den store interesse, som medlemmerne havde vist de historiske og lokalhistoriske arrangementer i årets løb. De blev kort omtalt, men i øvrigt blev der henvist til den trykte beretning i Søllerødbogen 2010 for en mere uddybende gennemgang. Desuden blev initiativer, der havde fundet sted i 1. halvdel af 2010 kort berørt, ikke mindst de nye tiltag med "De talende monumenter". Formanden omtalte også, at den medvirkende årsag til årets overskud er, at et antal medlemmer har været frivillige uddelere af Søllerødbogen, så vi har sparet en dyr forsendelse. Det takkede formanden meget for og opfordrede andre, der har lyst til at hjælpe med at bringe Søllerødbogen ud, til at melde sig.

Valg

På valg fra bestyrelsen var: Formanden Anita Mikkelsen og bestyrelsesmedlemmerne Birgitte Scherning Povlsen, Niels Peter Stilling, Jens Johansen og Peter M. Christensen. Alle blev genvalgt. Det samme gjorde revisor Ena Berg.

Efter generalforsamlingen holdt Niels Peter Stilling foredrag med emnet "Landskabsopfattelsen gennem tiderne med udgangspunkt i Søllerødegnens topografi og maleri"

Som altid har der været et meget fint samarbejde med Rudersdal Museer og Niels Peter Stilling, som Selskabet hermed takker oprigtigt for. Året har været præget af nogen udskiftning på sekretærposten, men museets personale har forstået at minimere ulemperne på en glimrende måde.

Den 1. januar 2011 var medlemstallet 1084

Selskabets regnskab 2010

af Henrik Støtt

Godkendt af generalforsamlingen den 31. maj 2011
Driftsregnskab for perioden 1. januar – 31. december 2010
Balance pr. 31. december 2010

			Budget	
Driftsregnskab		2010	2009	2010
Note				
	Indtægter			
	Kontingenter	262.750,00	245.875,00	250.000
1	Tilskud	45.000,00	45.000,00	45.000
2	Bogsalg	3.333,00	7.668,00	5.000
	Renter	195,20	473,22	4.000
	Indtægter i alt	**311.278,20**	**299.016,22**	**304.000**
	Udgifter			
3	Søllerødbogen	156.719,00	158.992,45	184.500
4	Medlemsinformation	31.319,94	28.830,50	28.500
5	Medlemsaktiviteter	19.513,40	7.020,21	12.000
6	Administration	77.901,36	78.465,34	75.000
7	Honorarer	691,20	2.314,80	1.000
8	Finansielle omkostninger	1.002,00	1.168,00	3.000
	Udgifter i alt	**287.146,90**	**276.971,30**	**304.000**
	Årets resultat	24.131,30	22.224,92	0
	Hensat til bogudgivelse	24.131,30	-	-
	Årets resultat efter hensættelse	**0**		

Balance		
	Egenkapital	
	Egenkapital primo	332.038,48
	Årets resultat	24.131,30
	Egenkapital ultimo	**356.169,78**

Beholdning	
Driftskonto, Nordea	163.697,39
Hensættelseskonto, Nordea	22.240,22
Indskudskonto Nordea	169.180,67
Udlægskasse	1.051,50
Beholdning i alt	**356.169,78**

Holte, den 10. februar 2011

Henrik Støtt

Revisionspåtegning

Vi har revideret årsregnskabet for Historisk-topografisk Selskab for Søllerødegnen og har herunder konstateret, at regnskabet er i overensstemmelse med selskabets bogføring. Vi har endvidere konstateret tilstedeværelsen af selskabets kontante beholdning pr. 31. december 2010.

Regnskabet giver efter vores opfattelse et retvisende billede af selskabets resultat for 2010, dets aktiver og dets økonomiske stilling i øvrigt.

Revisionen har ikke givet anledning til bemærkninger.

Holte, den 9. maj 2011

Som generalforsamlingsvalgte revisorer

Ena Berg ***Lis Vorsting***

		2010	2009	Budget 2010
1	**Tilskud**			
	Tilskud Rudersdal Kommune	45.000,00	45.000,00	45.000
	Andre tilskud	0,00	0,00	0
	Tilskud i alt	**45.000,00**	**45.000,00**	**45.000**
2	**Bogsalg**			
	Søllerødbogen, diverse årgange	3.225,00	6.595,00	
	Søllerød som det var engang	880,00	1.100,00	
	Dreng i Holte	130,00	0,00	
	Limfjordsluft	0,00	0,00	
	Fra Røjels Bom	0,00	0,00	
	Skoleliv i Søllerød	0,00	0,00	
	Brandslukning i Søllerød	0,00	0,00	
	Paul Bergsøe og Kofoedsminde	0,00	0,00	
	Frederick de Coninck og Dronninggaard	300,00	0,00	
	Søllerød set med malerøjne	0,00	0,00	
	København-Vedbæk-Verden	0,00	1.800,00	
	Niatharum	560,00	320,00	
	Fra 6 landsbyer til 7 bydele	300.00	340,00	
	50 år i lokalhist. tjeneste	40,00	0,00	
	Frederik VII og Skodsborg	0,00	30,00	
	14 malerier fra Søllerødegnen	120,00	240,00	
	Nærumbanen 1900-1975	0,00	330,00	
	Bygningskunst i Søll. 1670-1970	0,00	125,00	
	Gårdmandsliv	0,00	1.200	
	Kunstkort	0,00	0,00	
	Diverse	0,00	0,00	
	Boghandlerrabatter	2.222,00	4.412,00	
	Bogsalg i alt	**3.333,00**	**7.668,00**	**5.000**
3	**Søllerødbogen**			
	Trykning	134.000,00	140.212,50	
	Særtryk	0,00	0,00	
	Forsendelse	16.754,00	13.286,80	
	Diverse[1]	5.965,00	5.493,15	
	Søllerødbogen i alt	**156.719,00**	**158.992,45**	**184.500**

		2010	2009	Budget 2010
4	**Medlemsinformation**			
	Trykning af "NYT"	17.450,00	17.325,00	
	Forsendelse af "NYT"	11.419,94	11.257,50	
	Diverse[2]	2.450,00	248,00	
	Medlemsinformation i alt	**31.319,94**	**28.830,50**	**28.500**
5	**Medlemsaktiviteter**			
	Sensommerudflugt			
	Deltagerbetaling	26.950,00	23.100,00	
	Transport	9.820,40	8.900,00	
	Forplejning	12.480,00	13.660,00	
	Lokaleleje	0,00	0,00	
	Honorarer mv.	4.437,00	0,00	
	Diverse	0,00	504,50	
	Sensommerudflugt i alt		**212,60**	**35,50**
	Andre aktiviteter			
	Deltagerbetaling	0,00	0,00	
	Lokaleleje	1.662,50	2.311,90	
	Forplejning, indkøb	1.262,00	1.511,94	
	Forplejning, salg	0,00	0,00	
	Honorarer mv.[3]	4.967,00	0,00	
	Diverse[4]	11.834,50	3.231,87	
	Andre aktiviteter i alt	**19.726,00**	**7.055,71**	**12.000**
	Medlemsaktiviteter i alt	**19.513,40**	**7.020,71**	**12.000**
	Administration			
	Sekretærbistand	49.920,00	49.625,91	
	Porto	3.862,50	2.961,00	
	Kontorartikler	1.841,43	1.426,90	
	Annoncer	1.748,75	1.658,75	
	Møder	2.597,90	3.025,50	
	Kontingenter	3.155,00	3.155,00	
	Medlemsadministration	14.213,28	14.614,28	
	Diverse	562,50	1.998,00	
	Administration i alt	**77.901,36**	**78.465,34**	**75.000**

			Budget
	2010	2009	2010
Honorarer mv.			
Honorarer, tjenesteydelser mv	0,00	0,00	
Rejser og forplejning	0,00	0,00	
Gaver	691,20	2.314,80	
Honorarer i alt	**691,20**	**2.314,80**	**1.000**
Finansielle omkostninger			
Gebyrer, bank mv	1.002,00	1.168,00	
Finansielle omkostninger i alt	1.002,00	1.168,00	3.000

1 Vingaver mv til redaktører, forfattere og distributører af Søllerødbogen samt kopiering af materiale til medlemmerne

2 I 2010 dækker udgiften over trykning af ny reklamefolder til biblioteker mv

3 Dækker rundvisning i Dehns Palæ og entré på Christiansborg

4 Heraf 10.000 kr. i tilskud til Susanne Viby's bog "Os fra Nærum".

Bestyrelsen for Historisk-topografisk Selskab for Søllerødegnen 2010 - 2011

Valgt ved generalforsamlingen den 31. maj 2010

Etnolog Anita Mikkelsen, *formand.*
Telefon 45 89 07 17.

Cand.polyt. Søren P. Petersen, *sekretær og næstformand.*
Telefon 45 42 42 89.

Chefkonsulent Henrik Støtt, *kasserer.*
Telefon 45 42 36 81.

Museumsinspektør Niels Peter Stilling, *redaktør.*
Telefon 45 80 20 46.

Civilingeniør Carl Steen Berggreen, *formand bevaringsudvalget.*
Telefon 45 42 10 41.

Arkitekt m.a.a. Jens Johansen .

Cand.mag. Peter M.M. Christensen.

Etnolog MK Birgitte Scherning Povlsen.

Cand.jur. Ernst Goldschmidt.

Tandlæge Jørgen Langebæk.

Cand.pæd. Birgitte Warming.

suppleanter

Arkivar Morten Trommer.

Underdirektør Jan Britze

Forretningsudvalget:

Anita Mikkelsen.

Søren P. Petersen

Niels Peter Stilling

Henrik Støtt

Bevaringsudvalget:

Carl Steen Berggreen, *formand*
Jan Britze

Sekretariat:

Rudersdal Museer, Mothsgården,
Søllerødvej 25, 2840 Holte.
Telefon 45 80 20 46.
E-mail: museum@rudersdal.dk

Hjemmeside: www.rudersdalmuseer.dk

Historisk-topografisk Selskab for Søllerødegnen
Rudersdal Museer